

ОКОЛУЧИЦА '08

*Литературно - художествен
алманах*

В Р А Ц А

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Марин Ботунски - главен редактор

Андрей Андреев

Борис Крумов

Иван Пенев

Константин Павлов

Лиана Даскалова

Людмил Рашев

Яна Кременска

Христо БОТЕВ

ДО МОЕТО ПЪРВО ЛИБЕ

Остави таз песен любовна,
не вливай ми в сърце отрова,-
млад съм аз, но младост не помня,
пък и да помня, не ровя
туй, що съм ази намразил
и пред тебе с крака погазил.

Забрави туй време, га плачех
за поглед мил и за въздишка:
роб бях тогаз - вериги влачех,
безумен аз светът презирах
и чувства си в калта увирах!

Забрави ти онез полуди,
в тез гърди веч любов не грее
и не можеш я ти събуди
там, де скръб дълбока владее,
де всичко е с рани покрито
и сърце зло в злоба обвито!

Ти имаш глас чуден - млада си,
но чуйш ли как пее гората?
Чуйш ли как плачат сиромаси?
За тоз глас ми копней душата,
и там тегли сърце ранено,
там, де е се с кърви облено!

О, махни тез думи отровни!
Чуй как стене гора и шума,
чуй как ечат бури вековни,
как нареждат дума по дума -
приказки за стари времена
и песни за нови теглила!

Запей и ти песен такава,
запей ми, девойко, на жалост,
запей как брат брата продава,
как гинат сили и младост,
как плаче сирота вдовица
и как теглят без дом дечица!

Запей, или млъкни, махни се!
Сърце ми веч трепти - ще хвъркне,
ще хвъркне, изгоро, - свести се!
Там, де земя гърми и тътне
от викове страшни и зловни
и предсмъртни песни надгробни...

Там... там буря кърши клонове,
и сабя ги свива на венец;
знали са страшни долове
и пици в тях зърно от свинец,
и смъртта й там мила усмивка,
а хладен гроб сладка почивка!

Ах, тез песни и таз усмивка
кой глас ще ми викне, запее?
Кървава да вдигна напивка,
от коя и любов немее,
пък тогаз и сам ще запея
що любя и за що милея!...

Дамян ДАМЯНОВ

ХРИСТО БОТЕВ

Там, над Враца, на Балкана
той лежи и досега —
на гръдта със жива рана,
във гръдта — с една тъга.
Рана мъжка, рана люта,
рана колкото звезда.
Рана, но не от барута —
от самата свобода.
А тъгата ... Ах, тъгата
като врана го кълве...
- Сестро, де е Караджата?...
... Духат бесни ветрове.
Падат зими зли и диви,
падат истини, лъжи.
Между вълк и самодива,
баладичен, той лежи.
Легендарно неизвестен.
Стар — преди да е живял.
Своите безсмъртни песни
даже в книжка не видял.
Той лежи, лежи в Балкана —
най-големият сред нас.
А ний — още малчугани —
се боричкаме за власт.
Правим кариери, книги,
вдигаме пазарски шум...

А пък нему си му стига
Вола и един куршум.
Те му стигат, за да може
да прошепне с глас висок:
„О, мой боже, правий боже!”
И той сам да стане бог.

ГЕОРГИ АНГЕЛОВ

***

ПОПИТАТ ЛИ МЕ ИМАМ ЛИ ЗОРА,
която ме огрява мълчаливо -
ще им отвърна, че една гора
ме вика постоянно като жива,
а чудната Давидковска река,
която някога съм прекосявал,
пак искам да разплискам със ръка -
по дяволите, смърт, върви тогава!;
че моят ненаситен поглед бе
от детство пълен с багрите на залеза
и аз познах природата и небе
не само от добрия дядо Вазов...
Зора ли имам, питате? Та тя
ме гря от образа на Богородица,
от татковия глас преди смъртта:
"Не се събирай никога с отродници!"
Зора си имах - бе "Достойно ест".
На Левски песента. Във светлината му
разбираш колко твоят интерес
е малък пред съдбата на приятеля.
И на България. До днес приел
съм само тази светлина пречистена.
Търсете в нея български темел.
Опорна точка. И последна истина.

1396

Черна угар. Сняг се стели.
Глъхне някъде керван -
водят българките бели
към далечния Левант.

Ох, къде глава да сложиш,
brate мили? Върволик
от бедняци и велможи
гълта гладният дръвник.

Турци - сатанински гости...
Пепелища, плач и лай.
Свири в пръснатите кости
декемврийският безкрай.

Кой съм аз ли? Шепот. Сянка.
Пиша този летопис
вкочанен от студ, в землянка,
на един прокъсан лист.

МОЛИТВАТА НА ВОЛОВ

"...после да дойде безумният кървав Април,
после да дойде и Янтра с водите си стръмни.
Да сварим, се моля - да сложим под Турско фитил.
И сит на покорство, светът ни тогава да гръмне.
Но нехае селякът. Кротува. От гнет доубит,
до харман не подгъва из нивите агови крак,
вечер във кръчмата псува и ляга пребит,
а когато заспи, не сънува байраци, а впряг.
А ние сме още във Гюргево. Още е зима.
С България, милата, само ледът ни дели.
През този на Дунава хиляди пътища има,
онзи - в душите - само със кръв се топи.
Готов съм за смърт и дано някой ден ме намери.
Но дойде ли, Боже - спаси ме от гняв и от студ:
нека не видя как в тъмното водят потеря
българи с брадви в ръцете..."

И Господ го чу.

В НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ

Предлагам на тогова да откажем
народна пенсия.

Заслугите му считам недостатъчни:
две-три години уж бил ходил с Дякона
/ днес близък с Левски всеки трети пише се /;
раняван бил в сражение със турците
/ не уточнява как, къде. Свидетели? /;
спасявал знамена, спасявал селяни
от турските пълчища при погромите
/ и тука не прилага доказателства/...
А за това, че дъщеря му - малката ,
била пред гроба, че сина му някъде
в занданите затрили, че от охтика
жена му се споминала - възможно е! :
животът по начало е страдание,
а и не можем да помогнем всекиму.
Накратко, в заключение: молбата му
предлагам да отхвърлим, още повече,
че много остро съди ни просителят.
Не вас зачитам, пише, а България...

Но, господа,
не сме ли всички
българи?

ПИСАТЕЛИ

Много водка. Гръмка ерудиция.
На талази - във очите - прах.
Пози на оракули. И рицари.
Пози бесновати. И за смях.

Тук-там мъдро блясват очилата.
Хохот се разнася. В транс мълви
някой за дискурса, друг - за Платон.
Гледят описелите глави.

Пиперливи лафове. Въздишки.
Скрита жажда по достъпна плът.
Тънките си и дебели книжки
те взаимно май, че не четат.

Чужди са ми като юдаизъм
за повярвал във Христа човек
крачещите тези катаклизми,
буренясалият им хендек.

Видно е, България умира.
Но вторачени във своя пъп,
те се дуелират със всемира
все едно, че той им има зъб.

Ставам. Зад усмивките широки
се разплисква тинеста вода.
На въпроса: "Бяхте ли високи?"
кой от нас ще отговори с "Да"?

ДУХЪТ НА ПОЕЗИЯТА

Аз не го познавам, не...
Зървал съм веднъж осанката
на летящите коне
и каретата, останала
в паметта ми като знак
завладяващ и загадъчен.
Надалеч от този впряг
бягат хората порядъчни.
Ангел или дух от ада -
кочияшът среброкос
минувача на площада
канел да му бъде гост.
Изкусително мълвял -
щели заедно да странстват,
чакал ги висок портал
към епохи и пространства.
Но не казвал, че до смърт
е избраникът - белязан.
И каретата на път
тръгвала - към нова казън.

Георги КОНСТАНТИНОВ

ЧОВЕШКИ МАРШРУТИ

Към хоризонта изпъната
и мътно заблестяла,
денонощно забързана
магистрала...
Магистрала, гладко свързала
далечни земи и хора —
без да поглежда встрани,
без да вижда
нагоре...
Магистрала, безспир летяща
в две обратни посоки.
И събрала в паметта си
надежди
и катастрофи.
Магистрала, шумно сближила
едни тържища с други.
И направила дните ни
еднакво равни
и луди.

Но спрете за миг, човеци!
Млъкнете за миг, мотори!
И ще видите горе
пътеката —
встрани от бясната скорост...

Пътека с бавни завой
край дървета, скали и мъх...
Но която
единствено води
към
високия връх.

ЗВЕЗДИ В КАФЕТО

Тази сутрин
един астроном
изрече по радиото
удивителен факт:
“На всеки човек на земята
се падат
по десет галактики...”
Така и не разбрах
как се е родила тази цифра,
но си дадох сметка,
че земните хора
са по-малко от звездите...
Значи така —
на всеки от нас се падат
по десет галактики...
А на мен
и една ми е много!
Ето —
спокойно
си пия кафето,
а още не съм вкарал в ред
даже своята собствена
галактика...

АЗ, ЕДИН ОТ МНОГОТО

Израснал съм
в абсурдно време —
с купонен хляб. И мир военен...
Вървах
под образа на Ленин,
а слушах песните на Ленън.
Бях буен, горд и центробежен.
Но вярвах в идеали чисти.
Затуй ме гледаха
под вежди
платените идеалисти...

Днес хлябът е поне сто вида.
Берлинската стена я няма.
Но виждам —
времето пак зида
стени от лед и от измама.
Разделя тия от ония,
нешасници от супермени...
И пак съм в общата килия
на някакво
абсурдно време.
Живея тих и безучастен.
И мътно дните ми текат
край ново
недостъпно щастие
и толкова
достъпна Смърт.

БРОНЯ

Аз омразата си
не хабя за вас,
завистливи, мили графомани.
Не ме дразни
злюбният ви глас.
Вашите стрели
не ми оставят рани.

Май че имам броня
в този фарс убог.
Пък и трудно се навивам
за дуели шумни...
Даже съм
по своему жесток —
зад гърба ви казвам
благи думи.

Аз пък своята омраза
ще раздам
на онези врагове отбрани,
дето имат
истински талант
в гордостта на цял народ
да правят рани.

ПОД ЗАЛПА НА ЗВЕЗДИТЕ...

Под залпа на звездите
будувам удивен.
Нощта е тъмносиня.
Приижда ден зелен...

Природата е тайнство
от видими неща.
Все по-неразгадаема
в очите ми е тя.

Дървета, хора, птици,
див хребет, бял поток...
Да, Бог създал е всичко.
Но кой създал е Бог?

НАЙ-ХУБАВОТО НА ЖИВОТА

*Най-хубавото на смъртта
е туй, че идва ненадейно...*

Александър Геров

Най-хубавото на живота е,
че се преструва на случаен.
Приемаш го за своя собственост,
а всъщност — в него си под наем.
Уж ражда чувства и амбиции,
а те отдавна са родени —
И друг е плакал и обичал,
във някакво

незнайно време.

Най-хубавото на живота е,
че не е пръв, нито последен.
И уж е твой слуга безропотен,
но просто може и без тебе.
Непокорим е той. И вечен.
А ти —

искрица затрептяла
между случайната ви среща
и неслучайната раздяла.

Юбилейно

Найден ВЪЛЧЕВ

СЛЪНЦЕТО, НЕЙНИЯТ ЗЛАТАР НЕБЕСЕН

Лиана Даскалова. Ярък поет, отдавна показала свое око да вижда нещата и своя ръка на художник, артистично да въплъти в строфите си мисли, образи, идеи, вълнения.

Тя има просторна тематична палитра и широк кръг почитатели. Малки и големи.

Всичко цветно, звучно, а зад него ненатрапливо кръжи в орбити и ни говори мисълта в синтезирано внушение, че и увлекателен разказ. Там слънцето, нейният златар небесен, я буди цялата позлатена, там пчелите държат исото на голямата обедна литургия, тя тъче живота си както си ще, както си ще го ниже, мъка я пие, но го пее като лебедово соло, преди да се слее с хора на тихата равна трева.

В същия този живот, където тя броди по брега на Тиса, обрича се в катедралата на Моне, брой капките от шишенцето на нощното шкафче и където печално открива, че и местоименията имали времена: там, където двата казвали ние, е минало време, а където казва аз, е в не-поправимото сегашно.

В концерта на Лиана Даскалова ще чуете луди ветри и тихи ручей, ще видите градски улици и полски простори, ще видите как капитан Енгландер ще се изправи на палубата на "Радецки" да отдаде чест на Ботев, как Яворов ще прочатка на чирпански файтон.

Ще усетите диханието на България, под чието небе поетесата вижда боянската Десислава като дълга епична поема, а себе си като кратък лирически стих.

На нейната улица гълъбчето вади изпод крилцето си своя часовник, вижда, че е време да загука, слънцето тръгва справедливо да огрява до обед четните, следобед нечетните номера, сякаш се държат за ръце, и животът продължава да тече и да не изтича.

Всичко това е събрано в края на лятото като в ракла, която някой някога ще отвори, така както се отваря капак на пиано. Ще блеснат багри, ще екнат звуци, ще се отвори небе за духа.

Лиана ДАСКАЛОВА

КАПИТАН ЕНГЛЕНДЕР

Капитан Енлендер — нали знаете капитана,
който командваше парахода „Радецки“?
Който пред Ботев прав застана,
висок, строен, стегнат по офицерски.

Хубавец като Ботев. И благороден.
Той измери ръста му. И великата жажда
във очите: да види народа свободен.
Не за робство — за волност човек се ражда!

Той видя Ботев — гордо изправен
и решен още този миг да загине!
Не се стресна от сабята и ножа изваден,
а се трогна от любовта към Родината!

Той видя Христо Ботев с безсмъртната чета —
живи, красиви, със пушки бойлии,
както днес ги сънуват нашите момчета,
както от Историята ги помним ние.

Той изслуша със почит речта по французки
и, прозрял величието на това начинание,
даде знак и на брега Козлодуйски
корабът спря не по разписание.

И когато четата в хайдушка премяна
коленичи родната пръст да целува,
на капитанския мостик Капитана
се изправи — на Ботев да козирува!

* * *

Не, не бива
тоя живот по заповед да се измарширува
и не бива мърцина да се изпълзи,
ни небрежно да се прекрачи като трап,
ни да се продаде за единия хляб,
ни да се излежи в болничното легло
на недоволството,
ни да се осакати като крило,
непознало небесно охолство...

Тоя живот, какъвто и да е, си е мой!
Нищо тъй — като него — не ми принадлежи,
нищо приживе тъй — като гроб — не тежи,
както тоя мой пръв и последен
смъртен живот,
и богат, и беден...

Тоя живот, и объркан да е, си е мой.
Както ща, го тъка, както ща, го нижа
по свой вкус, по образ свой,
за своя радост, за своя грижа,

и не взимам от думи кротки напътни.
Покрай мене черупки: все строшени калъпи.
Тоя живот ми е толкова скъп,
че плачевен да е — ще го изпея
на свой глас. На свой ум

ще го изживея.

На свой риск

и на своя глава.

Соло лебедово.

А след това

ще се слея

с хора на тихата равна трева.

Околчица/21

* * *

И така: какво разточителство
цял живот да си само поет!
Цял живот не изписваш никога
ни един пълен ред!

Две-три думи в средата на страницата —
какъв рехав чудат ръкопис!
Като странница, като изгнаница
вече бягаш на другия лист.

И изглежда тъй лесен, тъй ветрен
занаятът ти малкодум,
че ти дават всички съвети,
че те учат всички на ум...

Може би ти само от леност
тоя свой занаят си избра:
едно кратко стихотворение
с рими, с ритъм — почти игра,

и със думи тъй малко, тъй леки,
че прилича дори на балет...
Иронично си казва всеки:
„И аз мога да бъда поет!”

Сериозните пишат проза,
пълнят с думи докрай всеки ред.
Аз избирам една само роза
от един огромен букет...

ОБИЧАЙ МЕ

Обичай ме, обичай ме сега,
дордето върху младата ми шия
като спокойна ласкава река
косите в тъмни къдрици се вият...

Обичай ме, обичай ме сега,
дордето моето чело е гладко
и като облак всякоя тъга
се плъзва и задържа се за кратко...

Обичай ме, обичай ме сега,
дордето гледам радостно и ясно,
дорде не спирам плахо на брега,
а ме привлича близката опасност,

дордето още в моето сърце
се раждат много жажди и желания
и аз не дърпам своите ръце
от огъня — макар и да са в рани...

Обичай ме, дордето моят смях
звучи над всички мъки и несгоди,
дордето аз не зная що е страх
и младостта навсякъде ме води...

Дорде е горда моята глава,
от болки и обиди несклонена,
и зная ободряващи слова
в час тежък и за тебе, и за мене...

Обичай ме, дордето има жар
и в обичта, дори и в моите грешки,
дордето мога да съм твой другар
дори и в лудориите младежки,

дорде от старостта не се боя
и с вятъра обичам да пътувам,
дорде все нещо мисля и кроя
и леко със живота си рискувам...

Обичай ме, обичай ме сега,
дорде съм още смела, силна, млада,
дордето на годините снега
в косите ми безмилостно не пада...

Обичай ме, че идат тъжни дни:
ще се вдълбаят бръчки по челото
и младият възторг ще се смени
с една печална и старешка кротост.

Ще потъмнеят моите очи,
ще гледат тъжно — сякаш че са слепи,
и вместо смях в гласа ми ще звучи
смиреност и надежда за подкрепа.

И с тиха завист, с пареща тъга
ще гледам всяко хубаво момиче.
Обичай ме, обичай ме сега,
а пък тогава двойно ме обичай!

КЪСНА ЕСЕН

Приатели мои, събеседници мои, дървета,
къде ви е лятното красноречие,
къде ви е златната есенна реч?
Вие мълчите — сурови аскети.
Буря е минала върху вас. Сеч.

Стойте, стойте, с присъствието си ме удостойте,
ти, черешо лилава, дърво със синя кръв,
ти, яворе, дърво еленово от сой песнопойски,
ти, сребриста ела, разперила лира еолова,
и ти, дъбе, с ръждиво дихание на лъв...

Какво общество отбрано за моята изповедност —
кръг от безсмъртни. Академия на дървеса.
Приатели мои, абдикирам от всяка суетност.
От корона — във бедност: като леса.

Абдикирам от пурпур и злато, от всяка украса,
от зелената пролет с многолистния неин барок,
абдикирам от лятото - като от своята раса.
Като вас. По спартанския ваш урок.

Абдикирам от своята страст към остроезичие
и от римите, вероломни като съдби.
(Не, не, римите много обичам
и не ще се от тях отрека, може би...)

Вижете, с бедняшка тояжка вървя към Лакония
и оголвам стиха си до крайност, до хляб и сол.
Приатели мои, не го казвам с ирония:
абдикирам мъчително — като от престол.

Абдикирам похвално — похвати, заучена стойка
изоставям. Навика си цареубих.
Преминавам в друга тоналност,
във нова настройка.
Цяло царство отдавам — за един нов стих!

ЖИВОТ

Ще си умра неподготвена. Липсва ми опита.
Но няма пък имах опит в живота?

Просто не знам как се умира, ни как се тлее.
Ами пък знаех ли как се живее?
Всичко бе ненадейно, всичко бе аматьорско —
също актриса, незавършила школото актьорско.
Всяка пролет бе първа. А всички сезони
не ми вливаха ум, а само спомени...
Всяка стъпка бе трепет, бе изненада
като гръм от ясно небе, който пада.
Все неопитна, неподготвена и сгрешила,
но със вяра, че грешките дават мъдрост и сила.

И животът течеше — импровизирана драма.
Върху тема поезия. И любов за двама.

ПРЕМЪЛЧАВАХ ДОСЕГА

Време е за лятната вечеря,
ранна, на открито, под звезди едва родени.
А една камбана вика за вечерня,
люшка се между планинските купни зелени,
никой се не кръсти, никой ѝ не вярва,
всеки със часовника си я сверява
и звънът тъй бързо изтънява,
че трепери като дъх върху стъклото на небето.
Лято...

Като агънце е къдраво полето
и дъхти на мляко, на зелено,
и на нещо краткотрайно, тленно.
Блесне в синьото светулка — и изчезне,
раждат се и мрат мушици едnodневни,
всичко е стъкло — в ръцете ми се чупи,
щом разтвориш шепи — само прах, черупки.

Вечер чувствам тъй болезнено и плътно —
като пред загубване. За сетен път. Предсмъртно,
и една огромна нощ под златна вежда
все по-близо гръмолейки,
върху мен се свежда.

Дъхат летните ливади — но къде! Непостижимо!
Вечер ме обявява тая древна мъка
на предчувствие за мрак и за разлъка.
Премълчавах досега, но ще попитам: - Вие,
брата мои по преходност, чувствате ли да ви пие
вечер

тая мъка,

пътници в безпътното?

Е, тогава ви прегръщам. Предано. Предсмъртно.

Воймир АСЕНОВ

ЗАДУШНИЦА

Черешова задушница е! Бог да прости
умрелите и жертвите от всеки грях,
но днес живеят с нас предателите и доносниците
и аз не знам дали народа ще прости на тях.

Те имат грехове от Каина по-тежки.
Те, хранените и разглезените от властта...
Те изродиха даже образа човешки.
Те нямат разум. Имат само зинали уста...

Те - тази пасмина ограби всичко:
народното имане и иконите след тях...
Апашите са глутница безлична,
но те превърнаха народа в Сиромах.

И той не чака вече подаяние...
Той, на Черешова задушница, запалва свещ
и гледа пак нагоре, към Балкана
и от Балкана чака пак Христова вест.

Там светка мълния на остра сабя.
Там пукат пушкала и еква гръм.
Там истинската храброст знаме грабва
и Ботевата чета е на всеки хълм.

Черешова задушница е. Божа милост
ще опрости на всеки праведник грехът.
Но там, на "Милин камък", за народните насилници
един Поет приготвя пак войводски съд.

26 май, 2007 г.

ПРОЛЕТНО ТОПЕНЕ

“През зимата на своя минал исторически живот народът е лежал тежко, твърде тежко болен. Съзнал себе си и научен да се надее само на своите сили, този народ едва ли ще могат го уплаши вихрите на новия му свободен живот. Защото, във всякой случай тези вихри ще отметат не него, а своите причинители. Знайно е, че пред пролет вихри вилнеят — за да очистят почвата на онова, що расте за хубост и радост. Болният — унижаван и оскъряван — гали вяра в себе си, не в чужденци, нито в своите отстъпници...”

Из “Българската народна песен” от Пенчо Славейков

По каменните плочи, пред къщата на Славейкови
пролетни вихри метат боклуците,
по всички улички, магистрали и пътища —
по цялото Българско. Текат пролетни вади,
смеят се, пеят и плачат капчуците...
Пролет е (поне така твърдят политиците),
от 17 години е пролет. Вече 177 години наднича
с прозорците си към света къщата на поетите.
Ослушва се. В Трявна бие часовник на кулата —
отброява с удари времето. Но домът се напруга
да чуе друго — стъпките на Петко и Пенчо...
Едната походка е тежка и бавна, другата —
куцукаща, като ритмична стъпка (ударена, неударена,
пауза, провлачване)... Но все не си идат стопаните,
закъсняват — в някое друго време останали, свърнали
в други друмища...
Те са безсмъртни, разбира се, даже са бронзови —
в бюстове и релефи (по фасадите на училища и
читалища), дори на пейка на един софийски площад.

Може би са се улисали — да поседят и погледат как тече реката от хора и книги — тече животът. Животът не спира, като бавна песен, от изгрев подета — през тежко пладне — по икиндия — чак до залез, когато жътварката (мокра от пот, прашна, набита с осили) изправя гръб — да се огледа (да види колко е минала, колко още остава)... Тая жътварка се казва България. И аз се чудя — откъде сили ще вземе,

като цяла зима е болна лежала? Ще родят ли нивите въобще изорани ли са, засети ли са, като толкоз отдавна по гурбет се изгубиха и мъжете и синовете й?!?...

Сега е пролет — крайно време е да се събуди България (ако това е сън, а не кома)... Политиците ни грижовни редовно декларираат пред Международния валутен фонд, че все още е жива (за да ѝ вземат помощите).

Грозно е да се разсъждава така, но по-грозно е да се прави!

Прекрасна е пролетта в Трявна — представям си: бели къщи (като в бели ризи кенарени, богато украсени с резбовани, тънки дантели), закичени с китки от черешов и прасковен цвят, стъпили сред здравец и сини чимшири... Вятър и слънце играят в косите им — лозови и бръшлянени къдри се вият... Така ми се иска — да видя, да чуя, да вкуся сезона, гледката, аромата... Но аз никога не съм била там... Замислям се, а била ли съм изобщо в България, оная България — силната, широката и богатата, топлата, благодатната... Между кориците на книги и на атласи тя е синьо-копринена, зелено-кадифена, атлазено-златна!...

Не само по премените на момите, и по главите им звънят криле на сребърни, филигранни орли, а над планините й! Не по шевиците само пише: "Свобода или смърт юнашка!"... Мълви го бедния (и преди векове и сега) - оная българин, отказал да се подреди на опашка — за чалма, за служба, за заем, за клинична пътека, пред чуждо посолство или родна аптека... Българинът, вярващ, че е важно да има Родина,

дори нищо друго да няма. Дори да е... самоубийствено.
От стените на черквите ни гледат от упор стари икони,
позлатените им десници ни сочат със укор... Казват,
че (о, чудо!) - една Света Богородица си затворила очите
големи, за да не гледа това нечовешко бреме, което мъкне
на гърба си от години, в цедило България (като просякиня) -
не бъдещето, повито във свила, а мъка, унижение и
вехтории безценни... Пълни са с история и достойнство
музеите, празни са сърцата ни, лицемерните...
Празни като джобовете, като утробите на жените,
които вече не зачеват нарочно. Но нали не раждат робчета,
нито оплакват по пет-шест малки гробчета?!...
А дори във времена жестоки и робски са се вдигали
пъстри сватби, са добивани свидни рожби... Времената
са взимали своя кървав данък... За жалост не само тогава...
Лежи България, стене в несвяст, не се буди,
а пролетта вече преваля, прецъфтяват жените (и тая година
не станали майки), прецъфтява държавата.
Топят се не само последните преспи на Пирин и на Беласица,
топи се бавно и неусетно самата ни нация...
Всъщност, точно на пролет се изяснява — кое е
изкарало зимата, кое е сухо, кое — ялово...
Тече животът и в нашата мала градинка, запустяла
между дуварите на съседките ни Балкански.
Има някаква прелест и в подивялото, но няма плод,
няма...

Защото Гергани, Зорници, Снежани някога
не скланяха да нижат маргарит и пендари
по чардаците на аговите конаци, а сега...
Сега продават в чужбина бъбреците си или
неродените си още дечица. Гният в либийски тъмници.
Тропкат пред туристите голи хора и ръченици...
Райни княгини не шият знамена за чети и за въстания,
а конфекция на ишлеме за Гърция и Германия...
Воеводките ни — Румена, Сирма, Стояна (заедно

със юнаците) за пари отиват рейнджърки във Ирак...
Други сменят памперси и слугуват в Италия...
Това ли са дъщерите ти, майко Българийо?
Да, гадно е, гадно е така да се разсъждава,
но още по-гадно е да се прави!

Ако можеше стария дядо Славейков
люто би изпсувал под големите си мустаци,
младият би вдигнал бастун... Но не могат.
Само едри сълзи кондензират под зениците им
и се стичат по лицата им бронзови.
Ако можеха биха написали: ”Свести се,
стани майко Българийо — за да си прибереш децата
(ако не можеш да ги нахраниш, поне да ги приласкаеш!)”
Бих добавила: за да има кой да ти запали свещица,
да си спомни за тебе, когато вече те няма...
“Как така ще я няма България?” — питат очите им.
Ами, политиците вече са изчислили,
че след век тук ще бъде друга държава.
Знам, страшно е така да се разсъждава,
но още по-страшно е да се повярва!

Затова надигни се сега, стискайки зъби!
Макар наполовина стопена, отмаляла, отчаяна -
ти си безстрашна, силна, корава...
Опомни се най-сетне Българийо! Ставай!
А ако не можеш от първия път — продължавай...
Продължавай! Продължавай! Продължавай,
докато се изправиш!

Евгений ЕВТУШЕНКО

АЗ ВЪВ ДВАЙСЕТ И ПЪРВИЯ ВЕК,
като в Двайстия, пак ще съм нужен;
не раздран на цитати послушни,
а разхвърлян по люлки въздушни,
излетели с възторжен ек.

Век, без грубости опитомен,
залюлявам те аз до небето —
също както засилвам хлапето
сополиво, с очи като мен.

Аз във Двайсет и Първи Век
ще прекрача, уви, не невръстен,
но и не като старче небръснато,
като злобно мърморещ човек.

Ще достигна, изпънал снага,
синевата ти изумена,
като клонка на суха леска,
но останала все тъй зелена.

С лакти път ще проправа до теб,
като на първенство с куп Пелета,
в твоя свят, съграден от мелета —
безпаспортен, безвластен, безхлеб.

Стигнал в Двайсет и Първи — встрани
ще съгледам и вас, несравними
с никой нявгашни мои любими,
достолепни и на старини.

Там са братята ми по перо,
като в топла читалня изкусно —
не по рафтове, а по устни
подредени — с любов, с добро.

Двайсти век бе затънал в кръв,
но познаваше букви и ноти.
Ако случи се, Двайсет и Първи,
да разлистваш ти само банкноти?

Ако случи се да си замесен
от безлюбие и безстрастие,
усмъртяващо скучното щастие
ако всички несрети замести?

Ако фукльо си ти, нахал,
и за нас, дето пуснахме смели
твоя дух от бутилката — въл
се разсейваш и зъб не обелиш?
Ще извикам: така не бива!
Ще пристигна като на нива,
дето камъни съм орал.

В тебе, слово на новия ден,
в изкласилото многогласие
ще нагазя — и клас до клас ще е
там полегнал в поклон пред мен.

ЦАРЯТ МУЖИК

Цар мужик,
самораслек върху скършен стрък кукурузен,
на гърбината яка изнесе той,
устни напред издал,
на епохата своя ковчега, -
изнемогващ, с ръце охлузени,
разтреперан от робска боязън,
затъващ сред кърви и кал.

Цар мужик,
той в Калиновка пускал ръка по седенки
на момите,
намразил рендето,
с което от Сталин бе млян,
на глупак се преструваше,
целият в пришки и бенки,
отмъсти на един големец,
който пъхна му торта под задника, мъртвопиян.

За това, че сред вълчата глутница
вдигна въстание
и започна да срутва
затвора с бараките лагерни — зрим и незрим,
за това, че надмогнал страха,
изчовърка от себе си Сталин —
благодарност сега му дължим.

Не по царски държеше главата си —
репичка с шапка панамена.
“Комунизъмът” беше за него от думите,
дето го караха да се коси.
На Гагарин бе кръстник и на Солженицин,
по гаменски
се държеше понякога.

Толкова каши забърка,
но и толкова хора спаси!

В гроба някак набързо го свряха.
Изчезна, на капитализма без гроб да изрови.
Някак скучно е
някой с чепик миризлив да не тропа сега в ООН. Ето на —
от хрущчовските славни ракети
до днешните рекетъори
е зигзагът
на поствавилонските ни времена.

Паметта на Хрущчов да спаси от забравата пълна,
не покани семейството някой цапач,
а в дисцип-батальон
служил скулптор;
в Манежа на Първия бе се опънал
и подрязал под себе си мигом поредния клон.
Като съвест бе мраморът — черен и с бяло прошарен,
но във фризер наследството лесно е да замразим,
и за нас, сякаш новояпонци след казус безумен,
много скоро
в димящи Курили превърна се Крим.

Все пак по е добре със хрущчовки,
отколкото с покрив, от бившите братски народи подпален.
Върху гроба на царя мужик,
който бе и жесток, и с щадяща ръка,
от псувните му някога смазан,
но все пак от него опазен,
слагам цвете — не ярко,
но не и лъжливо — сега.

Превод: Надя ПОПОВА

Околчица/36

Атила ЙОЖЕФ

МОДЕРЕН СОНЕТ

Човек и без храна в килера,
и с празни рафтове, живее.
Помага му смъртта, страхът от нея.
(А гладният човек съм аз и не от вчера.)

Печално е, но сякаш бог е сляп —
не иска той от своя трон да слезе
да избодне очите на онези,
виновните, че нямам хляб.

Гордея се със своята нищета и вече знам:
единствено магарето нахално
от ударите със камшик не го е срам

и новобранецът на пост с мечти всевишни,
и ученикът, който след учителска похвала
си хапва у дома компот от вишни.

НАКРАЯ

Накрая мъртвата, която ме роди
и с песни ме люля, ще дойде да ме вземе.
Ще си отиде моята любов без време
и верността ми ще я проследи.
И песните на мама ще възкръснат в мене,
и разумът ми като космос ще набъбне.
Ще се окаже, че душата е могла да бъде
и скитница на битието, и търпение.
Като балтон, прояден от молци,
ще се разпадне тялото ми, ще умре.
Но мъртвата, която ме роди,
с грижовни пръсти ще го събере.

ПЕСЕН НА МЛАДИТЕ ЖЕНИ

С трепетни брадички — дяволити, чувствени,
и с глави рисувани, и с нозе изваяни, и с напети бели гърбове —
вижте и очите ни, след това и устните!

Лумва под нозете ни грациозен пламък — фурната ни чака.
И лицата бели вече са червени, както се е зачервила
плетката на козунака.

Вятърът безсрамен иска да погали плахата ни гръд.
Уж стадата сбира, а развява фусты,
а пък те плющят.

Миём, чистим, бършем, в кок коси прибрали,
и тела поклащаме, както гордият петел
своя гребен златоален.

И бедра, и хълбоци, и гърди играещи —
рой дечица сладки в росната трева
сякаш са това.

Вечер за мъжете си имаме целувка
и вода за миене, и вечеря вкусна.
Дразним ги с преструвка и ги утешаваме,
и ги подлудяваме с ненаситни устни.
Призори се вираме в своите коремни.

КАЗВАТ

Едва роден, и нож държах в ръката.
Казват — жребий лек.
Но нещо друго искаше душата —
и взех перото, все пак съм човек.

Изгаря ме и стене верността.
Казват — той обича.
Помилвай ме, свещена простота —
аз просто с тебе се развличам.

Не помня, но и не забравям.
Казват — как така?
Изгубеното в тоя свят остава,
намерено от нечия ръка.

Стихии всемогъщи ме връхлитат.
Казват — ще умре.
Чух толкова неща, че предпочитам
да замълча. Така е по-добре.

ЩЕ ЗАМРЪЗНАТ НАКРАЯ ПЕСНИТЕ

В тишината песните ще замръзнат,
геройството ще отлети.
А страстите, плахи и алчни, ще дръзнат
да молят за милосърдие.
Ако не лъжа, по-добре ли ще бъде?
И понеже аз така и така ще умра, кажи
защо ти е да съм жив?

Превод: Петър Анастасов

Околчица/40

Владимир СОЛОВЬОВ

***

В МЪГЛАТА РАННА С КРАЧКИ КОЛЕБЛИВИ

вървах към будни, тайни брегове.
гасеше изгревът звезди игриви,
душата ми - след сънища щастливи,
зовеше неизвестни богове...

Към тайнствена страна по път самотен
с деня изгрял вървя като преди,
разсейва се мъглата, но живота
е труден пак и е далеч дървото,
        видяно само в детските мечти.

Но до среднощ със крачки по-сурови
аз ще вървя към бреговете сам
и на върха - между звездите нови,
цял пламнал от победните огньовете,
        ще ме дочака свидният ми храм.

1884

L'ONDA DAL MAR' DIVISA*

Вълната без морето
спокойствие не знае,
кипи ли под небето,
или в река играе,
със ропот се бунтува
за свобода и нежно
тя за море тъгува -
бездънно и безбрежно.

1884

* *Вълна, разделена от морето (итал.). - Б. пр*

***

ЗНОЙ БЕЗ СИЯНИЕ, ОБЛАК БЕЗВОДЕН,
уличен шум, суета...
Скръбно сърцето, духът - безплоден,
зов на безкрила мечта.

Друг облак чакам да ме отвее,
песен да прозвучи
и над скръбта ми ти да изгрееш -
цялата в сноп от лъчи.

1890

***

И НЕКА РАННА ЕСЕН ДА МИ СЕ ПРИСМИВА,
косите ми да посребрява тънък скреж -
пак с трепет пролетен пред теб стоя щастливо,
изпълнен с нови радости и нов копнеж.

Не ще се разделя с усмивката ти чудна -
какво са загуби, борби, стремежи, чест?
Живота си, със който се разбирах трудно,
вълшебна приказка наричам днес.

Януари 1892

***

АЗ БЯХ ВЕЛИК. ТЪЛПА УБОГА
гъмжеше в пепел и тъма.
Сам на върха стоях - със Бога
на теб, Небе, на теб, Земя.

Ни върхове под небесата?
Нито сияещ океан?...
На дъното на долината
лежа и ням, и изтерзан.

Любов, ти всичко преобръщаш...
И чакам, сред праха смирен,
тук нечие краче да стъпче
с величието ми - и мен!

31 януари - 3 февруари 1892

ПАМЕТ

Памет, носи ме с крило нестареещо
в милата моя земя.
Виждам я днес сред пожарище тлеещо
в зимния сумрак сама.

Мъка душата ми стяга, в огньовете
два мои живота горят
Нейде далече започва се новото -
вместо разбития път.

Памет, напред! Със крило тиховеещо
друг образ ти извиси...
Виждам я днес сред нивя зеленеещи
с летно развети коси.

Слънце над дивата Тосна в просторите,
стръмният бряг е висок...
Виждам познатите, старите борове,
пясък ронлив и поток.

Памет, поспри! От скръбта, преживяната,
нещо пак в мен заболя,
сякаш сълзата предишна, събраната,
в нова вълна се изля.

29 февруари 1892

***

ТАМ, ДЕТО НА ТЪЛПИ ВЪРБИТЕ

се струпват в есенния лес,
и блика ручей сред тревите,
запя последен славей днес.

Кого ли той с любов зовеше?
Сбогуваше ли се?... Отвъд
звъняха стъпки и гърмеше
в далечината огнен път.

И се въздигаше отгоре
небе със свята простота
над земната любов и горест,
над земната ни суета...

16 юни 1892

СКРОМНО ПРОРОЧЕСТВО

Бог към лятото с око поглежда,
нищо че студът кове земята...
С мене сте жестоки, но с надежда
аз на рози чувствам аромата.

Мен пророк ме назоваха хора
присмехулни, а и безразсъдни,
но пророк правдив съм аз и скоро
тук предсказаното ще се сбъдне.

Пророкувам - слушайте, дриада!
Преспите ще се стопят, земята
ще възкръсне слънчева и млада
и ще се събуди пак гората.

Пророкувам - между нас - че вие
ще вървите в пролетни градини
и нощта на май ще ви опие
на отрадата с очите сини.

10 декември 1892

Превод: Андрей Андреев

Стефка ТОТЕВА

* * *

ПРИВЛЕЧЕНИ НЕ ЗНАЯ ОТ КАКВО
бездомни същества навсякъде ме следват.
Разчупвайки душата си в трохи
аз храня ги редовно,
но нямам покрив да ги приютя.
Тогава улицата става дом,
защото заедно сме винаги...
Самотно стръкче е животът ми,
дъждовен петък — любовта.
Но как да искам повече,
когато знам,
че пепел е богатството,
което трупаш единствено за себе си...
И можеш да спечелиш всичко
само от мига,
когато ръката си протягаш
да дадеш
и да погалиш...

* * *

ПО УЛИЦАТА ИДВА ПРОЛЕТТА,
и всичко може да се случи...
Да ме забрави упорита, зла беда,
да срещна близък и денят ми да е пълен...
Събирам смелост -
да се усмихна на страха
и дълго да отсъствам от тревогите.
По улицата идва пролетта
и всичко може да се случи...

април 2008 г.

Кина КЪДРЕВА

НОЩ ВЪВ ВАСИЛИКО

29. VIII. 1989 г.

Щурците разговарят със звездите.
Всеки щурец — със своята звезда.

Всяка звезда — със своя щурец.

И таралежчетата се измъкват като мънички прасенца

и тръгват по следите на нощта
да търсят своето бодливо щастие.

ПОРАСТВАНЕ

Щръкнаха нагоре раменете, забуботи гласът на момчетата
Издуха се формите
на само до вчера малките още момиченца.

Скъса се, разсипа се пъстрият гердан на детството...

Дръннаха по паважа синците,
търкулнаха се, разпиляха се насам и натам
и паднаха в шахтата на живота.

ВЕЛИКДЕНСКО

29. IV. 1994 г.

И ангел бял да слезе днес от небесата във България —
ще го оплюят.

Ни трезвия, отчаян глас на разума, ни повика на съвестта
играчите встрастени в политиката не щат да чуят.

Окаяна, окаляна, оклеветена България на силите си е накрая.

И тласкат я безумците в безумие към ада, и не виждат,
че разпродават рая.

Иван ПЕНЕВ

ПАК ПРИВЕДЕН НАД БЕЛИЯ ЛИСТ!

Но сърцето ми стих не отронва.

Уж е пролет,

защо, моя песен, мълчиш,

пълна със спомени?

Кой приплаква пред прага ти

в ранни зори?

Кой размества капризните ноти?

Пее славей,

зора подмладена зори —

над сърцето ми кръста на Ботев.

И се питам без жалост —

идеала висок

и земята си с обич ли сричах?

И дали съм научил тоя страшен урок —

Свободата до смърт да обичам?

И дали е пресъхнала моята кръв,

и дали е угаснал куршума?

Кой днеска знамето вее

с балканския лъв?

Кой ръка мафиотска целува?

Тоя страшен въпрос е надвесен над мен

като просяк над кофа с боклуци.

А зората зори.

Идва новия ден

с новината за нови хайдуци.

Как да бликне, приятелю, днес песента,
Щом надеждата в мен
не пролиства.
Аз съм син без Родина.
Запустяла земя.
Син без корен и топло огнище...

***

ТОЗИ КУЧЕШКИ СВЯТ

като кост е заседнал
във гърлата ни недояли.
Не можем нито да го преглътнем,
нито с пинсета да го извадим —
той е живата болка
на излъганите ни идеали.
Колко дълго в строя
сме марширували
с барабаните на революционния устрем?
На колко свалени велики вождове
сме оплювали развенчаните бюстове?

Днес очите ни недовиждат,
но душите ни са отворени
за илюзиите,
през които се изниза
животът ни с изтръгнати корени.

Боже, колко тъжно умират
възторжените ни животи.

Слава на мутрите
за лимузините им бронирани!
И за опръсканите със кръв
недвижими имоти!...

***

НИЕ БЯХМЕ „ТИХИТЕ” ПОЕТИ.

Сред кипящ априлски вълнолом
бяхме шепа въгленчета светли
в оглушал от патос мрачен дом.

Пяхме за звезди осиротели,
за живота, смачкан от лъжи.
И за тишината на разстрелите,
от които черна скръб вали.

Вече си отиваме. Незнайни.
Прошумели в своя век жесток.
Но отrekli шумните бездария
с дългия си мълчалив урок.

РАЗМИНАВАНЕ

Притичва вятърът през моята събудена градина,
Раздвижва клоните, прошушва сред листака.
В оранжевите облаци на зноя
млади пеперуди кацат —
и оживява утрото на моята разцъфнала Родина.

Какъв простор висок? Каква далечна синева?...
Във моя двор на детството
разсънени пчели росата пият.
И спомените пълнят кратера
на моята вселенска самота,
където пътищата извървени
отлетелите надежди крият.

Защо в коритото на жребия си
изтънява на живота лятната река?
И чувствата изсъхват. И лозниците от зной изгарят.
А нашето убежище е само примирената душа,
Която утре пламъчето на звездите упокойно ще запали.

Така ли отминават в нас епохите?
И младостта отрича
света, във който бяхме от полети замаяни.
А внуците ни виртуално влюбени сега надничат
в душите си, докрай изтръгнали божествените тайни.

Но техните очи не стигат
до оранжевите облаци на моята Родина,
не виждат пеперуденото кратко утро
с вятъра безгрижен.
Те търсят в чата своите далечни сънища неவிждани
и ни прекрачват като някоя
прочетена отдавна книга...

ПЕЙЗАЖ В ДУШАТА

Сред океана черен на нощта
премигват потни свещите небесни.
Мирише на коне и на жита,
на детство,
на препечен хляб
и песни.

Луната е отново сърп извит
от синкава стомана — млад и тънък.
Земята диша с майчински гърди
и от роса блести, преди да съмне.

А вечността с разсънено лице
в прегръдката на татко млада тръпне.
Под роклята аз ритам със краче
към слънцето, покълнало над хълма.

Аз бързам да го срещна.
Аз не знам
какво е дълго лято с кратки нощи.
Но там и днес е моят земен храм
И моята душа там скита още.

***

ОПИЯНЯВАЩА ТИШИНА

и небе

още невинно-синьо,
чисто като душата на дете,
съкровено като Родина.

Пада русата светлина

на слънцето примижало.

Тупа в сърцето на тая земя
божественото начало...

Цветан ИЛИЕВ

ИЗКОННА КРЪВ

Обичам в тоя миг да съм в полето —
когато дъжд внезапен завали
и пак светкавиците от небето
замятат свойте огнени стрели.

И нека с чувството, така желано,
да бъда в Борованското поле,
защото е дълбоко разорано
и сякаш е с Икарови криле.

Ще гледам как усмихнати житата
люлеят в танци едри класове,
ще чувам ясно как изпод земята
надвикват се най-бодри гласове.

Свидетел ще съм как се съживява
след суша всичко за голям живот
и всяка нива щедро обещава
богати жътви със обилен плод.

Дъждът до кости нека ме намокри.
Най-радостен, без капка от тъга,
ще крача аз сред коловозни локви,
под грейнала подир дъжда дъга.

Ще пея с чучулигите в полето,
че не разкъсах с него пъпна връв!
Ах, тази селска жажда на сърцето!
Ах, моята изконна селска кръв!

БОРОВАНСКАТА МОГИЛА

Като Балкана, месец ли изгрее,
ветрец ли шумне в тихите гори,
и Борованската могила пее,
хайдушка песен
пее до зори.

И песента сърцата вдъхновява
за смелост и кураж към върхове.
Като везна най-точно проверява
и верни, и фалшиви гласове.

И Борован заспива и се буди
с надежда, че ще стане китен град,
щом беше при разруха и заблуди
най-българското село с дух и цвят.

И нека не забравят днес ония,
които мислят само с алчен джоб,
че може с дъжд от облачна стихия
Могилата да налети с потоп.

И само който с нищо не предава
на българския корен крепостта,
в предателското време притежава
ключока към най-желаната врата.

Ах, песента! И в радост, и във мъка —
носете я в добрите си души —
ни вярната посока ще се сбърка,
ни някой съдбоносно ще сгреша...

Като Балкана, месец ли изгрее,
ветрец ли шумне в тихите гори,
и Борованската могила пее,
хайдушка песен
пее до зори.

БЪЛГАРСКА ДУША

На Николай Александров

При греховете на души безродни
аз вярвам днес, че не греша,
щом виждам как гори с любов народна
в теб, българина, българска душа.

Раздаваш се на сцени без умора
и с пламък — в тъмни нощи, в зимни дни...
А във дома, без кучета на двора,
гостоприемно каниш ти: „Влезни!”

Да си добър, душата да е млада,
е честния ти начин на живот.
За теб е най-голямата награда
усмивката на селския народ.

Да ти е живо име!- да се знае,
щом всичко се продава и руши:
България най-много се нуждае
от българите с български души.

Яна КРЕМЕНСКА

НИЩО НЕ СТРУВА БЕЗ ТЕБ

Лесните думи лесно се пишат.
Трудно е да се мълчи.
Ти си ми най-ожаднялото дишане.
Аз съм ти двете очи.
Дишам чрез теб и не искам друго.
Гледаш чрез мен - светът е друг.
Има вълшебства и аз не съм луда,
нито пък ти си луд.
И те заплаквам във събота вечер
в един до болка познат рефрен.
И ти люлея душата полекичка,
мой далечен и уморен.
Мълчи животът. Какво да каже?
Нищо не струва без теб.
Това което до днес е раждал
си е било менте.
Другото ти си го знаеш вече.
Знам го със теб и аз.
Казано, сторено, недоизречено...
Какво ни бърка пък нас?
Заменям суша за девет бала,
заменям думи за тишина.
Аз съм оная, позакъснялата,
но пък последна жена.

ТАКА ГО ОБИЧАМ

След нищо, празно като къща,
в която огън не е пален от години,
той вече знае, че сега ще се завръща,
а аз си знам, че вече зная името
на другото, което цял живот съм чакала
и винаги си знаех - ще го срещна.
Стъписах се и после се разплаках,
и после си простих за всички грешки,
и после му разказах за голямото
очакване, което си е струвало.
След толкова години дълго нямаме,
след липсата на смях и боледуване
сега го галя по душата ничия
и моя вече, а пък аз я искам.
И се кълна - така ще го обичам,
че сигурно за луда ще ме мисли
или изобщо няма да повярва.
Е, да не вярва, аз така го мога.
Довял ме е един последен вятър
и нека да му бъда огън,
и нека съм му думата, която
за цял живот не е успял да каже.
Сега зачевам късното си лято,
а после... цяла вечност ще го раждам.

ПРИКАЗНО

Онемели безвъзвратно
всички приказки.
Разказвачът се отказал
да измисля.

Взел си шапката и тръгнал
да се търси.
Стига вече се е лъгал,
че е късно.

Изведнъж намерил приказка
неочаквана.
Тя сама си се измисляла
и го чакала.

А реките все изтичали,
било суша.
Тя наум го е обичала
и се сгушвала

в името му, а не знаела
как се казва.
Знаела си, че е рано
да разказва...

После? - После разказвачът
я обичал.
Обещал, че вече няма
да е ничия.

Обещал ѝ да е негово
осмо чудо.
Знаели, че за последно
им е влюбено...

И такива разни, дето
аз измислям.
Важното е, че сюжетът
им е истински.

ЗНАЕЛ Е, ЧЕ ЧАКАМ...

А очите му - зелени,
като лято.
Знаел е, че непременно
него чакам.
Знаел е, че сто години
не са много,
и че трябва да пристигне.
След дълбокото
и след скъсаните котви,
след соленото,
след изпуснатите срокове -
е при мене.
И гласът ми ще се скъса,
ще заплача...
Боже, много ли е късно?
Правя крачка
и прохождам по детински
във душата му.
И си вярвам, че е истинско.
По-нататък
нека друг да го разкаже.
Не завиждам!
След голямата ми жажда
имам ближен.
Няма първа риза даже -
все раздавал...
Ще излъжа, ако кажа -
слаб му ангела...
А очите му зелени -
чак се давях...

След потопа оцелелите
имат право
да са толкова щастливи,
да е всичко...
Боже, адски ми отива
да обичам!

Вера БАЛЕВА

ТЯ Е С РУСА КОСА И Е КРЪГЛА КАТО СЛЪНЦЕТО

Пред портичката на добрия човек
се припича котка.
А недалече пръхти кон.

Мирише на току-що опечен хляб.

А жената на добрия човек
се усмихва на себе си.
Почти непрекъснато.

Тя е с руса коса.
И е кръгла като слънцето.

Двамата живеят в мъничка къща,
която прилича —
на варосано птиче гнездо.

Опушеното й коминче е знаме,
което се развява —
ако печката е запалена.

Когато минавам покрай добрия човек —
се чувствам ужасно неудобно.

И какво е това желание
да му поискам прошка —
сякаш е Сирни заговезни?

ДО ВЪРБИТЕ И ТОПОЛИТЕ

Тъничко поточе —
вечер преминава под прозореца.

Преминава вечер —
до върбите и тополите.

Винаги — преди заспиване —
го гледам продължително.

Търся се във водите му.

Тъничко поточе —
вечер преминава под прозореца.

Преминава вечер
до върбите и тополите.

Някой ме заведе при поточето.
И не ме завърна повече.

ПЕЙЗАЖЪТ И ВЕЧЕРТА

/любовен стих/

Пейзажът се изкъпа.
Преди час.

Допускам —
че очаква някого.

Седи на пейката.
И се оглежда в локвата —
която носи винаги
в джоба си.
Измъква снопче вятър
и разресва —
клоните
на всичките тополи.
И тревите.

А вечерта —
досущ като любима —
върви отсреща.
Бавно.
Бавно.
Бавно.

Пейзажът се изправя.
Нетърпеливо.

А къщите се кланят.
И си свалят покривите.

ОТ СМАЧКАНА РЕКЛАМНА ЛИСТОВКА

Там —
на връхчето на света
има стая,
с пожълтели от слънчеви пръсти завеси.

И я дават под наем.

Подочух го от птиците.
Те си приказваха днеска —
на чашка вода от потока.

И разправяха още —
че в нея
звучи най-новата версия на тишината.
Че е объл таванът.
Въздухът — светъл.

А стопанинът — паяк.
И на входа люлее хамака си.
Чака.
Там — на връхчето на света:

да наемат прочутата стая —
с пожълтели от слънчеви пръсти завеси —
двама.

Полина ЛАЗАРОВА

2 ЮНИ

Само Ботев е с мен
в този празничен юни.
Аз го чувствам смутен
въздуха помежду ни.

Той е тук сред тъга,
с безпокойство просмукан,
и ми казва това,
за което сме тука.

Той разбира страха
на живота ми смъртен
и ми дава ръка,
топло рамо и тътен.

И остава си там
сред природната сприя —
на тъгата - титан,
на сълзите - стихия.

Аз оставам си тук
с парещ вик във душата.
Този юни е друг.
Ботев знае цената.

АРХАНГЕЛОВА ЗАДУШНИЦА

Живите ходят на гости на мъртвите...

И какво от това?!

Някакво семенце се промъква
и шепне тихо в пръстта.

Някаква дребна мушица витае
във въздуха натежал.

Даже си спомняме, даже си знаеме —
всичко е пепел и кал.

Сипваме вино, пием за помен,
а поменът е вина...

Нервният вятър раздухва ни спомена —
животът ни — прах, самота...

Живите вече не искат да знаят.

Мъртвите — розов воал...

Капе тъгата, капе на воля,
капе на търсена жал.

Мъртвите знаят последния корен.

Живите пият напук.

Горе високо в небето показва се
гневният божи юмрук.

Уж сме запомнили, уж сме видяли,
ала по детски мълчим.

Днес на Задушница — плахи и свряни.

Утре — отново — грешим.

Живите ходят на гости на мъртвите.

И какво от това?!

Окото на залеза, тихия залез —
единствена прошка сега!

* * *

В ГРАДИНАТА НА МАМА нямаше случайни цветя.
Подредени в достъпен хаос
те поливаха душата ми с аромати,
галеха уморените ми сетива,
учеха ме на търпимост и смирение.
В цялата ни човешка нетрайност
те цъфтяха и прецъфтяваха,
живееха и умираха достойно —
като стопанката си.
Но никога случайни.
Никога — случайни...

Толкова много любов.
Толкова напукани длани!
Толкова спотаена нежност!
Затова пораснах силна и зная себе си,
защото в двора на мама
нямаше случайни цветя.

А днес — в същата тая градина
ме посреща подрязания райграс на настоящето,
с изцъкленото зелено

на своята еднаквост.

Няма на какво да ме научи.
Нищо не ми казва.
Не носи спомен,
а само споделена самота.
Адресът е същият.
Но... това не е градината на мама.
Случайно ли съм свърнала насам?
Объркала ли съм посоките?
Кого ли търся?!

В градината на мама
нямаше случайни цветя.
Затова днес — аз умея да обичам!

Околчица/73

УШИТЕ НА ЖЕЛАНИЕТО

- р а з к а з -

Верю Матин не можа да повярва на извивката на ухото си, когато му съобщиха новината. Никога не бе чувал по-абсурдно нещо през живота си. А бе живял много за 73-те си адамови години. Дори, както казваше, беше живял повече отколкото жив човек може да изтърпи, а мъртвия да повярва. Ето защо когато му рекоха, че в селото ще идват двамина - мъж и жена, да увиват в платно реката, течаща кротко около къщите и през годините му, Верю Матин не повярва. Не че беше мъртъв. Не. Просто не му достигна вяра. Но се оказа истина. В ранната, неначената за сътворение от слънцето утрин в селото с грозно ръмжене нахлуха камиони и една лека кола, разпукаха тишината като джам и я прогониха из джендемите. И селото разбра - от тук нататък ще се случват случки небивали. От камионите заслизаха хора, подплашиха гъските, мотаещи се по мегдана, и те хукнаха с крясък да разправят на останалата живинка. Скоро се досетиха и кучетата, лаещи обещанията си към стопаните за мирен ден, овцете и кравите отцедиха последната капка мляко на съня в зениците си проблейвайки, та селото се огласи от животинския хор на протеста. Събудиха се и хората. Излязоха от къщите. Струпаха се около вонящите на нафта машини и ги заogleждаха. Жените по сврачи любопитно се катереха по каросериите, надничаха в тях и търсеха. Търсеха скрити станове. "Зер, да покриеш с платно реката ти трябва стан небесен на бой или безбройни станове, като желанията в очите на дете"- мислеха си те без да знаят, че безсмислието може да се изтъче само.

Верю Матин също се запъти да види навалищата. Навалищата от своя страна го видя и се отдръпна да мине. Застана той до камионите и заogleжда. Ненадейно пред него се изправиха мъж и жена. Мъжът заговори. Уж разбираемо говореше, ама езика му бягаше, сякаш се срамуваше от извивката на родното. Верю позна в него речта на ония, които напушат родните си места и дълго не говорят с изначал-

ното слово, а кога понечат то се гъне като дяволска опашка и ги удря в небцето. "Прогонил е поддумията си и като няма кой да държи сричките, думата му се е разбягала"- помисли стареца и се огорчи.

- Казвам се Кристо - рече мъжът, но ръка не протегна. Имам разрешение от властите да извърша грандиозен проект, който ще донесе на селото ви слава.

- Слава ли? - попита Верю Матин. А защо му е? Та то не е войник.

Кристо замълча. Не разбираше. За него славата бе всичко. Тя го разяждаше отвътре.

Старецът се досети и му домъчня. Протегна се и обвини в корубата на десницата си една отсрещна ръка, която тежеше като отсечена.

- Не вмъртъвявай реката, Ристе - прошепна, а Кристо почувства как кожата от десницата на стареца пълзи нагоре по вените му, пищящи от ужас, покрива с платното на съсирека кръвта, а рибата на сърцето му немощно зевва с клапи да поеме от извора на околния въздух.

Кристо пое въздух със свистене и се отдели от Верю Матин. Подвикна на жена си нещо на старовремски (или поне така се стори на околните) и тръгна към кметството. Тълпата пошумя кратко и изчезна като трохи хляб в погледа на гладен.

През дневната жега не се случи нищо особено. Следобедна натежа като кърмаческа гръд връз къщите, а маранята ги превърна в люпилни, в която пернатите живинки стояха с изплезена човка по дворищата сврени под навесите. Селяните бяха на полето. Не го увиваха с платно. Копаеха го.

В ранната привечер селото се размърда. Селяните се завърнаха от полето, миша се дълго на рекичката и усещаха как прахоляка, който бяха събирали като пчелици, се смъква от снагите им.

По камионите се накачулиха чужденците и взеха да свалят плата, с който щеше да бъде увита реката. Беше копринен плат. Тънък, син на цвят и се гънеше, като хоро и при най-лекия повей. Жените отново се струпаха около камионите, бутаха се да го допрат, а той се закачваше по нацепените им пръсти, пукаше, сякаш се сърдеше, че "видиш ли, мене, царската материя, ме не може ръка всякаква погали, а само длан бяла с гладкостта на детска съвест", но жените не обръщаха внимание на шепота, а изпълваха въздуха със статичното елек-

тричество на докосванията си. Възхищавах се на ефирността и дълбоко в сърцата си се съгласявах, че подобна материя те могат изтъка единствено насъне, но естествено на глас обявявах превъзходството на шаячните си черги. Топовете плат прибраха в кметството, след което разтоварачите се запътиха към къщите в които бяха разквартирувани.

Притъмня. Черно пиле кяфна откъм гората няколко пъти, а след него се обади и незнайно на цвят такова и привика мъжете в кръчмата. Един по един се заизнизвах те към своето укрепление. Седнах пред чепатите маси, понесли в гърлата си нетърпение, а в гърдите боязън, че реката може и да загине. Гълчаха, спореха, но утихнах щом влезе Верю Матин. Дребната му фигура се насочи към най-близката маса, приседна, удари една едра муха, размаза я, промърмори "прости боже" и пое донесената му чаша. Селяните заразпитвах вкупом, защо му е аджеба на она да затлачва с платно реката.

- Защото желанието му има големи уши - отсече Верю, но видя смайването у околните и поясни.- Видите ли - рече - кога някой човек желае силно да направи някое или друго дело, то той и почва да мисли непрестанно за него, демек повтаря си го вътрешно. От честото повтаряне на желанието му се пробиват тъпанчета и му израстват уши, та да чуе волята на стопанина си, а щом едно желание има уши, то е чуло вече и се изпълнява... Всичко зависи от ушите - поклати глава и уши Верю.- За това има желаня, дето се изпълняват и дето не.

Селяните не разбраха много-много, но повярвах.

- И сега какво - да му отрежеме ушите ли, що ли? - затюкчаха се те.

- Не - възпротиви се старецът - спасението е да имаме по-силно желание от неговото, та да му покарат по-големи уши.

И зажелаха както само мъже могат.

Напъвах се вътрешно да повикат желаня, граничещи с дребните им мечти, пояха ги с вина и ракии и ги замезвах с отбрани мезета, свиряха им и им пяха, а някои от тях толкова се унесоха, че възмечтах нови булки, къщи на по два ката и спокойствие, като езерна повърхност в къщите си, дебели кожуси и двуцевки пушки, а от толкова желаня, неспособни на сбъднатост, ушите им аленеяха прилични на летни залези.

Утринта излезе зиморничава. Потръпваше леко от мъглите, заплели се по дворищата. Селяните, станали по-рано от утринта, потръпваха заедно с нея. Издоиха животните, пуснаха ги и те като струйки се събираха по тънките улички, вляха се в поточета, поточетата се изсипаха в голяма река, която се оттече извън селото, понесла на рогата си вълмите мъгла.

Селото светна. Стопаните наравиха мотики и лопати и поеха към полето, като минаха първо през реката, за да отмият съня си. Други утрини се плискаха от бунарите или чешмата в Долна махала, но сега реката им бе домиляла, та решиха да се уверят, че водите ѝ още не са заключени и тя си играе на ластик пъргава и бърлива, като дете.

Край реката се разхождаха важно щъркели, а още по-важни се мотаеха работниците по проекта. Щъркелите отмерят крачка, щракнат с клюн, забият го и извадят жаба. Мъжете отмерят крачка, погледнат в едно трикрако с око на върха, па забият колче. Жаби не ядяха и слава богу, че жените ги беше много гнус от жабите.

- Значи решено е окончателската, а? - приближи към млад мъж с брада от работещите Радул. Той беше художника на селото. Рисуваше с въглен най-вече, а и със зелено от орехова шума и незрял орех и червено от стрита тухла.. Гледаше Радул на тия хора, като на колеги, ама не чак.

- А то ние не сме. Решиха ония дето дават парите - отвърна запитания и обясни, че кмета също е дал съгласие и ще изпрати по-късно при реката единствения полицай в селото, заедно с пъдаря да пазят да се не случи нещо.

- То не, че ние ви нямаме вяра, добри хора сте вижда се, но пазенето е кръвта човешка - завърши работника и украси речта си с усмивка на доверие. Радул не разбра противоборството на думите му, плюна замислено и реши да отиде да ги нарисува за да му се изяснят.

В късната утрин от към селото се зададе детското племе с крясъци и вдигане на облаци прашище. Децата идваха да се къпят в реката. Стигнаха те до вирчето на прохладата си и се стреснаха от работниците, побиващи все още колчета.

Щъркелите бяха отлетели, след като се наядоха, поглеждайки с презрение ненаситниците хора, дето продължаваха да чукат с клю-

нове жабите на въображението си. Децата издърпаха едно - две колчета. Скараха им се. Децата се изплезиха. Добронамерено. Мъжете ги подгониха... Децата отскочиха настрани и клекнаха безделно щом опасността отмина. Ставаше скучно. Децата взеха камъчета и хвърлиха в реката. Възрастната, по своему неразбираща, се сърдеше и псуваше. Пак ги подгониха. Децата подрипнаха, като врани и клекнаха. Събраха нови камъчета и... Това трая около два часа. После, уморени от продължителността на еднообразието, децата се запиляха по течението на реката, а възрастните, капнали, отидоха да обядват, заместени от селския пъдар. Не след дълго дойде и полицаят, поздравя, зае място на другия бряг на реката и запали цигара.

- Нелепо е, а наборе - подхвърли по едно време пъдарят.

- Кое?- обърна се полицаят.

- Да завиваш реката. Тя ни студ знае, ни кожа има да почувства завивката. Небивалица е това. А ние седим тука и я пазим.

- Де да знам. Законът е затова, да пази и бивало и небивало, щото преливат те в света ни едно в друго, като пръстите на влюбени и също като тях губят представата за цялост - обобща полицаят и тръсна цигарата. Дръпна, изпусна шепа дим и пред очите на смаяния пъдар дима се оформи в сърце изрязано в кората на дъб столетник, а наред контурите му буква по буква се изписа името на една жена, която пъдарят бе открил и изгубил в едно друго лято на неповити реки и разголени трепети. И докато той разсълзни очи, за да допрочете името, полицаят пусна нова струйка, превърна я в стрела, която прободеше сърцето за вечно, разтопи го и го остави с едно сърце по-малко. След обяд работниците се върнаха, но пъдаря и полицаия останаха. Малко подир това, подушили нова забава, породена от предишната, се появи децата, предшествани от кикот, от който на работниците им изпръхнаха кожата, но съзряха пазителите на реда, повисяха, повисяха встрани, като грънци, па се запиляха към други шуротии. А проекта напредваше. Забиваха колчета, размотаваха част от плата, опъваха го и го завързваха за тях. Рекичката спотайваше гъгнивия си брътвеж затрупана под тънката материя, изчезваше от погледа, ненужна му сякаш за миг, но отместения взор я улавяше да изрипва кипра по женски, тънка като бедняшка ръкойка и бърбурва по сврачи. Съпро-

тивляваше се тя. На места избиваше над бреговете си, но работниците ловко реместваха колчетата и я покриваха, събираше платнището и го повличаше, но ония дружно го издърпваха до началното му място. Бореше се водата, но бе слаба. Та тя беше малко поточе, дете на река, прилично на струйка кърма върху устните на гладно бебе. Ако да бе силна, като Струма или Янтра... Ако беше. Но сътворението винаги е било чуждо на желанието, независимо колко са ти големи ушите.

Привечер при работниците дойде Кристо. Водеше и жена си. Бяха обути във високи туристически обуца с дебели чорапи и шушлякови якета. Жегата не ги плашеше види се. Бяха насъбрали твърде чуждоземски студ в тънките си катетрени кости. Кристо одобри започнатото. Тук там поклати доволно глава, тук там посгълчи, даде наставления и приседна на шуплест варовиков камък. Откъм селото се зададе Верю Матин. Стъпваше бавно подпрян на бастуна си с достолепие, присъщо на римски патриций. Той и такъв беше, но на своята си селска империя.

- Добра вечер - поздрави и приседна до Кристо.- Гледам напредвате.

- Добра... Напредваме - отвърна творецът, ама с половин уста.

- Бе то хубаво ама...- старецът гледаше върха на бастуна си, който очертаваше нервни окръжности в праха.

- Що се не откажеш, бе момче - вдигна зеница Верю - за кой дявол ти е? Ей го и селото няма къде да се умие и децата къде да се цамбуркат.

- Аз този проект съм го мислил с години и някакво си цамбуркане не може да ме спре.

Верю поклати глава:

- Всяка пръска вода, всеки откъслек смях на дете са по-важно от което и да е ръкотворство човешко.

- Кажй поне колко метра ще затулиш реката и колко време ще остане?

- Десет километра. И три месеца ще остане творбата, за да могат да го видят хора от цял свят и да ѝ се полюбуват.

- Десет километра?!?! Ти чуваш ли се, бе. А и три месеца отгоре?! -

старецът подрипна - ти знаеш ли, че ние водопровод нямаме, а. Знаеш ли че тая река ни мие, от нея добитъка жажда утолява, па не рядко и човек морен след нива. Ако си ти луд, то защо поради това ние в мръсотия да тънем и добитъка жаден да блее-беснееше Верю.

Приближиха полицаия и пъдаря и взеха да го успокояват. Нямамо какво да се прави, рекоха. Кмета наредил, а на него от града му заповядали, че и още по-нагорно.

- Нагорно - крещеше Верю - на всички ви тука нагорно ще стане, щото аз тая работа така няма да я оставя - напсува целия род човешки малоумен и си тръгна.

Пазителите на реда отдъхнаха. Знаеха те, че е прав стария, ама, а заповед де. Иди, че я нарушавай! Макар да знаеха, че всяка заповед е едно его в повече!

От десния бряг на приспаната речичка се зачу звън на чанове и се дигна прахоляк. Разнесе се блеене. Селската черда се връщаше от паша предвождана от Раид помака. Животните, натежали от леност, се спуснаха към водата и като вихър пометоха колчетата и изпотъпкаха плата. Наведоха се над рекичката, но уморените им от битките с треви и трънаци езици не усетиха покоя на утолената жажда. В кухите им зеници се мерна почуда, задържа се за миг, като скочила риба и изчезна в дълбините на безсловесието им. Работниците се видяха в чудо. Изскубнаха по колче и бирнаха добитъка. Раид вдигна гега и я стовари слепешката. Някой изпищя на болка. Кристо се хвана за главата и забрътви на чуждоземски. Полицаят насмете с "ррр" добитък и работници назад към полето, но човек и животно се буташе и ломеше по пътя си. Пъдаря кореше Раид, че не е отвел стадото по-надолу "ей там да ги беше натирил къмто Сечен камък да пият, ненапили се и те, като тебе". "Къмто Сечен камък нали. Та да влезат в общинското сечище и после, айде глоби додето се не втелясам" - оправдаваше се Раид.

"А и животно е това -продължи,- От де му е пътечката, там минава. С векове се тука пият вода и при дядо ми, бог да го прости и той да прости бога, и при тате, та аз се намерих вековете да троша и от тях броени часове да правя. Понявга, като съм сам на полето и ме само тишината лае, си мисля, че човек е като кошара. Цял живот се си

постила сеното на уютта, а все душата му спи на пръстения под на гърдите му. Ей го оня - посочи обезумелия Кристо - кой го знае какво биле метиляво е пасал, та е решил да повива реката, а вечер като се е прибирал в кошарата на съня си неутробно му е било, че всяка слава е като току що издоено мляко - пивко и мамещо, но те пресича от раз" Докато пъдаря и Раид помака се разправяха, останалата покъщнина от хора успя да напъди добитъка на петдесетина метра нагоре по течението, а след стадото пое и пастиря му все още мърморещ и ръкомахащ. Кристо огледа щетите. Не бяха значими - десетина метра изпокъсан плат, някое и друго строшено колче, но кой творец не понася от време на време поражения, особено от създания, нямащи си хал - хабер от изкуство! Той нареди да се изреже съсипания плат и да се изхвърли.

- То, ако ви не трябва да... заумилква му се полицаят - да го взема аз.

Кристо кимна.

Полицаят и пъдарят отвлякоха плячката на страни като вълци и я поделиха.Е, не мина и без срѣдни.

След добитъка се заприбираха и обитателите селски от полето. Минаха като всеки път и се умиха на чешмата в Долна махала, а някои и на реката, там където я имаше и се запътиха къмто домовете си. Пътем хвърляха по едно око на работещите, които привършваха за днес и в гърдите им се наслаяваше чувство, че са ограбени. Малката река изглеждаше заспала под булото си, но на селяните по им приличаше на мъртва. Някои от жените дори пребърсаха сълза издайница на горест, която преряза бузите им, проправи прилична на по-малка сестра на рекичката бразда и капна опитомена от гравитацията.

Прибраха се по домовете. Издоиха стоката, погалиха кучетата и котките, и мъжете се изнизаха към кръчмата.

Вечерта беше душна. Дори самата тя едва си поемаше въздух, ето защо мъжете излязоха от кръчмата приоблили длани в кръглостта на чашите и се скупчиха около пейката до кметството под знамето, висящо досущ изплезен кучешки език:

- Тия от дума не разбират - поде Верю Матин, - а талазите на жела-

нието им ще погребат реката ни.

И разказа той намеренията на вдъхновителя на "блудното дело", и остатъка от хора ахна.

Десет километра! За три месеца! Та за това време тяхната речица щеше да се задуши под натрапеното ѝ облекло при тия горещини. Рибата щеше да се свари, мустакатите раци да почервенеят от бездомност, а камъните да се пръснат от жегата. Трябваше да се направи нещо. Но какво?

- На първо време - обясни Верю - да се изгонят от къщите разквартируваните работници. При вас има ли! - огледа строго.

Вдигнаха се двайсетина ръце. Почти всички.

- Да се изпъдят - продължи - Да не им се дава храна, нека им уврат главите.

А като решителна мярка добави:

-А ние още тая нощ отиваме да си отвоюваме реката. Щом те не я оставят на мира, ще я преместим.

Пиха за новото начинание с дълга глътка след корав залък. Пиха, но не пяха, спазвайки тишината на конспирацията. Нощта се уплаши, като видя двадесетината решителни мъже да напушат селото. Не само се уплаши, но и придърпа луната зад облак, за да я предпази. Тя любопитна надзърташе с една страна, преструвайки се на новолуние.

Когато нарамилите лопати и кирки мъже доближиха определеното място се стъписаха - първоначално от тлеещия в далечината фас на полицая, пазещ абсурда, но стъписването трая кратко и те пристъпиха:

- Стой! Кой е? - изрева полицаят по скоро от уплах и свали пушката от рамо.

- Ей, ние сме, бе, стига вика - отвърна Радул.

-Тю, що се не обаждате, бе. За една бройка сакатлък да стане, тю. Като бродници се мотаете наоколо - тюхкаше се полицая и палеше нова цигара. Заискрялата клечка за миг близна лицето му, любопитства, та отблясъка се разходи по скулите на множеството, писна нечута в мрака и отдала природата си угасна. Полицаят дръпна, пусна светулка, а след нея шапка дим:

- Та накъде така с тия лопати и кирки.- подпита и направи нова светулка. По-ярка от първата.

- Реката да си връщаме - изстъпи се Верю Матин. Дошли сме да си я вземем.

- Че как ще я вземате, бе. Река взема ли се. В шепи ли ще я носите. В домовете си ли?

- Взема се всичко, щом е отнето - отсече Верю. Ей с тия кирки ще си я върнем. Ще я отбием да дойдат утре празно корито да завиват.

- Ааа, не може - възпротиви се полицаят. Тука съм аз сложен да пазя. Наредено е ни колче да изчезне, ни плат, ни дявол - и му се стори, че нещо черно се мярна пред погледа му, уплаши се да не е дявол наистина, но след секунди облекчено откри, че просто е изпуснал дим във формата на рогатия.

- Ние ти не искаме ни плата, ни коловете. Реката си щеме. Наша е тя. На селото.

Полияя се замисли. Така си беше, ама знае ли човек. Закон е това. Така ще се извърти, че ще те перне за нещяло с цялата си строгост. От друга страна да се кара със селяните си, защо? Ей го, израсли са заедно, заедно пасяха като деца край Мали рид, заедно задиряха момите, заедно... полицаят не се сети какво заедно... и му стана благо на небцето и издиша дим гъст като моминска коса и ухаещ на сплотеност.

-Абе, правете каквото знаете. Само покривалото не разтурайте. Аз ще ида по-нататък - и фаса му проряза тъмнилото. Всички пречки бяха премахнати и мъжете се заловиха за работа. Копаеха така усърдно, че тишината оглуша от блъсъка на кирките, а тъмното се ужаси да го не изгребат наедно с пръстта, прибра черни воали, нашарени с бъдещ разсвет и се спотаи. Копаха чак до съмнало, а с първите прибежки на светлосенките удовлетворени се оттеглиха към селото. Слънцето не изгря, а ливна връз скалите от дясно. Убоде се на един висок зъбер, извресця като яре и подскочи нагоре във висинето. Утринта не настъпи, а премина направо в предпадне. Опаковащите реката се събудиха, но не намериха нито легени с вода да се умият, нито закуска, както бе предния ден, а изненадата им се превърна в още по-неприятна, когато стопаните им наредиха да се изнасят от

уютните стаички с дъх на люляк. "Защо"- запитаха смутени. "Защото ни е на нас ценно гостоприемството, но речичката трижди" - троснаха се стопаните, но им личеше и че са сконфузени. Нямаше какво да се прави. Потеглиха с багажа си към реката, а там ги чакаше нова беда. Тъкмо там, дето почваше платното, от левия бряг се протягаше канал, като удавническа ръка, водеше стотина метра към Сечен камък, рязко завиваше и след още стотина се вливаше отново в речичката. Останалото самотно дъно дремеше необезпокоявано от съсъка на водите. Камъните светлееха от сухост, а по тях полудели от безподлонност се щураше дребна живинка.

Работниците седнаха и зачакаха благодетеля си. А той не закъсня. Видя стореното, изфуча, врътна се и се засили към кметството, а след минутки се върна с кмета, зад който подтичваше полицаят с поредната цигара, стърчаща от стиската на устните му.

- Как стана тая работа бе, серсем със серсем?- закара се кмета на полицаия, а последния понечи да се оправдае, но се задави от притеснение, глътна мощно дим, разкашля се и на пресекулки нарои във въздуха копаещи фигурки, в които мнозина разпознаха мъже от селото.

- Няма какво да се прави - примирено вдигна ръце кмета - Реката е обща. Щом друго не е пипнато...

Подчинените на Кристо от своя страна му разказаха за изгонването си. Той се обърна към кмета, кмета към полицаия, последния блъвна дим на безпомощност, кмета пак вдигна ръце и омагьосания кръг се затвори.

- Така ли? - ревна Кристо - Геният не се предава току тъй.

И нареди да се отиде до града, и да се закупят палатки, и провизии.

- Вие може канал да копаете, ама ние може и да го затрупваме - отсече и приседна да изчака храната. Никой от пришълците не обядва този ден. Селяните не даваха храна. От комините им се лееше бленуван аромат на отдавна забравени вещерски гозби, увираше се непоканен в ноздрите, раздираше лигавици и обръщаше стомаси. Дори полицаят, стоящ отстрани с пукащо огънче на цигарата, макар да бе закусил, имаше натрапчивото усещане, че пуши на гладно.

За зла беда следобеда в селото се изсипаха неколцина журналисти. Като марокански скакалци го опустошиха те, изтърбушиха го от въпроси, чийто отговори много-много не изслушваха, преобърнаха хамбари и сеновали за скрити сензации, прекопаха торищата в търсене на новини и упътени се юрнаха към реката. Кристо ги разпозна отдалече и се защура около себе си. Оправи косата си, намести очила, позакърпи с иглата на привидното спокойствие разшитото си его и дари микрофонения табун с усмивка на господство. Поздрави журналистите, разведе ги из обекта, показва им "отношението на местните към произведение на изкуството, издаващо ниската им култура" /имаше предвид канала/, обясни им бъдещите си планове, извини се, че не може да ги покани да хапнат, "защото..." и пак заобяснява за нечия ниска култура. Журналистите дращеха усърдно тефтерите си, щракаха волево с фотоапаратите си и цъкаха възхитени от гениалността на "маестрото", както го нарекоха, без да си дават сметка колко по истинско бе сътворението на реката от ненадминатия гений на природата! Природата обаче не беше новина. Природата бе даденост. Тя не можеше да отговори помпозно на въпросите за грандиозни проекти. Глупава тя, дори не знаеше бъдещите си планове!

Данданията продължи повече от час и се изнесе към селото. Като турска орда се нижеха - най-отпред баш твореца Кристо, след него, вместо зурни подтичваше редовия аскер, а най-отзад башибозука на работниците. Стигнаха кметството. На чардака му се показва чорбаджи-кмета. Истреляните в упор джепане - въпроси го отхвърлиха назад и той се блъсна в табелата с надпис "Кметство", но се залови за перилата, посвести и заотговаря:

- Реката е обща - поучаваше кмета. - Аз мога да забраня да се не пипа инвентара, ама водата как. Вярно изменили са коритото, ама до съд няма да се стига, че то срамно за вода на съд да се ходи. Равна е водата за всички. Еднакво жадните гърла милва и без разлика уютва риба в ляв или десен подмол, бряг дава на люде и живинка, че без вода и брегове нямаше да има, защото всеки бряг е минало на нечия вода.

И допълни пред втрещената тълпа:

- От водата сме изпъзели и пак там ще се върнем.

Журналистите се отърсиха от унеса на думите му, щракнаха няколко плахи снимки на Кристо и кмета, и се изнизиха с внезапността, с която бяха дошли, а откъм града се появиха камионите с провизии и след като всичко бе свалено, хората похапнаха, опънаха палатки по поречието, та заприлича то на вражи стан. Даже по-възрастните жители селски, виждайки палатките се сетиха за разказите на баби и дядовци, а те от своите знаели, че подобен стан на същото място бил издигнат, кога неверниците на султан Мурад I-ви поробвали селото. Та тогава погнали те три моми, излезли да берат омайниче, и притиснати от безчестието рипнали горки в Шукин вир и се самоудавили. На такива спомени се отдаваше селото, докато работниците зариваха канала, прокопан с надеждата за избавление на реката. Додето го затрупат взе да мръква. Сред полумрака повя ветрец и раздвижи астматичните дробове. Дръвчетата звъннаха с листа и приспаха клоните си. От към същия десен бряг се зачу дрънчене на чанове, което заплашително доближаваше. Замириса на пръч. Поучени от вчерашната битка, работниците се пръснаха стратегически във верига, уловиха се за ръце и подгониха стадото надоле, където реката все още открито ромонеше. Животните упорито се бутеха, напъваха към своето си място, но не можаха да сломят хорското упорство. Преминана по-надоле, запътени към спокойствието на незагърлените си кошари с натежало виме и уморено пресипнали хлопки. Между тях крачеше Раид помака и брътвеше сърдито, как дошли времена безсловесно по от дума да разбира, нежели човек : "Щото ето ти им викаш, че тука живинката си е хвърлила пъпа и тука си иска и жад да утоли, и брод да прегази, а те, не, надоле викат. Ама така е, щото животинката е козинява отвънка, а човек е безвълнен, та козинясва изотвътре и така му обраства на душата дънцето, а с нея и думата, тръгнала към небцето. А обраслата дума, излязла веднъж, хваща гората и броди юродива, и не стига тя до извивката на ухото" - клатеше глава Раид помака.

Заприбираха се и стопаните от полето. Минаваха, поглеждаха сърдито, препсуваха под мустак, почесваха мишци и отминаваха. Само една малка част се спря и се изми там, дето беше прегазил добитъка. Реката още не бе успяла да изглади следите от копита под ласките

си. Към девет часа мъжете се събраха за пореден път. Сега зад кръчмата. Имаше някаква символика в промяната на местата за съвещание. Сякаш се търсеше най-доброто такова, за най-правилното решение. Не бяха бойки, като предните вечери. Бяха уморени, с пробити лица и вече не вярващи скули:

- Излишно е - започна Енчо кръчмаря. - Те се не предават. Явно ушите на желанието им са по-големи. А аз що желание изжелах. Другите го загледаха неволно и се удивиха на ушите му - огромни, клепнали като на животно африканско, но малцина се сетиха за името на животното, а още по малко си спомниха, че Енчо си имаше същите уши по рождение.

- Не се издържа вече - оплака се той. - Не мога да спя нощем. Чувам как черна мравка тича, носейки яйцето си да го спаси от червена такава, как тичинка се отронва и се гуши под листец утробно, и как ледена шапка се топи на полюса. Прошепна:

- Но най-ме е страх да слушам как кръвта ми стърже стените на вените и отгняват те, и ме приближават до деня, в който ще отдам и аз дължимото на пръстта.

Всички затаиха дъх:

- Смъртта ли? - преглътна Радул.

- Не - поклати глава Енчо и ушите му изплющяха по бузите. - Не тя, а вярата, че един живот е достатъчен.

- За какво?

- Да пребъдеш - отсече Енчо и присви уши във формата на убеденост.

Верю Матин на свой ред взе думата:

- Сега не е време да захвърлим захванатото - размаха бастун. - Да копаем пак няма смисъл. Те пак ще го зарият, а и по-надеждна стража ще турят. Сами явно не можем се пребори. За това ще помолим природата за помощ. Тя щом разбере, че за добро я викаме, ще се отзове.

И той им разкри плана си.

Селяните се въодушевиха. Енчо изтича в кръчмата и се върна с дужина стъкленици. Вдигнаха тостове. Пиха за Верю, за реката, за селото, за световните работи и не съвсем, а най-сетне пиха за самото

пиене, решили, че отдавна заслужава подобна чест. Пяха весело. После тъжно. После пак весело. И тъжно. Песента на талази - ту бодри, ту морни, в съзаклатие с вятъра - натискаше стените на палатките отвън, но спящите вътре не чува нищо. Бяха капнали от призрачната борба с реката и селото. Бяха изтощени от непотребните си усилия, издаващи безплодието на замисъла им.

Селските съзаклятници отстояваха правото на леещото се вино някъде до след полунощ, след което се разотидоха. Чакаше ги труден ден.

...А той се оказа точно такъв. Още родилните напъни на заранта го доказаха. Неузрялото слънце се бавеше в утробата ѝ, сякаш подозираше за езическите намерения на селяните. Криеше се зад височините на Сечен камък, защото се срамуваше, че бог може да узнае, че е присъствало на съзаклатието. Но не издържа дълго. Блъвна горещо и червено, омазано от родилна кръв, и възсия.

Слънцето забеляза хората. Пълзяха бавно по Мали рид. Цялото село бе тук с изключение на кмета, полицаия и пъдаря, но жените им присъстваха, като половинките на последните двама бяха пременени с нови синьо-зеленикави рокли, удивително приличащи на материята, с която опаковаха реката. Пъплеше селото по Мали рид, понесло със себе си надеждата за освобождение на рекичката, а погледнато отгоре шествието имаше формата на огромна пеперуда. И слънцето, изтръпнало, разбра отведнъж и за вечно. Щяха да правят пеперуда за дъжд. Никога обаче слънцето не бе виждало подобна молитва за дъжд. Най-отпред подскачаха децата и носеха в ръцете си мрежички, в които трептеше живот. След тях идеха жените, държащи огромни стъкленици, в които пърхаше друг живот, а най-отзад крачеха мъжете и също държаха нещо в ръце, но какво не се виждаше добре от високото. Хората изкачиха билото и спряха. Вдигнаха глави към небето. Слънцето се взриви в очакване. Изведнъж децата разтвориха шепи и от мрежите им изхвъркнаха с устрема на надежда безброй разноцветни пеперуди. Жените отхлупиха стъкленици и оттам излетяха нови пеперуди, и красотата им се сля с пъстрото на първи-

те, и над главите на хората увисна дъгоцветна феерия. Мъжете подадоха на децата хвърчилата, които носеха, децата се затичаха и ги хвърлиха към висинето, те писнаха и се заиздигаха, а мъжете държаха пъпните им върви, стрелкащи се като змии из встъкления въздух. От нейде долетяха свраки, привлечени от шареното, и налетяха на пеперуди и хвърчила, но децата бръкнаха в пазвите си, извадиха прашки и простреляха неканените гости. Пеперудите се втурнаха след хвърчилата, хванаха ги за чевръстите опашки и се понесоха на запад, където на хоризонта се бе опряло дребно като млечно зъбче облаче. Пеперудите стигнаха облачето с опашките на хвърчилата, върнаха се и увиснаха над множеството. Хората се поклониха ничком и хвъркати те вкупом полетяха към безбрежието си. После хората напънаха жили и задърпаха пъпните върви. Облачето взе да расте, да извлича снага от ръба на хоризонта, додето се превърна в туловище, бързащо към слънцето. То се уплаши не на шега от тоя змей, дето се изсулваше из небесната пещера, и се приготви да бяга. Беше късно. Хората теглеха, змея приближаваше и не след дълго погълна светлото дълбоко в недрата си, отдето можеха да го извадят само ветровете, но тях ги нямаше. Бяха се запилели на изток, далече някъде над морето и помагаха на вълните да залаят с милувки едно пясъчно парче суша, което морето отдавна си бе харесало, но го беше срам да си го поиска.

Облака закри небето изцяло. Мъжете завързаха хвърчилата за околните дървета и кимнаха на децата. Те събраха скорострелни камъчета, опънаха отново прашките и хвърлиха по облака. Първите камъчета го раздраха, вторите го пробиха, удариха се в предходните и понеже бяха кремъци, треснаха гръмолно и хвърлиха светкавици. Облака се разцепи. От раните му, прозрачни и тънки като бебешки пръстчета, заваляха капки. Пет, десет, петдесет, хиляди... милиони. Туп-туп.

Людете побегнаха, след тях се юрнаха добитъците, сподириха ги и сградите, като първо се тътреше кметството, и под гнева на нискочелото небе остана единствена реката, овързана с недомислието на някого. Скоро долетя и повиканата буря. Валя четири дни и нощи. Бурята въртеше коса, събаряше дървета, ломеше камъни. В тъмното, прорязвано от светкавици, се не знаеше кое е земя и кое въздух, защо-

то халата ги бе омесила и бе ги превърнала в родство. Небесната теч напълни коритото на реката, а тя, почувствала сила, отпуши ненавистта си, хвърли се надолу към палатките и... помете всичко по пътя си. Насъбра платно и колчета, смля ги и ги изхвърли връз драките. Събори палатките и бирна обитателите им. Които можаха се спасиха, но не малко тя и удави, и изплю подпухналите им тела нейде далеко зад пределите на човешкото познание. Кристо и жена му едва се добраха до един от камионите и сред въртопа се чу как той се закле, че повече неща с души няма да опакова. Реката чу клетвата и в последния миг го пожали. Стана ѝ мъчно за тоя човечец, хранещ себе си и околните му с илюзията, че нещата не съществуват. А те бяха там. Истински. И само погледа не знаеше за тях. Реката бе жалостива и се прибра скоро в коритото си. Даже вече съжаляваше за удавените, но тогава тя бе мъст, а мъстта бе тя!

На петия ден стихията кротна. Нещата взеха да се връщат по местата си. Първо дойдоха плетовете, че без пазачи за никъде, после къщите, като кметството пак бе първо, а сетне се завърнаха добитък и стопани. Живота потече спирално като преди. Както винаги. Жените готвеха, мъжете ходеха на работа, а децата играеха на война, като всички деца по света или рисуваха, като всички деца по света. Реката се бе върнала в рекичка и чуруликаше на децата, милващи бързеите с телата си. Живота трептеше гладък и топъл като моминска гръд, докато...

Една приутрин на вратата на Верю Матин се затропа страховито. "Бре, толкоз рано само таласъм може да е" - помисли стареца, ама не се уплаши и отвори.

Беше Радул.

- Ела - рече - дошли са някакви. Бях тръгнал към Сечен камък да издялам парче за дувара - и показа чука и длетото в ръцете си - и ги съзрях. Скалата искат да изкачват, ама с колелета.

- Как тъй с колелета? - вдиви се Верю.

- Ей тъй, на. Първо щели да се качат, после да издърпат колелетата и като стигнат връшката - да се спуснат от другата страна през гората...

- Абе, да не са някои щетници и тия - стисна устни стареца. -Я

чакай да се облека и да дойда с тебе.

По пътя Радул заразправя, че тия не били като оня с платното. Не, не че не са и тия луди, ама безобидни:

- То като се не хващаш у работа, дяволите те видят, че си свободен и те впрягат в своите си дела - клатеше глава Верю.

По едно време се замисли и рече на Радул:

- Абе, то дойде ми на ум... Така и така черква и поп си нямаме, да вземем да направим кръст дървен, та тия да го качат на скалата и там да го побият. Че то може и да сме езичници, ама и с бога разправи да нямаме - и забързаха към Сечен камък.

Когато пристигнаха обаче видяха, че ония са започнали катеренето. Бяха трима млади мъже, овързани с въжета и висящи като прани гаци на спечения камък. Спряха на една площадка по средата. Отвързаха въжета от раменете си на другия край, на които бяха омотали колелетата и затеглиха. Три колелета безтегловно увиснаха над земята и закретаха нагоре:

-Боже, бо... - понечи да се прекръсти Верю Матин, изумен от гледката, но в зеницата му нещо се разкъса и той свали ръка, като отсечена. Стоеше прегърбен и сломен.

- Тю, изпуснахме ги -плю Радул.

Верю Матин се извъртя рязко към приятеля си. Беше гневен, но гневът му не към Радул беше насочен, а далече нейде отвъд естеството:

- Не ни трябва кръст - отсече. - Защо ни е да се помиряваме с такъв бог, дал ни смисъла, но не и начина да го постигнем. Той казва "бъдете добри", но как като около ни всичко е зло. Казва "не пожелавайте", но как, като желанието е по-голямо от избора ни. Казва "не съдете", а е заложил частица от своето върховенство у всекиго. А най-страшното е, че го съзнаваме, но няма що да сторим, докато изначалния глад на телата ни за всичко тъпче душата!

Стареца избърса очите си. Бе открил познанието и сега то го смазваше.

- "Човек" не е вече красива дума, не е! "Бог" също - поклати немощно глава, обърна се и си тръгна потропвайки с бастун, сякаш търсеше кухня в земята, за да се приюти при предците си, защото в един

момент, по-дълъг от старостта му, бе разбрал, че всяка живост е мамещо оскъдие на вечност.

Радул остана вцепенен от думите на стареца. Дълго гледа безпаметно - празно пред себе си, а в душата му един въпрос назряваше, корав като съществуването човешко. И когато плодът му се отрони, той като във видение пристъпи към скалата, извади длето, и с бързите удари на гърдата си го заби в нея, съзнавайки, че всъщност дълбае нещо зарито дълбоко в него още в деня на Сътворението, а когато достигна сърцето си, за да го опитоми, откри, че е подивяло от съмнения. И Радул изрева от ярост, разкъртвайки отломки от камъка, а всъщност разпилявайки себе си.

Ударите продължаваха да се сипят цяла нощ, а щом първия лъч, като монашеска воценица озари местността около Сечен камък, откри в подножието му един човек, хлипащ по нещо изгубено, с разкъравени длани и изтръгнати чувства, над който в скалата, с разкривените думи на простодушието, бе издълбано едно изречение:

"А КАТО НИ НАПРАВИ ОТ КАЛ, ЩО НИ ОЧОВЕЧИ, ГОСПОДИ?"

СТРАХ МЕ Е, МНОГО Е ХУБАВА

- р а з к а з -

Често различните случки го водеха към постоянната мисъл за си-на му - малкият, шестгодишен син, който жена му остави, след като изчезна завинаги в мрачината на онази нелепа катастрофа. Синът притежаваше някакво чувство и усещане, което беше наследил от май-ка си. С присъщата за шестгодишните деца спонтанност, Кирил се дивеше страшно на едно осемнадесетгодишно момиче от съседната улица. Видеше ли я, припикаше бързо у дома си и изричаше: "Тате, страх ме е, много е хубава".

.....

Още щом я съзря, му се прииска да оголи пристойността до безпо-рядък и да я заговори веднага. Да открадне лалетата от градината и да ги остави пред прозореца ѝ. Светлосинята лейди пристъпваше с малки и бързи стъпки към него и тази сутрин, издишвайки своето ухание на сапун и нежност. Изглеждаше леко огорчена. И въпреки всичко носеше напластена и избуяла енергия на жена, която има свои навици и привички. Неговите привички бяха отишли по дяволите след смъртта на съпругата му. Тогава реши да пътува за работа сутрин с автобус, метро или тролей. Колата му носеше голям и самоубийст-вен тормоз, на който издържаше точно до петия километър. След то-ва слизаше и риташе гумите и силно и безпомощно, спомняйки си за автомобилната катастрофа. От онзи момент беше минало доста вре-ме. Момичето със светлосинята пола до глезените прецизно си беше подбрало бяла лястовична блуза с широки ръкави и връзки около деколтето, с които си играеше. Гледаше пръстите ѝ как се движат по вързанките и го обхващаше постепенна възбуда. Не беше му се случ-вало отдавна жена да му направи силно впечатление. Тя повторно опипа шнолата и праметна чантата си. Правата ѝ коса, вързана на рошава навита опашка, откриваше тила ѝ - оголен и привлекателен. Нюансирано синьо създание със сандали на босо. Изведнъж рязко

сви единия си крак нагоре и тогава мерна коленете ѝ. Закопчаваше полунаведена сандала си. Каишката на отворените обувки ѝ се противеше. Умело момичето се бореше със закопчалката, себе си и погледа му. Всяка чувствена жена забелязва мъжките набези и примки. Тази беше такава. Леко му причерня като видя как промуши острието в дупката на каишката и сложи порядък и обръч на мислите му. Сви го странната болка между ребрата. Пак я погледна. Талията ѝ, описана от светлосин шнур, снемаше синевата точно в онзи ъгъл, между двете улици, където живееше онова момиче, от което синът му бягаше. На него също му се искаше да хукне нанякъде в галоп и да излезе от въртолета на очакването. Изправената стойка подчертаваше гърба. Приличаше на жена, която поддържа тялото си и... някак милее за душата си. Излъчваше обичливост и несвенливост, "прибраното" ѝ тяло подчертаваше "прибраността" на душата ѝ. Носеше със себе си прастарото умение да прощава. Личеше си от пръв поглед. Търгашество правеше само с очите на другите, не прикривайки откритите черти на лицето си...

Тя ненадейно седна на дървената пейка. Това го обезпокои леко. Защо е уморена от сутринта? Жената наведе чело надолу и тогава той забеляза, че лицето ѝ е леко бледо. Плътните устни неуловимо изказваха напрежение. Озадачаваше го. Точно в този момент дойде автобусът и тя се изправи рязко от пейката. Мъжът замръзна и се провеси към гнездото на лястовиците. Там е топло и уютно. Така се беше безпокоил само за една-единствена жена - преди. Другите и до днес му носеха отегчение и безразличие. Не и тази.

Момичето със светлосините дрехи се олюля и се протегна към слънцето. Стори му се, че е завинаги. Тя припадна ненадейно. Самият той не забеляза как я прихвана и отнесе до себе си. Притисна я, без желание да я пусне някога. Странно усещане, което го накара за момент да полудее, както тогава. Искаше да види очите ѝ. Пак. Почувства я натежала и безжизнена. Нещо се случваше. Нещо ставаше и с него. Синевата приклепна, отиде си за малко, поругана и настроена срещу вселенските улици на мълчанието. Не можеше да избяга от тук. Вече не.

.....

Щом се събудеше сутрин, жената имаше странния навик, да обтяга прибрано крака си нагоре и да застава в "свещ". Запази това от времето, когато беше гимнастичка. Танците и ритъмът, в слепоочията и коленете ѝ, се появиха изведнъж. Усети някаква страст и болка по динамиката в ежедневието си. Липсваше ѝ точно това. И реши да танцува. Не беше толкова отдавана. При все тази отколешна мечта и се виждаше изначална и много истинска - само нейна и прилежно отлежала като старо тръпчиво червено вино. Тази сутрин не успя да направи гимнастика, нито да запали "свещта". Пламъкът и не беше угаснал - просто се губеше, незнайно как и къде. Отражението му червенееше в нечи други очи. Преди няколко дни припадна посред бял ден на автобусната спирка. Просто и призля като отиваше на работа. Пребледня и се свлече. Видя го в просъница, точно когато падаше. Мургавият мъж протегна ръка към нея и я улови. Важно е къде пропадаме - преди да се свлечем завинаги в земята, преди да се ударим в камък или изядем ежегодния порцион попара сутрин.

Сякаш беше дете в ръцете му. Странно е това усещане за безтегловност, без угризения, доза съблазън или желание за провокация.

Лекарят препоръча да лежи и да си почива няколко дни - преди отново да поеме по прашните и мътни представи на ежедневието. Казаха ѝ, че не е нищо сериозно - просто леко неразположение и преумора. Напоследък работеше много. Отдаваше ѝ се да учи малките дечица на танци. Да протяга ръце към тях и да развива умението и чувството им за пластика, хармония, да обтяга мисълта им напред и нагоре и да доказва, всекидневно, че стремежът към красивото, в своите несъвършени форми, е най-кристален когато се развива ежеминутно. Кристални мисли в стъклени буркани обаче мразеше, както ненавиждаше и посредственото скудоумие и сговорчивост за свят и полет без мечти. Не можеш да затвориш мънисто в пластмасово шише. Ще изцъклиш лицето на дете по този начин. А тя обичаше децата. Надяваше се някой ден да има и свои.

Притегли завивките нагоре към голите си рамене и пак го видя. Едва ли подозираше за нейния среднощен бледосин танц, който искаше да му подари... Да танцува за него...

Мисълта ѝ се изви и изписка. Мъртва не се е чувствала никога. И как може да е мъртъв човек с протегнатата десница пред себе си - към някого. Мъртвостта е прилеп с големи очи и присъщи белези на звероподобно същество. Страхуваше се от нещо тази сутрин. И пак се пренесе там... Необяснимо защо се изненада от погледа му - загрижен и невойнствен. Той не искаше да я превзема, както много други мъже. Не я накара да се чувства като скала в своя светлосин оттенък. Чудеше се как разбра всичко това... за секунди и в несвяст. Човекът от спирката дойде и разцепи мълчанието, дивата самотност на цялата оскотяла мъртност на всекидневието. Щом влезеше в залата за танци, тя се преобразяваше - превръща се в човек с облаги - с много големи облаги. Щастие е да учиш деца на своя усет за хармония и да им придаваш своето умение за висота. От високо и стремглаво не беше падала никога. Прилепнало приглади тъмносиния сатен на завивката. Сякаш небето беше върху ѝ. Нежно и уханно - като самата нея. Отдавна не беше лепила пощенски марки. И писма не беше писала. От онези старите в плик. Потърка слепоочия. Ако сега припадне - искаше той пак да е наблизо. Реши да се надигне от леглото и да направи опит да се успокои от снощните видения, от "дрямката", която я беше обзела и... от него. Мъжът от спирката, който я придърпа с невероятно съвършенство към себе си. Отдавна не беше ѝ се случвало. Мъжете не са съвършено обаятелни винаги, но понякога ги обзема ангелът на съмнението, който ги кара да мислят и чувстват по друг начин. Така беше и онази сутрин. С него се случваше нещо. Усети, че го притегли към себе си - моментално. Измъчи го за момент и после му се подари с припадък. Не мислеше, че ще стане точно така. Плъзна се в ръцете му. Не, не беше умишлено - призля и. Умората, сънят, бледосиният нюанс на утринта и зловещата мисъл за смъртта. Просто всичко премина като изневиделица. Да издъхнеш рано сутрин. Завинаги да се спусне вечерта на живота ти. Глупости. Рязко се изправи. Леко и причерня. Него го нямаше наоколо. Започна да ѝ липсва - изведнъж. Като в просъница го усети. Пак и пак. Сипа кафето в чашата. Отвърза халата си и реши да си вземе първо душ. Струйката на мисълта и потече отново към спирката. Към същия онзи момент. Стъпалата и косите ѝ сякаш се сляха в един триъгълник, облъчен от

микроскопичната течност на безцветната вода. И споменът за него отново я блъсна в зелените плочки на банята. Спря рязко кранчето на душа. И прекрачи отатък - в своя прагматизъм и невежество. Трябваше да върви на работа.

Желаеше го повече от всякога. Макар че децата, които учеше да танцуват, не могат да се нарекат "работа", както и движението с ръце нагоре, както и любовта, припадъкът, умозрителността, вакуумът, лицето му, лицето ми, пясъкът, стриването на оголеното съществуване и потайностите, които ще прозрем някой ден. Прекаляваше тази сутрин. Всъщност утре трябваше да се появи в клуба за танци - не днес.

Господи, пропускаше нещо, вероятно, в този момент. Затвори очи и си представи обраните градини преди обед, обречените кокичета от детството и светлото в очите му. Пак го видя. Дали ще го познае, ако го срещне на улицата, в автобуса, на спирката... Просто искаше да стои до нея, на онази дървена пейка. Нищо повече. Невъзможности и дилеми, които щяха да я отведат в черните дупки на най-голямото безвремие - предположението. Трябваше да почака до другата сутрин и да разбере дали пропуска нещо и защо.

.....

Смело връхлита синевата връз мен. Сенки се гърчат по края. Губя се в теб, гоня се в себе си. Мимолетност и гняв неприсъщ ме извежда от топлото. Влизам връз теб и в теб. Със стон се разлиствам на много милиони и сини морета. Многомилионна синева. Смуцавам съня си. Бам-бим-бам. Звънчета добавят камбани. Сричам. Зова. Изпреварвам самото присъствие. Нима се изплаших. От теб, синева!

.....

Беше забравила да загаси осветлението в залата за танци. Направи рязък завой по коридора. Завоите на мисълта бяха същите - динамични и ненадежни като самата нея. Приключи и този отрязък време от седмицата. Купищата деца спяха някъде в прегръдките на майките си, а музиката от деня им носеше сладък покой и мисъл за новия танц. За момент застана срещу дървената успоредка в залата и ѝ се прииска да се позабави още малко. Повдигна крака си в шпич върху успоредката срещу и, както беше облечена за търгване. Приличаше

на Андерсеновата танцьорка, само че със сърце и без своя оловен войник. Каква лъжа са приказките - алегория за хора, които имат нужда някой да им съдъвче обяда. Погледна се в огледалото и някак се хареса. Стойката, излъчването ѝ, миглите, мислите, силните му ръце през ханша ...

Деколтетото ѝ и дамгосаната същност на човек и войник с лице се изкривиха отново. Натрапчиви мисли. Приклезна леко и изправи ръката си нагоре - високо. Китката се изви и придоби завършек като булченското цвете върху тортатата. Главата издаде назад. С другата ръка се държеше за успоредката. Кракът извисено довършваше цялата случайност на ситуацията. Искеше да го постави върху рамото му, да се спусне към него и да го наблюдава, докато заспива. А после коляното ѝ да увисва леко върху корема му. Танцуването е като дъба привечер - разлистен, разпъпен и междуметен от мълнията на желанията. Денят понякога е плащещ, а вечерите носят припадъци, мисли и волности.

Тихо е и уютно, напарцалено, любовно...

Изведнъж съзря сянка в дъното на залата. Беше на малко момче. Вероятно е някой от учениците ѝ, който търсеше нещо забравено. Детето, на около седем години, застана на двете стъпала и замаха на някого навън. Тя се усмихна. Има задкулистна игра в забравените вещи - може би връщане, обръщане наопаки на мускулите на гърба, ръцете и краката, които ни водят към старите места, истинските помисли и забравеното минало. Детето продължаваше да маха на някого отвън. Жената се усети, че стои все още с единия крак върху гредата, а с другия е стъпила на пода. Точно срещу нея огледалото доброжелателно правеше поклон и съблюдаваше земята от висотата на своето съвършенство. Синевата я привличаше, облъчваше я и ѝ създаваше настроение на пук на порядъка, който щеше да изнемогне и да се скъса след малко.

Мъжът вече беше влязъл в залата за танци. Лицето му се омрачни от полуугасналото осветление, което все повече и повече намаляваше. Имаше чувството, че ще настъпи непрогледна тъмнина и рояк от сънища ще излезе на видело като пчели от кошер. Беше същият, от автобусната спирка, който се появи изневиделица и скъса завесата и

булото на Майя на две. Обувката му леко изскърца върху пода. Шантافي мисли и дръзки представи го обхванаха ненадейно. Облечен сякаш на кръпки, изглеждаше леко слисан и видимо доволен от гледката. Сякаш се подготвяше да я гушне отново. Танцърката в щпиц провесваше разкроената си пола, и някак разперваше широките ръкави на блузата си в полет. Стана му приятно, че успя да я смути и накара да застине съвсем в непривичната поза.

Капещ парафин изстиваше, втечняваше се, зейваше и се връщаше на мястото си. Синевата се свлече до нивото на хоризонта. Танцърката уголемяваше същността на оловния войник и го дивеше.

Андерсен е лъжец. Мъжът в залата нямаше нужда да обяснява присъствието си. Нито да изгаря в непосилни и бавни огънове. Истината просто се случваше, без измисленост. Синът му го дръпна леко за ръката и го попита:

- Тате, намерихме ли я?

- Да.

Камелия КОНДОВА

СЪРДЕЧНА НЕДОСТАТЪЧНОСТ

На Йордан Кръчмаров

Не го разбирах. Трябваше смъртта
да се намеси, за да обясни.
Той знаеше за нея. Затова
не влюбваше във себе си жени.

Приличаше докрая на дете.
И затова не правеше деца.
Уж все не му достигаше сърце,
а всичко във сърцето си побра.

Не правеше от всяка сламка дом.
И беше тъй оскъден на сълзи,
че стана еталон за болка - щом
заплаче — значи истински боли.

И си отнесе болката — ей там,
където вече може да прости.
Откакто си отиде, ме е срам
да плача, че животът ме боли.

НЕРОДЕНАТА МИ ДЪЩЕРЯ

Тя е още надежда за плод.
Не е още вина или смисъл.
Тя не знае какво е живот.
И си прави, каквото си иска.
Аз я чакам, броя часове,
а пък тя се разсейва по облак.
И ми казва, че Там е добре —
а пък Тук - по предателски обло.
Аз отчаяно драскам слънца —
аз подкупвам детето със светло:
Гледай, толкова чужди деца
не улучиха черния петък.
Имай смелост — и ти се роди.
Нарочи си за празника сряда.
Избери си от всички бащи —
този, който си спомня за кладата.
Този, който горял е веднъж,
ще те пази от всички пожари.

Дъщеря ми не вярва на мъж.
Не се ражда. И аз остарявам.

Евдокия МАРАНГОЗОВА

ВЪЗДИШКА

Полека слизам
по хълма,
към залеза прекрачвам,
но не забравям
детската мечта:
Еол,
мой цар, и бог на ветровете,
със синя лекокрила колесница
да ме вземе,
света да обиколим —
реки, морета, океани,
градове и хора,
континенти да съзра
за миг.
И после
не към някоя звезда
да полетя,
а тука да се върна -
с гъдулката на песенно щурче,
на завет в родната земя
да легна
и заспя.

РАЗМИСЪЛ

По калдъръма стар на времето вървя
с изстраданите прости истини.
Илюзиите си броя на пръсти.
Приятелите, оредяли - също.
И изтъня
сребрилата съдбовна нишка...
В незнаен час тя ще се скъса
с последната, за мен, въздишка.
И Аз-ът ми разпънат е на кръст.
Съмнявам се дали и как
опазила съм ядката на своята същност
от щедро мятаната кал на битието...
Но ето — тоя карнавален свят
върти се: хем комичен, хем трагичен
по извечната спирала...
Ала
все тъй не изменен докрай остава
на датския вълшебен принц въпроса...
В сравнение със него
пък... другите какво са?!.

Виктория ИВАНОВА

* * *

“А беше една възхитителна къща...”

Петър Анастасов

А БЕШЕ ЕДНА ВЪЗХИТИТЕЛНА КЪЩА,
която танцуваше с моето завръщане.
Обувките на прага заиграваха -
на звуците от радиото приставаха.
Дали по резитба, или по гроздобера,
дали зиме, но тука ще намеря
топлота без еквивалентно слово,
когато вечерта посиняваше като олово,
мама простираше ръцете си бели
и аз ликувах без дума да обеля,
а татко цигара кротко ще свие,
ще каже: Дъще, пак сме си ние...
Но вече ги няма...
И брат ми при тях е...
С дъждовни сълзи заплаква и стряхата...
И аз, самотна
като къща, в която не живее никой,
до оградата безпаметно ги викам...
Дали ще чуе някой
и дали ще може
да опише мойта мъка, Боже?!

* * *

НА ГРЕБЕНА НА ОЧАКВАНЕТО...

даже дъждът прибра

мократа си шатра,

и блесна слънце,

но не в лицето ми.

Кестените са сълзи,

които капят

от очите на дърветата.

Твоето отсъствие се притаи

до една сълза.

После премина на пръсти

до другия бряг на локвата

по моста от кал.

Тодор ВАКОВ

БЕДНИЯТ ХЛЯБ

Насъщният, тъй както всеки ден,
и днеска дай ни, дай, о боже...

И в този ден горещ
на скръбно диво лято,
когато
скръбна е земята ни непощадена,
когато
земята ни от гробища е уморена,
и без въздишка е останала...

Бих искал аз по всичките врати да хлопам
и от кого - не знам — да моля прошка,
за да пека парчета пресен хляб
в пещта на изкорубеното си сърце.

И на богатите — лозята ще разграбя
със тези две окаяни ръце,
додето бликне светлина
и от богатото сърце.

ДИВА КРЪВ

- р а з к а з -

Тасо влезе в селото по обед. Денят беше мъглив, улиците - кални. Валя есенен дъжд, севернякът стихна и след седмица гъсти мъгли плъзнаха в подножието и криволите на река Скът.

Селото беше познато, но приятели не видя.

Повикал го беше председателят. Спря пред общината, разкопча късата полушубка и под ризата се провря обедния влажен хлад. Приведе се, превърза връзките на маратонките и зави към канцеларията на земеделската кооперация.

- Пристъпвай Атанасе!

Атанас му беше името, но приятелите, още от войниклъка му викаха Тасо.

- Цяла седмица те чакаме, бе човек - усмихваше се председателят. Знаеш ли за какво съм те викал?

- Знам, знам... Когато имаш зор, тогава ме търсиш. Да не ти се е вкиснало виното? - засмя се и Тасо.

- Виното... лесна е работата на виното... За друго е... Какво ще ти струва, какво ще ти даваме, ти ще кажеш, няма проблеми за отплатата... Само да ни отървеш от тая напаст.

Оня ден, на пазара, Тасо беше чул от търнавчани за случая. Двадесет и осем глави от разплода преди десетина дни били изпотръшкани пред кошарите и карантите им се проточили по пътеката до долния край на тополите. Глутница беше прегазила и през Галишките кюмета. Не знаеха дали са чакали или вълци. Сума стока беше станала зян. За Тасо работата беше ясна - и други години по това време от дунавските върбалаци налитаха по тамошните кошари изгладнели вълци. Но да прескочат и в Попица - това досега не е бивало.

- Има ги бе, Атанасе. Има ги... От хълма се спускат, призори. С очите си овчарите видели как прескачат оградите и докато кучета и хора се съвземат... Оня ден глутницата прегази стадото на Джанго-

ля... Какво ще ти даваме, казвай!

Атанас смукваше от цигарата, с пръст почукваше пепелта в цигарената кутия.

- Да видим... Да помислим как ще стане работата.

- Мисли, мисли и казвай. Хиляда глави са овцете във фермата, башка разплода и кочовете. Сума загуба ще понесат овчарите.

- Джепане... джепане, джепане - изпусна цигарения дим на кълбета Тасо. - С джепане да ме осигуриш - и поглади с опакото на китката провисналите си мустаци.- И некое момче от вашата дружинка, но по-ербап да бъде. Друго за сега няма да ми плащаш, докато не махнем белята.

Разправяха по пазара ловджиите, че Тасо освен усталък в авджиляка си имал и добро куче - едро, смочесто, вълкодав. Ходил беше за него нарочно по Тетевенско, по Рибарица, разменил го с някакъв познат за три кофи кукуруз. Казали му балканджии, че техните песове скитали по Вежен и в палето имало дива кръв. Било от вълчица. Когато пребили майката, палето се омотало в папратта и овчарите го хванали. Та той го беше взел още сукалче, хранил го с млеко. И го отчувал. Понеже беше женско и го открили под Вежен, нарекъл го Вежана. Вежана свикна с него и където иде Тасо, там беше и тя. Сутрин, през деня, вечер. Кучката израстваше едра и яка. Горският го предупреди, че това куче е опасно, да го върне откъдето го е взел - Тасо не обърна внимание. Не послуша и овчаря Панчо, който предложи да изпразни една гилза в главата, па ако му е жал, да се обади на ветеринарния - той знае нататък какъв е реда. Мислеше, че му завиждат. Кучето растеше с гладък косъм, яко и едро.

- Та-а-а-а - прекъсна тишината председателят. - В тебе е думата. Джипа ти давам - прави каквото щещ. Но скоро да прием блага ракия.

Шофьорът върна Тасо в града. Същият следобед нареди ловните такъми, кобура с надцевката. Ижето тури в колената, а Вежана сви гнездо на задната седалка до него.

Овчарите го чакаха. Разказаха му пак историята с вълчата напаст и тръгнаха да оглеждат сайте, хълмовете и реката. Показаха му посоката към Вълчовия дол - от там май идвала глутницата. Старите хора не случайно са наричали тази падина Вълчката.

Докато оглеждаха хълма, реката и тополаците, а Тасо обясняваше на овчарите, че псетата им само дразнят зверовете, че работата с вълците си е мъжка работа и трябва да яки нерви и точен отстрел, стадото в долния край на една от сайте се юрна и пред очите на всички през водопойните корита прекоси огромен вълк, след него втори, че и още един.

- Юбря-я-я, юбря-я-я - затичаха овчарите, кучетата се понесоха с лай, но глутницата избяга невредима в криволите на близкия лъг.

Тасо пушна Вежана. Тя обиколи сайте, спря се на два пъти до сеновала, но усетила острата миризма на вълците се понесе към ниското в тополите. После се чу ръмжене, боричкане. Овчарите се затичаха натам, но се върнаха, защото срещнаха кучката - мокра и кална. След няколко дни картината се повтори.

- Не ще да е лесна работата тук, хора - казваше на овчарите Тасо. - Мъжкарите са в тая глутница. Мъжкарите и за кучката май ще се сбият. Ще се бият докато остане силният.

Няколко дни глутницата не се появи, но от съседните села се оплакаха за разкъсани овце, кози, даже и една турмакия. Настръхнали и накървавени, зверовете неочаквано се спускаха от хълмовете и нападаха селата около реката. Днес се явяваха тук, утре нападаха на друго място. За ден и нощ прекосяваха цялата околия, от нищо не се плашеха.

Тасо повика няколко ловци, направиха хайка. Към Горския пояс и Мекишака пребиха скитащо куче. А в горния край на селото и по Шаранполя хищниците се спускаха в долищата и си отвличаха по някоя овца, коза или шиле.

Две седмици Тасо прекара на кошарите. На пет страни подреждаше постове и поставяше на пусия сигурни хора. Очакваше всяка вечер да е последната битка с големия звяр. И всяка вечер забелязваше, че Вежана се губи до сред нощ, а после се връща потна, уморена и ляга по балите сено.

Така преминаха още няколко дни. Една сутрин Тасо рече на бригадира:

- Даваш ми шуба, ботуши, торбичка с хляб и сирене и ме чакате. Ако ми потрябват, ще пратя хабер.

Овчарите видяха в далечината как едрия му силует се скри в шубраците на Свинския шумак и Вълчкия дол. Уплахата, покрила лицата, не им позволи да мигнат цяла нощ. Но вълци нямаше. На втората и третата вечер пак не се появиха. Овцете се редяха на хранилките със силаж, хрупкаха зобта, пиеха вода от коритата и чановете звъняха спокойно.

Тасо не се върна три дена и три нощи. Овчарите щъкаха из сайте, хранеха и поеха стадата, поглеждаха към Вълчкия дол, шушукаха. И тъкмо бяха решили да ходят да го търсят, той се зададе. Бавно прекоси мокрия терен и спря пред къщата на овчарите. От главата му лъхаше пара.

- Вървете. Вземете превоз и вървете. По средата на дола, до изкорубения горун го оставих.

Приседна, събу гумените ботуши, дадоха му храна, пи две три дълбоки глътки от дамаджаната, легна в стаята на бригадира и заспа.

След обяд бригадирът и трактористът докараха единака. Дълъг, смочест, по-едър от коч. Проснаха го на площадката до водопойното корито. Зъбите му дълги, бели, изкривени навън като шишове, очите присвити, ноздрите отворени широко.

Овчарите събудиха Тасо на другия ден, когато видяха Вежана в горния край на сеновала, мокра и уморена да лежи по корем върху балиите сено. Топлият завет на камарата сено и припекът премрежваха очите ѝ и тя се унасяше в дрямка. Тасо си плисна няколко шепи вода, пална цигара и пъхна две гилзи в цевите на Ижовката.

С първия изстрел удари кучката в задницата. Тя изквича и се повлече зад сламата, но сачмите от втория удар я улучиха в главата. Тя се просна до телената ограда на сеновала - дълга, едра като овца. Тасо поотърка с два пръста мустаците си и погледна овчарите:

- Тя примами хищника... Обиколих цялата Вълча падина и по средата на дола спрях до изкорубен горун. На десетина метра пред него, на малка полянка пред песъклив бряг видях следи. Покатерих се в клоните на горуна. Мъглата идваше по ниското. Стуших се и чакам. Сигурен бях, че тук ще минат. И призори - ей ги идат - Вежана и вълкът. Леле мале... Затаих дъх. Виждам съм голям, голям, ама като тоя - теле на три месеца - не бях виждал скоро.

Тасо замълча, пое си дъх и показа как спрял дишането.

- Любовна игра играеха. Тия ноци животните, в дивата и радостна любовна игра, са почувствали омаята и истинското диво щастие на топлата си кръв. Когато Вежана гальовно го хапеше, а той я заскачаше, натиснах спусъка. С първия изстрел го думнах. Мислех да натисна и втори път, домиля ми. И видях промяната в животното. От стремеж, по природен закон, за потомство, всичко се промени в стремеж за оцеляване. В тоя кратък миг кучешката душа усети смъртта, усети, че всяка секунда е дар от съдбата, всяка частица живот е последна и всеки момент светлината може да се смени с мрак. Какво нещо е животът!... Усетила мириса на барут и съсъка на сачмите, кучката се понесе обезумяла из шубраците, стигна до края на дола, прескочи Свинския шумак и се изгуби в Козарска могила.

Домиляло му на Тасо. Но на излизане от гората пресметнал, че някъде в средата на пролетта, сигурно пак в тая гора, във Вълчкия дол, Вълчана щеше да се окучи. В палетата, вече истински потомци на сивите вълци, потомствената потреба ще възроди дивите нрави на звяра, с които той живее и оцелява в природата. За това Тасо беше мислил дълго, беше се борил в себе си преди да проехтят двата изстрела.

ХРИСТО БОТЙОВ

Вместо предисловие

Нашият герой, с името на когото озаглавихме настоящата си книга, Христо Ботйов, е бил човек, роден и предназначен от необяснимите стихии да бъде голям човек, да води подире си тълпите, да заповяда и да прави епохи. Нещастен той, дважд по-нещастен неговият роден град, трижд по-злочест народът, на който е бил син, а четири и пет пъти била пуста и суха епохата на неговия човечески живот! Ако той беше син на Италия, щеше да бъде ако не Гарибалди и Мацини, то поне тяхната дясна ръка. Ако беше французин, съвременник на Юлската революция или на Луй Наполеона, то първата барикада на града Париж щеше да се нарича "Ботйова". А кой знае?... Може би щеше да бъде и един от нощните съветници в палата на Тюйлери, един от ония, които с пищов в ръката налягаха малодушния авантюрист срещу 2 декември да не се бои и да не отстъпя от своето злодеяние. Но това последно предположение ние не вярваме, казахме го само като подходящо и прилично обстоятелство на буйната и неспокойната натура, която само по нямане други занятия би се решила на подобни противоречащи на духа и на натурата предприятия.

Не сме виновати, ако и да допуснем това или онова предположение, защото ние нямаме работа с човек, който да е живял живот човечески, който да е бил поне един ден нормален, който да се е огризил, варил и калил вече в обществения процес, който не да е не знаял как ще да осъмне и що ще да вечеря, но да е прокобвявал своето житейско съществуване за няколко години. Ние градим и създаваме основи върху морските бури, ще да се основем на фактите и делата само, които са най-вярното и истинското огледало на душата и живота на всекиго. Искаме да кажем, допускаме само и такава една фаза в живота и в характера на хората, че ако Христо Ботйов да не беше се родил, раснал и пораснал в живописния Калофер, гдето отечествената Стара планина е най-гигантна, паметник и олицетворение на воля и на свобода; гдето райските източници на Тунджа са най-бли-

зо, които със своето разкошно и девствено шумтене са приспивали и будили нашия герой; гдето ароматите от Казанлъшката долина не са се скъпили; гдето утринното слънце се е подавало в ослепителна бляскавост измежду ближните върхове на скромната, в сравнение на Марагидик, Средна гора; гдето най-последно е върлувал над всички тия природни красоти необуздан господар-друговец и негов ортак - надменен чорбаджия, то Христо Ботйов, отишел още млад и крехък в Одеса, можеше да излезе човек съвсем от други калъп. Тогавашните необяснени и неопределени още времена между отношенията на големите и микроскопическите братя имаха всичките шансове на успех. Ако хора с твърде хрисими способности и дарби достигаха в Русия високи военни чинове; ако самите съотечественици на нашия герой се сочеха с пръст от руската аристокрация по своите милиони и палати, то Христо Ботйов покрай другите свои дарби можал е да отдели и нещо върху олтара на комерцията.

Тежките българи търговци в Одеса и водители по онова време на българския елемент в тоя град - Тошкович, калоферци, под надзора и почти под стряхата на които се е намирал Ботйов заедно с много още подобни нему българчета - не са имали причини да му не благоприятствуват. Напротив, те са гледали още да не изпуснат от кантората си сина на даскал Ботя, на комуто дарбите и събудената натура не е възможно да не им са били известни. Най-последно, ако не тежък търговец, ако не висок чин в армията, то Ботйов можеше да излезе от Одеса поне обикновен кандидат на правото, историко-филолог или друго нещо, каквито станаха и се завърнаха в България много негови съвременници и връстници. Да го турим най-последно на една дъска с Любена Каравелов, т.е. че той можеше да преживей скромно в Русия десетина и повече години; да се явява по два-три пъти в университета, колкото за адет; да изучи и прехвърли всичко, каквото е било написано и създадено по онова време от руския умствен живот; да си пробие път и се запознае с редакциите на няколко руски списания; да захване да събира с желязно постоянство и с убийствено спокойствие на книжовник българското народно творчество: песни, гатанки, пословици, приказки и пр., с които да запознава учения славянски свят с тъмното още тогава свое поробено отечество; да пише свои

разкази и повести със строга тенденция и агитация, че тоя народ трябва да се освободи, и най-после да дойде по-наблизо до брега на своята бащина земя, отгдето да почне систематическа и постоянна борба, каквато е била възможна тогава и каквато по тогавашните понятия се е считала за полезна. А Христо Ботйов, всички трябва да признаят това, можеше да стори и извърши тая деятелност: на литератор, поет, агитатор, революционер, публицист и вестникар.

Нито едното, нито другото. Ботйов хванал тоя път, който му бил диктуван от неговата пламенна натура. По едно време, в начало на своето отиване в чуждата земя, в Одеса, впечатлителната му душа не е можала да остане чужда на новия мир, непознат досега нему. Високите руски катани, за които той в своето детинство немалко е слушал в родното си село Калофер, горделивите генерали, които всеки сочел с пръст и всеки почитал; тяхната ослепителна униформа и други още съблазнителни качества увлекли го и отклонили го за време от неговите величествени планини, другари на детските впечатления; от кресливите гайтанджийски чаркове върху река Тунджа; от бащината му даскалска стряха; от витите хора на мегдана; от чисто българския живот. По това време именно Стефан Зографски, пак ученик в Одеса, сварил го няколко пъти в стаята му сам-саменичек в следующото положение: възглавницата запасана отпреде му, да изглежда голям и надут човек, каквито са въобще генералите, главата му вирната назад, ръцете му турени на хълбоците, с една реч, цялото му същество парадно, диктаторско и пълководско. В тоя надут каяфет той следвал да се разхожда из стаята си, марширува, командува и дава заповед на нижните чинове, които се състояли от голи стени, от гурбетска мебел и от вятър. Веднъж Зографски го сварил дотолкова захласнат и екзалтиран от тая величествена поза с възглавницата на корема, щото не забележил нито появяването на своя гост, нито пък отговарял на въпросите, които последният му задавал.

Твърде естествена и обяснима е тая генералска болест, щом познаваме епохата, когато се е тя появила в душата на Ботйова - 1862-1864 година. Въобразил си е той минути тържествени и славни. Помислил си е като какво величие би било за него, за родители, роднини и познайници, ако той се явеше в Калофер, пред черковата, в чер-

ковния двор или на хорото със сабля, с еполети, с червена шапка, с пера и пр., възседнал на някоя бяла катана, а подире му дружина, всичката него гледа в очите, той заповяда, гони и се бие с душманите, прави добрини и помага на своите! Идея и влечение, както виждате, което беше по онова време в апогея, което не е можело да не бъде идеал и на младия Христа с неговата впечатлителна душа. Ние сме бивали много пъти свидетели по онова време, когато се случеше да се завърне в своето родно място, град или село, някой ученик от странство, от букурещкото медико-аптекаерско училище, от цариградската медицина, от виенската комерческа школа, или пък просто от някой пансион, гдето има каква-годе униформица, две-три жълти копчета, шапчица с лустросано ширитче и пр., и пр. Тия щастливи чеда биваха герои на деня, всичките очи, без разлика на пол и на възраст, се стремяха завистливо към щастливеца. А ако имаше сабийка и ширити на дясната ръка, с каквито си дохождаха учениците от Цариград и Букурещ, то генерал Буланже трябваше да им полее вода. Кой като него? И каймакаминът даже заедно със своите башкетипи считаше го за някаква си тайна длъжност да изпие едно кафе коляно до коляно със знаменития човек. В Котел бяхме свидетели, когато се беше завърнал един момък от букурещката медицина, с червена шапка и някакви си ширитчета. След черковен отпуск всички граждани без разлика на богатство се спряха сред черковния двор заедно с духовенството да поздравят милостта му, когото считаха за обща гордост на цялото село. Подир Каблешков, прочут по-после агитатор в Априлското въстание, като се връщал в родното си село Копривщица от Галатасарайското училище, бавел се по няколко деня в крастовските и в хисарските бани, за да се кара и съди на турските чапкъни, които, както е знайно, цяло лято прекарваха на баните, вътре спяха, ядяха и пиеха. Где българин да се появи? Ако някой клетник надникнеше из вратата крадешком, хващаха го за ръце и крака и с дрехите с главата надолу го бухаха. Когато той си подема душата и реве, те си пляскат ръцете и пресиняват от смях. Каблешков с влиянието на своята сабийка и с късото си пискюлче е плашил и гонил тия бабаити, а те се боят и уважават техния носител! Сиромаси турци, колко ги късаше тях простотията! Тия детински перения имаха в

своето време и ползите си, защото вдъхваха между своите съотечественици известна гордост, агитация и понятия за вънкашния свят и за новата ера, че е настанало вече време, щото и българинът да носи сабля.

Такава беше епохата, когато Христо Ботйов си опасвал възглавница на корема. Какво му е възпрепятствувало да не облече мундир, ние ще да кажем по-надолу. Сега ще да констатираме само това обстоятелство, че той е роден в Калофер, в подножието и величието на Стара планина. Ние се държим от това мнение поне за миналите епически времена на България, че Стара планина е била онова вълшебно място, гдето е живял духът на свободата, гдето не е умирала идеята за стари славни времена, гдето юначеството, войводството и байрактарството е било легендарно. Самият вид на планината, нейните белокожи букове, студените извори, дебелите сенки, непристъпните усои, тайните пещери, гигантските върхове, най-послед девствеността и неприкосновеността на това планинско море от турски крак - давали са някаква си надежда на ближните жители, били им са, като допре ножът до кокала, убежище и свърталище. Ние имаме и своите доказателства по това мнение. Да захванем от старите войводи, които са дошли до нашия век. Отгдето бяха те родом? От крайдунавския и монотонен Русчук, Видин, Свищов и Силистра? От плоскатния Т. Пазарджик и Пловдив? От равния Чирпан, от делиорманския Разград или от скрития между голите баири Шумен? Не, тяхното котило са градовците и селата, които стоят нанизани като мъниста все по една линия, все в подножието на Стара планина: Котел, Сливен, Шипка, Калофер, Карлово, Копривщица и пр. Балканска вода, размесена с букова шума, са пили старите войводи: Кара Танас, Алтън Стоян, Калъчлията, Кара Кольо, Дончо Ватахът, Панайот Хитов, Хаджи Димитър, Караджата и много други предвестници на Българското възраждане, а не миризлива кладенчева и азмашка вода. Същото това ние виждаме и с по-ранните народни борци: Раковски, Левски, Л. Каравелов, Бенковски, Каблешков и най-послед нашия герой, които са родени между животворящия Балкан.

Съществува и друго обстоятелство, което е давало възможност на горепоменатите градовце и села да бъдат по-събудени и там именно

да се отвъждат народни хайдутути и деятели. Това обстоятелство е, че като отстранени и без съобщения, каквато е и до днес Копривщица, Котел и др.; а най-главното, че са били чисто български центрове, с особени права, с общинско управление, с черкови, училища и знатни и влиятелни хора, каквито рядко е имало другаде. Турци, гърци и други господстващи и деморализующи елементи са липсвали от тия среди с изключение на Карлово. Па и тяхната величествена и поетическа съседка - Стара планина, както казахме, е била български рай само. Стари хора от Шипка разказват, че те, както и дедите им, не запомнили да мърсува по тяхната планина турчин, а български юнаци не липсвали ни едно лято. Турските хайти държали пътищата по полето, селските кории и балталъци, деня излизали, а нощя се връщали.

И Раковски, и Л. Каравелов, и Ботйов, когато са почвали да оплакват своето отечество, родните си градове Копривщица и Калофер, да си припомнят техните красоти, то най-напред са се обръщали към планините, реките и другите балкански разкошности, гдето са те видели пръв път божия свят, гдето са възприели първите впечатления. Кога Любен захване да описва своето родно село Копривщица или Раковски - прочутия котленски извор, усойте на Разбойна, пещерата Нирец, то от перото им капят сълзи... "То беше село Калофер - говори сам Ботйов в първия брой на в. Дума, в статията Примери от турско правосъдие. - Тъжни спомени нахлуха в главата ми, щом превалях баира и видях онези хубави къщи и черкови, през които като змия се измича бистрата Тунджа. Тук е, рекох, тя, мойта изгора, тук са и моите Лефтерюви другари*, с които прекарах пет-шест месеца най-светли дни в живота си и запознах отблизо Калофер, тоя "Алтън Калофер", който роди в мене страстна любов, която тъй рано загина, и дълбока омраза, която ще ме придружи до гроба... В Калофер познах аз чорбаджията и сиромаша, турчина и народа..." Моля ви се, какво те щяха да описват, с какво мило и неизгладимо от силното въображение би били свързани, ако да бяха родени и пораснали покрай мътния Дунав, в пъстрата Варна и в еднообразния Плевен? Хаджи Димитър ще минува в България, още от влашката земя бълнува за своята любима "Агликина поляна", близо при Сливен. Там, той запо-

вядва на своята дружина, който се изгуби и пропадне, да дойде, там ще да бъде решено какво да правят.

Прочее, за да не се впусне Ботйов във военното поприще и за да не хване едно какво-годе определено занятие, освен другите причини, които ще да кажем, когато му дойде мястото, е била и тая, че в неговата поетическа душа са се били загнездили твърде дълбоко възпоминанията и впечатленията на райските балкански околности на родното му село. С тях живял той, те му служели за утеха, те го въодушевлявали в тежките и гладни минути, в тях той най-после отиде да умре. Мнозина ще да възразят: че нима само Ботйов е роден под полите на Стара планина, нима само той е пил вода от Тунджа и е заспивал под шумтенето на нейното стремително течение? Да, това е вярно, но ние не говорим тук за обикновените смъртни същества, които са безбройни под ясното небе, които се раждат, живеят и умират само с това отличително свойство, че са словесни; които, гдето и да са се родили, гдето и да живеят, в планини или блата, глухо и мъртво е всичко околно царство за тях освен насъщния и многобройните други потребици, съпрежени с него, нещо, което е в характера и на другите животни. Ние говорим за Христа Ботйов - поета, огнения, комуто няма подобен не само в Калофер, но и по цяла България. Тоя Христо Ботйов, който се провиква от миризливите кръчми на чужбина, гол и бос, гладен и презрян:

Тежко, тежко! Вино дайте!

Пиян дано аз забравя

туй, що, глупци, вий не знайте

позор ли е, или слава!

В числото на тия глупци влязват всички ония земни блажени: богати, знатни чорбаджии, тежки търговци, тлъсти владици, царьове и князове. Ботйов с голите лакти, който яде на двата деня един път, счита себе си за щастлив, умен и блажен! Дава той на себе си това преимущество, защото, като е работил за сиромасите и подритнатите свои братя; като е мислел денонощно как да се освободи поробеното му отечество; като е познавал поетически природните негови красоти, планини, реки, полета и долини заедно с робите, които са ги населявали; и като е правел сравнение между чуждата и заспала за

него среда - той е бил удовлетворен, считал се е за велик. Имал е и право. Онова, което обикновеният смъртен пипа и вижда през целия си живот като нещо мъртво и съвсем безцелно, за необикновените и поетическите натури съставлява живот, продължителна борба и неизчерпаем източник на храна. Следователно, нека веднаж завинаги престанем да мерим хората като Христо Ботйов с аршина на обикновените смъртни.

И така той се родил в поробена България, от роби родители. По своята необикновена натура какво място можеше да завземе той в обществото, в своето отечество? Да стане даскал - да учи деца на а, б и на граматически правила, па може би и да пее в неделен ден в черкова? Като прочетат читателите фактическата част от неговия живот, нека се произнесат сами: дава ли козел мляко? Неговият баща е бил учител, имал е случай и възможност впечатлителният син да види и да научи: що значеше да бъдеш по онова време учител, да те викат на общината, щом им кефне, да изпълняваш каприциите на няколко псалтирджии чорбаджии. И такъв тесен кръг - учител? - Това щеше да бъде бесилка за Христа Ботйова. Да стане търговец, да държи касова книга с две страници: "дал" и "взел" - защо да си хабим думата по тоя въпрос? Да се пусне по полето на книжовност като Л. Каравелов, да се затвори скромно между книги и ръкописи - тук се е изисквало търпение, постоянен труд, редовен живот и работа техническа, които положително са бягали от нашия герой. А да почне военно поприще, от което се е бил увлякъл, както видяхме, по едно време - това би значело да си тури двата крака в капана, защото още на първия ден щяха да го турят в гауптвахта. Да стане руски офицер, да вземе тежката отговорност на мундира, която е драконска в Русия, да се затвори в казармите, да даде клетва за вярност на царя и пр., и пр. - ами България, ами Калофер и неговите планини? Как ще те да се забравят и съединят с казармения живот, когато едното е барут, а другото - огън?

Нямало е за него живот в България, а спокойствие и занятие във нея. Всичко мрачно и черно за него, всичко трябва да се събори и унищожи. Неговото положение било такова, като че да е бил паднал в такава една страна, гдето хората му не разбират от езика и той от

техния, гдето слънцето се считало за зараза, гдето всичко се вършело против човеческата природа. Той си избрал тоя път, към който го влечало неговото сърце и душа. Той подал ръка, съединил се и отишел да разделя радост и скръб с ония, които почти цял народ считал, че са изметът на България. Тях той намерил най-подходящ елемент, с тях той бил убеден, че може да се направи нещо за в бъдеще, че те са хората, които ще да разбират най-лесно неговите идеали. Тия хора били всички недоволни от реда и господстващите понятия в България по тая или оная причина - за него било все едно, - всеки протестующи неблагодарни, много пъти от само себе си, всички, които се били простили вече с мирния и охолния живот, които живеели днес за днес, които били наклонни да събарят и унищожават, със злоба и отмъщение. Тия хора били хайдутите, хъшовете и гладниците, които лягали и ставали тук-там по къшетата в мизерните от най-долно дерадже механи. Той бил във възхищение от тях, легнали му на сърцето, а хайдутите, тия епически пилета от Стара планина, просто обожавал. Намислил той да стане хайдутин и бърза с една песен да обади целта си на своята майка:

*Не плачи, майко, не тъжи,
че станах ази хайдутин;
хайдутин, майко, бунтовник
та тебе клета оставих
за първо чедо да жалиш!
Но кълни, майко, проклинай
таз турска черна прокуда,
дето нас млади пропъди
по тази; тежка чужбина -
да ходим, да се скитаме
немили, клетки, недраги!...*

Същото това, което Ботйов направил в 1870 г., Любен Каравелов, много по-хрисим литератор, го сторил още в 1862 - 1865 г., когато бил в Москва, като ученик. Неговите повести и разкази, а после и стихотворения не са друго нищо освен идеализация на тогавашните войводи и хайдутини. А покойният Раковски беше духом и телом хайдутин. От любов към тия смутители на турската държава той стана да

ходи едно лято в тяхното царство - Котленския балкан, - пишеше им закони, клетви и молитви, като свои възпитаници. Мнозина ще да се обърнат и кажат, че това е било авантюризм и крайно нежелателен компромис. Да, но и самото дело, самото предприятие е било във фонд нещо като авантюризм, щом се погледне на работата през очилата на държавен строй. Да се оттеглиш в чужда земя и да започнеш борба и анархия срещу една стара империя, да разваляш спокойствието на милиони същества без волята на последните, с помощта на няколко голтаци - да се изразим консерваторски, - нима това не е авантюра? Времената, обстоятелствата и делото изисквали и своите хора. Човек, дигнал кърваво знаме да пали, събаря и разваля - с кого трябваше да се съедини за достигането на своите пламенни и велики идеи? С еснафите? С благоразумните търговчета и с интернационалните печелници? - Разбира се, че не с тях, а с ония, които изложихме по-горе. По онова време в България най-идеалният елемент са били хайдутите и хъшлаците. Те протестирали най-напред против чуждото иго в тяхното отечество, в техните буйни и отчаяни глави се воцарила мисълта най-напред, че те могат да дойдат дохак на босфорския повелител. Старите войводи, обитатели по Стара планина, били нещо като патриарси за младите апостоли - публицисти от вестниците "Свобода", "Независимост" и "Знаме". Техните разкази, че те ядат по Стара планина печени агнета и гонят турските бюлюкбашии като пилци, давали сила, кураж и надежда както на Раковски, на Любена, така и на Ботйова. Те били орлите, които им донасяли всяка година "много здраве" от върховете на обетованата и свещената Стара планина, те подновявали у тях, далеч в чужда земя, силите и надеждите за великото бъдеще.

Ние можем да кажем и някои подходящи сравнения по тоя въпрос. В нормални времена, при управление чисто народно, със свобода и закони, един агитатор, гладник за министерски пост, за да събори без никакви уважителни причини едно министерство, събира около си най-отчаяните пияници, на които проповед държи пред нищо да се не спират в областта на лъжата. Моля ви се, що е трябвало да прави един сиромаш емигрантин на чужбина, който е ратувал царство да събори, вериги да къса, народ от тиранство да освобождава?

Мислим, че се разбираме. Съвсем други щяха да бъдат средствата, хората и материалът, ако Христо Ботйов и неговите съмишленици бяха повикани не да събарят, а да създават и нареждат. Например представете си, че след като се освободи България, Ботйов беше жив и има честта волею и неволею да се покани да състави министерство и да нарежда новото управление на държавата? Всеки ще да се съгласи с нас, че в тая фаза на неговата политическа деятелност той не би се обърнал пак към своите любими хайдутути и хъшлаци, на които деятелността и ролята бяха изиграни вече.

Тук ние си припомняме кръсците на някои момченца от новия уж калъп, които с пяна на уста доказват, че от съществуващите партии в България после Освобождението ни един български деятел нямало с направлението и знамето на Л. Каравелова и Хр. Ботйова, никой нямало да разделя техните идеали на революцията и разрушението. Това било жално според тях, т.е. новите; а нам е дважд по-жално за последните, че гласът им отива по месечината. Каравелов и Ботйов бяха революционери против турската държава. А кой би дигнал ръка срещу току що създаденото българско княжество с народно управление? - Идиотите и подкупниците!

Източници за съставяне на настоящия опит ние сме имали следующите:

Първо, вестниците на Ботйова "Дума", "Будилник", "Знаме"; стихотворенията му и другите литературни работи. Каквото и да е написал той, както и да е казал, душата му всецяло е участвувала в думите му, в плача му, в смеха му. Бъдещите негови биографи и историци, зад гърба на които ще да остане епохата, в която е живял, само по едно негово стихотворение ще бъдат в състояние и него да характеризират, и епохата да определят, в която е живял.

Второ, от собствените негови разкази на многобройните си приятели. Пред тях той е разказвал цялото си минало и патими. Тия негови другари са знаели не само неговия живот, но и биографиите на други негови приближени, особено за Калофер и калоферци. Той имал обичай и страст само негова глас да се слуша, гдето и да било между приятели. Скоро тия последните признавали, че това право е естествено негово, защото, щом почвал да говори и разказва, всички други

млъквали, всички се обайвали и слушали. Най-обикновените предмети излизали от неговите уста увлекателни. За пустата воденица в Букурещ, за учителството в Калофер, Задунайка, Измаил и пр., за приключенията в Браила и Галац мнозина знаели най-тънките подробности.

Трето, от комитетската кореспонденция за 1874-1876 г., епоха от неговата деятелност, която кореспонденция ние притежаваме в оригинал благодарение на покойния Д. Горов, Д. Хр. Попов, Ив. Драсов, Р. Райкович, Н. Обретенов и др. От тая рубрика немалко ни спомогнаха собственоръчните негови писма, на брой десетина-петнадесет. Както в своите стихотворения, така и в писмата си Ботйов ни рисува себе си, епохата и стремленията. Не са тия писма обикновени, пусти и надуты с дебели фрази. В тях говори сърце, душа и чувства се изливат.

Четвърто, за да турим в ред събитията и да определим хроника в миналото на героя си, най-много ни послужи покрай другите записката (неиздадена) на г. К. Тулешкова, другар и съмишленик Ботйов в тежки минути. За допълнение ни послужиха сведенията от родителите, братята, съпругата и роднините Ботйови.

Като описваме Ботйова поет и войвода, ние се разпространихме и върху неговия поход със 185-те души негови другари, с които той мина в България да си изпълни свещеното завещание. Тоя поход ние мислим, че е негова собственост. Който описва него, трябва да опише и Ботйова, и обратно. Още повече че досега никой не е направил нито едното, нито другото. Сведение за него ние взехме от десетина и повече негови другари, па най-после и сами ходихме да посетим местността, през която е минал и се е сражавал.

При животоописанието му намерихме за добре да приложим и всичките му литературни произведения, които са такава рядкост, щото с голям труд и мъки едвам можахме да ги съберем. Тая икономия направихме ние по единствени съображения, че тия произведения са твърде малко, не заслужават по своето количество да бъдат издадени на отделна книга, която няма да надминава една обикновена брошура, лесно ще да бъде скъсана и разпиляна, когато, приложени при биографията, ще бъдат завинаги спазени. В това приложение ние турихме

и някои политически статии от вестниците "Дума" и "Знаме": Като такива, те са много изгубили от своето значение, но като излезли из-под перото на Ботйова, съхранила се много сила и интерес и за в днешно време. Освен това и те хвърлят известна светлина върху характера и политическите убеждения на поета-войвода.

В своята трудна задача, ако не на биограф, то поне на прост събирател на факти и документи, от страх, за да не ни осъдят в пристрастие, а може би и в недоброръководност, ние не премълчахме и някои дела на Ботйова, които моралистите и хрисимите търговци са в правото си да осъдят. Думата ни е за посягането върху чуждите имуществва. Ние ги туряме със строго убеждение, че личността и делата на Ботйова притежават толкова светли и непостижими високи страници от истински добродетели, щото те падат само по себе си и пред техния автор, и пред целта, и пред епохата. Ние ги туряме, защото махането им щеше да съставлява една празнота от неговия живот и стремленията му. Според нас и според безпристрастните хора така; а за ония с кривите души Ботйов да беше чел само молитви, нали е той Ботйов, нали е написал "Борба" и "Молитва", все ще да бъде гледан с лошо око. Работата е, че ние не пишем за тия последните.

Ние предупреждаваме нашите увлекаюци се читатели да не подражават на Ботйова било в обирите, било в омразата му към всичко, щото е доволно и сито, било в бягането му от училищата и в странния му живот. Да не кажат, че той, макар и да не се е учил, макар и да е презирал всичко, пак станал поет, войвода и велик човек. Това ще да бъде една от най-опасните игри. Да се не сравняваме ние с Ботйова, който е от необикновените хора, какъвто България рядко ражда. Онова, което е липсвало в него като на обикновен човек, допълняло се е от талант и дарби, преимущества, с които природата се твърде много скъпи. Хората като Ботйова, с неговите идеали и чувства не са подсъдими на обикновените за всекиго съдилища. Тях съди историята и потомството. Между епохата, в която живял и работил той, и епохата днешна сравнение е невъзможно: На своето време той бил и цар, и закон, и народна воля, и заем, и бюджет, и всичко. Пет милиона същества, които се казвали българска рая, били неми, вързани, стадо от животни. Техните страдания, рабските им вериги, от една

страна, и бъдещето им, от друга, докарвали великата душа до полуда. За да не би да стане тлъст човек, да не му влязат в ръката богатства и други блага, т.е. за да не би да стане нему добре, той спял с кучетата по пустите воденици, не ял по три деня, помагал на всички презрени, но не и на себе си. Той търсел такова страшно средство, с което да унищожи всички ония тирани, които мъчат народите, най-много неговото отечество. Смешно е да се сравняваме с подобни хора, а е безсъвестно да ги осъждаме, че за великата задача, за доброто на милионите лишили одного да няма хиляда, а само петстотин.

Най-последно ние сме прост повествувател на факти и на събития. Ето плана и целта на настоящата ни книга, само върху тая ни крепост нека стрелят бъдещите критици. В пиането на фактите, на събитията и на епохата, за която пишем, сме се старали да бъдем верни, безпристрастни и добросъвестни. По-нататък - лозето е без пьдар. Имаме още и тая опора, че сме без всякаква претенция на критико-исторически оценител на тия факти. Ако сегиз-тогиз неволно са казани някои наши лични впечатления и съждения, гдето става дума за характеристика, то никога не сме мислели да бъдем съдия. Ние може да грешим на много места под влиянието на различни минали и съвременни събития; но с това ни най-малко не предрешаваме всемогъщия глас на историята. Ние сме съвременници, слаб ни е гласецът за такава работа. Само тя, историята, трябва да каже като какво място ще да завземе Христо Ботйов между българските писатели, поети, патриоти и дейци; какво е било неговото влияние и ще да бъде в развитието на нашето политическо и нравствено възраждане.

За нас ще да бъде доволно само едно удовлетворение ако ни се признае, че Ботйов е бил от ония наши деятели, комуто се следва да има биография, и че ние в качеството си на такъв първи сме се явили и посъбрали едно-друго, което поне за основа да послужи на по-достойните.

Русе, 7 август 1888 г.

---

* Хайдути. Гл. статията "Примери от турско правосъдие".

ОМРАЗАТА У БОТЕВ

Ботев е бил (това е изтъквано много пъти) силно емоционална натура. Дълбочината на поезията му всъщност не се дължи на мисловно съдържание: тя е дълбочина на чувството. У Ботев то напомня онези води, които, дошли чак от недрата на земята, излизат на повърхността й нажежени до 80-90 градуса, с пара и пукот.

Както всички силни чувства, и чувството у Ботев се движи в контраст. Неговите полюси са обичта и омразата. Ботев не напразно е искал от братята си "силно да любят и мразят", самият той е обичал силно и заради това е мразел силно. Но омразата, макар и вторична, е горяла у него понякога с такава сила, че е поглъщала обичта. И тъкмо затова може би пламъкът ѝ е бил толкова висок, защото са я подклаждали безброй чувства: съзнанието за неизживяна младост, обичта към озлочестената родина, обидата, поруганото човешко достойнство, страданието, жалостта; защото в нея е влизал целият хуманизъм на Ботев. Всичко това ние знаем от стихотворението "До моето първо либе". Оттам е и този изключителен стих:

И сърце зло в злоба обвито.

Експресивната сила на този стих иде не само от сблъскването на двете еднокоренни думи "зло" и "злоба", което прозвучава като удар на две саби, но и трите ударени слога, събрани въпреки прозодичните правила един до друг, като в някой стих на Есхил.

Спомних си древногръцката поезия и ми дохожда наум щитът на Аякс, за който Омир казва, че бил обвит с девет волски кожи. Както този щит, и сърцето на Ботев, обвито в злоба, е оставало непроницаемо за всяко лично, интимно чувство - обич или страх.

Но диалектиката на чувствата у Ботев не свършва тук. Ботев не остава пасивен в омразата, той я иска и страхувайки се да не отслабне, я поддържа и подсилва. И ето тук той е напълно модерен. Син на един либерален и сантиментален век, той за разлика от Вазов напри-

мер е разбирал какви енергии, какъв революционен заряд крие омразата; и я култивирал:

*На душа лежат спомени тежки,
злобна ги памет често повтаря.*

Единствен между българите от онова време Ботев е знаел какво може едно чувство. Тези стихове от "Борба" са между най-силните му стихове. "Злобна памет" - такава сплав от думи може да се получи само при високата температура на едно нагорещено докрай чувство.

1967

ХЕРЦЕН - ПЪТНИК НА "РАДЕЦКИ"?

В добре познати четива ни сепват някой път догадки като призраци.

"Кой не е чел?" не бих казал, но сигурно "кой не е чувал?" мога за "Былое и думы", у нас преведена като "Минало и размисли", всеизвестната мемоарна епопея на А. И. Херцен.

Българските интелегенти са я знаели още в годините преди Освобождението, в края на възрожденската ни епоха. И как иначе? Херцен е бил и за тях глашатай на свободното слово в изгнание, но не и в отстъпление, гръмовержец срещу всяко потисничество - национално, съсловно и културно. Скептицизмът му разяждал и техните илюзии за демократизма и буржоазна Европа. Вярно е, от друга страна, че неговите идеи за възможен отделен път на руското общество и погрешните му надежди, че може да се избегне капитализмът чрез общини и задруги, са повлияли, макар и за кратко, и на нашите революционери да мислят това за България, включително и на Христо Ботев. Но не са заблудите по-важното. И дори истинското значение на Херцен личи по това, че и след смъртта му в 1870 г. Ботев го поменува и зачита като жив автор. И едва ли не възниква у нас впечатление, че той не е знаел за кончината му. Знаел е.

Сетне пряката връзка с "Былое и думы" поизтънява за дълго: като че докъм 20-те години на нашия век, когато български изследователи откриват косвени и цитатни отклици на публициста Ботев като читател и съмишленик на Херцен, на мемоарите и на статиите му, на емигрантските му издания, които редактирал съвместно с Н. Огарьов.

Имам предвид Б. Пенев и Г. Цанев - всеки с по една статия в сп. "Златорог" (1926 г. кн. 5-6). Но и двамата по неизбежност, вероятно и липса на друго, са ползвали "Былое и думы" според емигрантското издание на "Слово" от 1921 г. Проличава, че не са точно знаели откъде Ботев е чел и цитирал съчиненията на Херцен. Б. Пенев предполага, че от т. IV на отделното прижизнено женевско издание. Но според мен се е заблуждавал. Също и Г. Цанев, когато твърди, че Ботев не-

точно бил цитирал. Това ще е предмет на друга наша публикация, за да не омаловажим приноса на двамата, пък и самия този въпрос, как-то други си позволяват невежливо и от припряност.

А тука, казахме, ще се занимаем с една догадка, засега призрачна.

Уводно ще напомня, че А. И. Херцен с официално разрешение напуснал Русия през 1847 г., всъщност завинаги, и то като бъдещ политически емигрант. В това му качество се налагало често да си мени местоживеенето. Още по-често и да пътува из свободната полицейска Европа, разбудена от революцията през 1848 г., а редовно го следели и руските царски шпиони. Тъй че навсякъде го дебнели ако не преки заплахи, то бюрократични разправии, близки до сериозни опасности - например някое задържане "за справка", което можело да се проточи неизвестно колко. Ясно е, че рядко се придвижвал спокойно и само за развлечение на духа.

На подобен случай спира вниманието ни в "Былое и думы". Разказва, че през 1852 г. трябвало от Генуа да иде в Лугано. Придружавал го учителят на сина му - Тесие дю Моте - химик, участник в революцията от 1848 г. и също политически емигрант. Пътували най-напред по суша от Генуа до Арона, градче в провинцията Новара. Там вече трябвало да вземат речен параход и с него да стигнат Магадин в Швейцария.

"Стигнахме през нощта в Арона", пише Херцен, "запитахме кога тръгва параходът, узнахме, че на другия ден в 8 часа, и легнахме да спим. В седем и половина камериерът дойде да вземе куфарите ни и когато излязохме на брега, те бяха вече на палубата. И въпреки това, вместо да се качим на парахода, ние с известно недоумение се гледахме един другиму в очите.

Над шипящия и разклащащ се параход се развяваше огромния бял флаг с двуглавия орел, а кърмата я красеше надписът "Furst Radetzky". Бяхме забравили вечерта да попитаме какъв параход заминава, австрийски или сардински. Тесие съгласно версайския съд бе осъден *in contumaciam* (задочно - И. П.) на депортиране. Макар на Австрия това и да не беше й работа, но как да не се възползва от случая, та поне за справки да ни позадържи пет-шест месеца в затвора. Примерът с Бакунин показваше какво ще направят с мене. По

договора с Пиемонт австрийците нямаха право да искат паспорти на ония, които, без да слизат на ломбардския бряг, пътуваха за Магадин, принадлежащ на Швейцария, но мисля, че те не биха се погнушили, ако можеха с толкова прост начин да заловят Мацини или Кошут.

"Какво сега", рече Тесие, "да тръгнем назад е смешно!"- "Тогава напред!" И ние се качихме на палубата."

По нататък четем за самото пътуване с парахода, описан като нов и комфортен, ала и неприятен поради разюзданото поведение на пияни и нагли австрийски офицери. Херцен, дю Моте и един италианец едва сдържали сарказма, а сетне и негодуванието си при един инцидент с тия солдафони. Но нямало как. Налягали си парцалите срещу ръжена.

И тъй благоразумно пристигнали, но не като почтени, а като полулегални пътници на парахода "Княз Радецки", като немили-недраги - желателни кой за френските, кой за руските съдилища и австрийски жандармерийства.

Пък и тоя параход - защо е бил "Радецки", а не с друго някое красиво изписано име? И с тоя бял флаг и двуглав орел?

Ние комай го даже обичаме това име, защото с параход "Радецки" Ботев и четата му слизат на Козлодуйския бряг, а в кандидат-студентските някои глави параходът се люшка заедно със стиха "Изведнъж Радецки пристигна със гръм".

А нека турим едно уточнение, което и за после ще ни послужи. Още повече е нужно това, защото Херцен не е го оставил, не е знаел, че ще ни трябва, пък и по онова тъкмо време не е било и нужно да се разяснява. Всеки би отговорил, че въпросният модерен параход е бил така наименован, "Furst Radetzky", в чест на Йосиф Радецки, княз и австрийски фелдмаршал, роден в 1766 г. и все още, представете си, жив по онова време, и дори още шест години до смъртта си в 1858 г. имал удоволствието да знае, че приживе нему е построен и плава параход с името на княз Радецки.

Голяма чест. И то защото освен всичко друго се прочул като душител и съсипник на революционното движение в Италия. Тъкмо затова и плавал параходът в тия води - да напомня за прославения мра-

кобесник и да плаши италианските бунтари и техните съмишленици. А Херцен е бил също от тях. Не споменава и случайно Мацини и Кошут, хора, с които ще го свързва лично познанство и дълбока симпатия. Имената им, а и свидетелства и мисли на Херцен за тия знаменити мъже срещаме на много места в "Былое и думы". Ето защо не му е бил присърце и параходът на фелдмаршала.

Нататък сега нас ни интересува дали Христо Ботев е чел и знаел, а и помнил този епизод с Херцен на парахода с име "Княз Радецки".

Не може да не го е знаел, а дали го е помнел по-късно - то е друго вече.

Описанието на случая е отпечатано като откъс из IV ч. на "Записки на Искандер" - тъй са били озаглавени първоначално спомените на Херцен. И откъсът е даден в кн. 5 на сп. "Полярная звезда", 1859 г.

Ще кажете в такъв случай, че доста години е трябвало да минат, за да попадне тая книжка в ръцете на Ботев.

Така е. Но не бива да гледаме на "Полярная звезда" като на списание от наше време и да си кажем, че нерде Шам, нерде Багдат. Това издание си е било като сборник с четива, като революционна христоматия - със стихове, статии, документи и друга проза и материали, които години не са губели актуалност, защото цензурата в Русия не ги е допускала. И не е случайно, че Ботев, както са знаели съвременниците му, негови другари и познати, отделял нарочно и пазел тъкмо и най-вече "Полярная звезда". Що се отнася до Херцен, Ботев го е слагал сред най-големите умове на славянството и на революционна Европа. От него е вземал и пример как се бърка с пръст в политическите рани на тогавашния свят.

Имаме пряко свидетелство, че през 1871 г., а аз смятам, че още от предишната, Ботев е разполагал с петата книжка на "Полярная звезда". Отбелязвано е неведнъж, че из нея той превежда "Разговор с децата" (Из И-ра)", т.е. статия на А. И. Херцен, и като подлистници я помества в бр. 1 и 2 на вестника си "Дума на българските емигранти", съответно на 10 и 25 юни 1871 г.

Следователно по това време ще да е прочел и епизода с "Княз Радецки". И какво? Ще е чудно, ако не е свързал австрийския, описан от Херцен параход, с пак австрийския плаващ сега по Дунава параход

"Радецки", както и нам идва това наум.

Дали са били един и същи параход обаче?

Предполагам, че да. Поради следните съображения.

Ботевиат "Радецки" е построен в Обуда и пуснат на вода през 1851 г.

Херценовиат, според свидетелството на мемоариста, плава в 1952 г.

Възможно ли е по едно и също време да има два такива кралски парахода с еднакво име - и двата речни, и двата пътнически, и двата австрийски? Съгласно писаните и неписаните закони на корабоплаването това би било невъзможно или уникално.

От момента, в който Ботев чете за Херцен и "Радецки", и до завладяването на знаменития "Радецки", който откарва воеводата и четниците му до Козлодуй, минават точно пет години. И къса памет не би затрила такова едно сближение на обстоятелствата с "едноименните параходи".

Пък ще ми се присмеят и ботевисти, и просто внимателни четци на Ботева, ако тук изгърва, че в същата кн. 5 на "Полярная звезда", на стр. 104 -106, А. И. Херцен пише за подвига на италианския революционер Карло Пизакане и отряда му. На 25 юни 1857 г. те се качват на кораба "Каляри", пътуващ за Тунис, завладяват го и се отправят към о-в Понца, където имало затворени революционери. След освобождаването им потеглят за Капри, с цел по-нататък - Неапол и Рим. Но лесно и кърваво били разбити при Чертозе от войските на неаполитанския крал.

Херцен цитира "Събирачката на класове", стихотворение от Л. Меркантини в чест на Пизакане и другарите му, а Ботев взема от същото стихотворение (преведено в проза от Херцен, също и от нашия поет) няколко изречения като епиграф към есето си "Петрушан" - то пък за подвига на Хаджи Димитър, Стефан Караджа и техните юнаци. Навършвали се точно три години от подвига им и 24 години от десанта на Пизакане.

Връзката на "Петрушан" с откъса из мемоарите на Херцен е несъмнена и доказана. Само че Б. Пенев, както и Г. Цанев говорят за "Бълое и думы", излязло в книги вече, и никак не свързват Ботевото съчинение с "Полярная звезда". Казахме, че ще оставим това за друга среща с читателите ни.

Когато пише "Петрушан", Хр. Ботев успоредно е хвърлял погледи към апотеоза на Херцен за Пизакане. Смятам, че го е сторил не от неумение да бъде напълно оригинален, нито само от пиетет към публицистиката на Херцен - източници на идеи за автора и издателя на "Дума". За Хр. Ботев е било важно да издигне подвига на българските лъвове до значението, което Херцен придава на италианските съединисти.

Ще продължим другаде тези съпоставки. Тук исках само да отбележа тия точки: Херцен и парахода "Furst Radetzky" - Ботев, Херцен и дунавския "Радецки", избран за прехвърляне на Ботевата чета в България.

За един и същи параход ли става дума?

Проблемът е само: можел ли е този кораб от мястото, където го описва Херцен, да се озове по речни и езерни пътища по-късно в Дунава? Разполагам с твърде любителски карти и не можах да реша това. Но пък си помислих, че ако е строен в Обуда, значи е могъл да стигне до Арона. Защо да е невъзможен тогава обратимия път - до Обуда на Дунава?

По-нататък. Ако е същият параход - помнел ли е Ботев, че пътник преди него на "Радецки" е бил великият му събрат по чувства и буреносни идеи Херцен? И дали тайно не е усещал тоя спомен като странно и благоприятно стечение на обстоятелствата? А заедно и другия спомен - за Пизакане, овладяването на "Каляри" и дебаркирането?

Изглежда, че изборът на парахода, освен с другите военни и маршрутни съображения, го е занимавал с още нещо. И дори със сигурност го е занимавал. Д. Енглендер, капитанът на "Радецки", свидетелства, че когато били за кратко насаме, Ботев му казал: "Знаете ли, господин капитан, защо ние избрахме вашия параход? Ние знаем и другите и изучихме техните капитани; предпочетохме вашия параход, защото носи името на един славянски генерал, Радецки, което е за нас добро предзнаменование!"

Смятам, че Ботев е излеко подиграл втрещения австриец, като му е изтъкнал фелдмаршала за добра поличба... Та него ли, душманина на италианските революционери, би избрал Ботев за пътеводно име? Но можел ли е да призове пък името на Херцен? Какво ли би казало

това име, тъй скъпо за Ботев, на човек като Енглендер? Или името на Пизакане? Предпочел да остави австриеца в недоумение. Като впрочем този капитан не е бил лош човек и дори се е държал сетне с голямо, както знаем, достойнство, а по-късно и с обич към паметта на Ботев и нашите храбреци.

Споделям тук загадката с Херцен, Ботев и парахода или параходите "Радецки", защото очаквам отговор, който би я разяснил така или иначе. Отговор на мое писмо до един българин в Австрия, който е работил дълго в Австрийското дунавско параходство и може би ще бъде тъй добър да надникне в архива, където има сведения за първоначалния маршрут на парахода "Радецки". Тъй ще се отприщи фантазията ни за нови издирвания и догадки. Дано.

Орлин ОРЛИНОВ

И ВСИЧКО ЛИ...

И всичко ли беше на халос
под милата бащина стряха,
и няма ли капчица жалост
към тези, които горяха,

жадуваха всичко да стане
велико — за чудо и приказ,
та в тъмните стари герани
вода-медовина да блика?...

ИРОНИЧНА БРОЕНИЦА

На Найден Вълчев

Щом имаш буза
за юмрук —
ще те боли,
но ще си тук.

Куцук — куцук,
но да си тук!

Сняг пада
като бял памук,
да, пада,
ама пада тук.

Часовник чука —
чук — чук — чук,
навива дните,
но си тук.

Капчук сълзи —
капчук — капчук,
но ти го чуваш,
ти си тук.

С листец се кипри
снежен бук,
но му се радваш —
кукурук!

Чуй, гълъб гука:
“Гу — гу — гук”,
май му е драго
да е тук.

Дали в Париж,
дали в Тобурк,
но да си жив
и главно — тук.

Я стига
с тоя махмурлук,
засмей се, друже,
че си тук!

Какво, че бил си
крал фарук,
ако си горе,
а не тук?

Виж, резен хляб,
два стръка лук,
но ти е сладко,
че си тук!

Я гледай
адмиралът Кук —
що свят открил —
куцук — куцук!

Да думат,
че си малък Мук —
да, малък Мук,
ама си тук!

Отлита щрък-курназ
на юг...
“Напролет идвам!
Да си тук!”

В съседа някой
бие с чук —
ах, че е готин
този звук!

В полето — гледай! —
лъска плуг,
оре старик —
куцук — куцук!

Що празни думи,
що боклук —
чак става гадно
да си тук!

“Ще пафкаш в рая
вит чибук...” —
не вярвай! Лъжат!
Стой си тук!

На всяко зло
и скръб напук —
върви, пълзи —
куцук — куцук!

Куцук — куцук,
напук — напук.

ПРАЖКО

Културата не е шега,
културата за ден не става!
Тя не е стъпка на снега,
не е ветрец — да отшумява.

Не става тя, не става тя
със тупане в гърди юнашки...

Такава мисъл връхлетя
връз мен из улиците пражки.

И лебедовата снага
извила шия над Вълтава
говори, мира ми не дава:

“Културата не е шега,
културата за ден не става...”

ЛОНДОНСКО ВРЕМЕ

Това лондонско време проклето!
Не пресъхва дъждовният oil!
Време вчера добро за поета,
днеска време за Конан Дойл.

Няма милост, дойде ни до гуша
от чадъри, кахъри, вода,
сън е вече баналната суша —
за наивните само беда!

Боговете ни взеха съвсем за
будали — щом ни пращат потоп,
а си плуват кротко по Темза
яхти, лебеди — гледка тип-топ!

Слънце нашеенско в Англия свети,
инглизът добива тен...
Това лондонско време проклето!
Дъжд британски се лее студен...

Александър МИЛАНОВ

УПРЕК КЪМ ХРИСТО БОТЕВ

Воеводо, малко рано
тих бял Дунав ти премина.
Трябваше след Сан Стефано
да си поведеш дружина.

Обстановката — спокойна,
няма битки със душмани.
Леле, колко многобройна
щеше четата да стане!

УТОЧНЕНИЕ

Не всичко е пиляно
в страната ни бастисана.
Истината непрестанно
е икономисвана.

Иван ГРАНИТСКИ

СПАСЕНИЕ НА БЪЛГАРСКОТО ОТЕЧЕСТВО И НА БЪЛГАРСКИЯ ДУХ

*- слово, произнесено на 29 май, при представянето на
литературно-художествения алманах "Околчица", 2007 -*

Никога не свършва въздействието от величието на подвига и делото на този невероятен човек, на тази невероятна личност - не само българин, но личност на Европа и на света. Затова много е важно да си припомним винаги в навечерието на тази страшна, но в същото време и светла дата 1 юни какво всъщност легитимира Христо Ботев и какво е направил за нас като морален и личен пример и жертва.

Два града в България винаги събират по един невероятен, почти магичен начин толкова различни творци, и то именно на датите, свързани с Ботев - на 2 юни или на 6 януари, рожденият му ден. Това са Калофер и Враца. И не случайно. Града на раждането, града на смъртта - по един особен начин свързани от историята и от историческата ни съдба, която всички ние знаем защо е тъй трагична, вече повече от 150 години от Възраждането насам. И колкото повече вникваме в мащабите на тази невероятна личност Ботев, толкова повече усещаме, че от една страна сме легитимирани като свободен народ и като ярки индивидуални личности (доколкото сме такива днес, след дейността на тия велики хора), и от друга страна - по един също така странен, може би мистичен за нас, но сигурно със желязна логика на развитието на процеса закономерен начин повтаряме своите деди, своите недостатъци, грешки и дори трагически последици, довели до там - най-светлите мъже на България да загинат, разбира се за свободата на Отечеството. Но пък от друга страна, след 150 години ние виждаме, че повтаряме едни и същи грешки.

Всички помните, т.е. чели сте за съдбата на поборниците след Освобождението и знаете защо Вазов пише своята Епопея на забраве-

ните. Представете си, ако бяха живи Ботев и Левски след Освобождението, каква щеше да бъде съдбата им. Хаджи Иванчо Пенчович пак щеше да бъде депутат в тогавашното Народно събрание (е, нямаше да бъде в Инициативния комитет за издигане паметник на Левски, понеже Левски щеше да е жив, но щеше да издигне може би паметник на някой друг, но тоя път не народен поборник, а народен мъчител). Казвам това на тая светла дата, за да се опитаме да разсъждаваме върху философския смисъл на делото на Христо Ботев - защо ние сме такива и защо не можем да се изтръгнем от робското, което сковава нашите души, след като имаме невероятната саможертва на тези хора. Съратниците на Левски и поборниците за национално освобождение са всъщност едни апостоли. Сравнението е пряко, знаете че Левски е черен монах, захвърля расото, но не се отказва от черквата и от обета към черквата. Този път, освен религиозните задължения, той приема и обета да служи на Отечеството. И тогава храм става Свободата на отечеството. Всъщност това го правят в различна степен, но еднакво безкористно, Ботев и Каблешков, Раковски и Каравелов. И цялата тяхна дейност е не само за националното освобождение на Отечеството, за което те се пренасят в жертва, но и социалното освобождение. Всеки един от тях има десетки примери, и текстове, и статии, и изказвания, в които свързва националното със социалното освобождение. И в същото време всеки един от тях, и Ботев може би в най-висока степен след Левски, съчетава и третото качество на изключителна личност - от една страна той е национална душа, великата национална душа Ботев, великата социална душа Ботев и великата космополитна душа Ботев. Тези хора знаят, и Ботев най-вече, че не можеш да бъдеш гражданин на своето отечество, ако не си гражданин на цялото човечество. Те знаят, че не може и обратното - не можеш да бъдеш един празен космополит, който не обича своето отечество, т.е. както и тук, в този град, мисля че го каза Антон Дончев - не може да обичаш съседката си, а да не обичаш майка си. Майката е отечество на всички нас. При Ботев, един от първите примери на жертвоготовност и на изключителна морална всеотдаденост на каузата, е и това усещане и това разбиране. Затова днешните опити на иначе представящите се за глобали-

ти пишман политици, а всъщност едни обикновени, с малки изключения, националпредатели и михлюзи, са жалки в опита си да накърнят, да откършат клонче от венеца на Ботев, на Левски, на нашите поборници. Много им се иска на някой съвременни псевдополитици да няма икони. Те посегнаха на Левски, набивайки упорито в съзнанието на съвременното българско общество, че Левски съзнателно е убил ратайчето, а не случайно - как той се е върнал, и го е довършил с ножа, и тогава е избягал. Те разбира се твърдяха и твърдят досега, че Ботев е конекрадец, разбивач на каси, обирач на благородни чорбаджии. Разбира се - Левски е също такъв рекетъор на благородни чорбаджии. Да не говорим за Раковски, който е един безумец, не само според Вазов, но и според тези именно много така интересни лица.

И стигаме до главния въпрос: Какъв е смисълът на тази свръхсаможертва на поборниците, които работят за освобождението, пак ще повтора - социално, национално и духовно, понеже няма как да бъде само едното освобождение, за да изтръгне човек роба от себе си? И защо ние не можем да се поучим от техните примери и от тяхната жертва? Аз също нямам отговор на този въпрос. Може би времето ще го даде.

Важно е да се продължава духовния пример. А алманах "Околчица" е може би единственото литературно списание или алманах в България, поне аз не знам друг, който да има такава последователна патриотична насоченост и насоченост към това - да се връщаме отново и отново към заветите на Ботев, тази велика космополитна, социална и национална душа.

Аз намирам, че всеки опит на съвременен български писател, всяко усилие да се служи на българското слово, е всъщност усилие да се служи на храма на българския дух, на българската църква, на българското образование, на българския град. Изобщо - един опит за строителство. И в крайна сметка пак опираме до заветите на Ботев, този велик духовен строител.

В "Околчица" виждаме произведения на големи наши писатели и поети, в същото време творби на по-млади автори, които дават своята заявка за работа на нивата на българското слово. Тук имаме, слава богу, постоянното припомняне на архивите, на документалисти-

ката (те никога не умират, те са живи), отново е публикувана велико-лепната студия, може би една от най-добрите, които анализират поетическото творчество на Ботев, това е студията на д-р Кръстев. Има и други архивни материали. Накратко, ние трябва да поздравим Марин Ботунски и екипа, който работи върху алманах "Околчица". Важен е този духовен пример, който вие давате на другите градове и на нацията - с вашата богата програма, с походите по стъпките на Ботевите четници, с тези няколко дена, в които над града витае сянката и духът на Ботев.

Сигурно е, че повечето от така наречените "силни на деня" няма да се трогнат, няма да разберат, но те не са се трогвали и тогава. За съжаление всички ние знаем ужаса на Ботев, когато идва тук и вместо обещаните му от Заимов двеста човека - никой не го чака, а един овчар най-цинично му казва "няма ли да платиш шилетата". И вода не му дали. Горедолу сега е същото положение в отношението на официалната държава към хората на духа, с малки изключения. Затова ще се върна към първоначалната си мисъл: Няма как да изтръгнем робското у себе си, ако не погледнем цялостно подвига на тези хора. Той не е само борба за национално освобождение. Той е и борба за духовно освобождение, всекидневно изтръгване на роба и робското от самия себе си. Ботев и неговите четници много добре са знаели, че отиват курбан. Ботев и Левски, и поборниците, са едни от нашите икони. Като великомъчениците, от борбата за нашата православна църква, те рано или късно ще бъдат канонизирани. Те са вършили една и съща дейност: спасение на българското отечество и на българския дух.

Да живее Враца! Да живее Отечеството!

*29 май 2007 г.,
Враца*

Асен БОСЕВ

ВЪЛШЕБНИ ПТИЦИ НА ДЕТСТВОТО

В детството си срещнах много чудеса: слънцето и звездите, дъждовете и снеговете, светкавиците и бурите, шума на реките и песента на птиците. Чудеса бяха за мене и шевната машина, автомобилът, самолетът. Но най-голямото чудо на моето детство беше книгата. Нейните страници ми изглеждаха като крила на птица. И тези крила ме носеха навред по света. С тях излитах от селската ни къща и светът ставаше мой - с дивните хубости на природата, с добрите и лошите дела на хората. Прелитах над планини и морета, стигах до тропическите страни. Там се срещах с лъвове и маймуни, тигри и жирафи... Къде ли не ме водеха крилатите книги? И при ескимосите на север, и при негрите на юг. С крилата на книгите се връщах в миналото и отлитах към бъдещето. Те ме пренасяха в интересни светове, където се запознах с Робинзон Крузо, Капитанската дъщеря, Янко Музиканта, Червената шапчица... Влизах в Чичо Томовата колиба, крачех с Котарака в чизми, веселях се с Том Сойер, тъгувах с Малката кибритопродавачка... Книгите ме преведоха през героичното минало на родината с детския ми трепет за хайдути и войводи. И ме връщаха отново в познатите родни места при близките хора, при звъна на стадата, плода на овощията и дъха на сеното.

Не беше само с мене така. Книгите даваха крила и на моите съученици, които също ламтяха за четиво и го търсеха жадно в библиотеки и книжарници.

Така е било винаги и навсякъде, с всички хора, които са се научили в детството си да четат. Защото много страни имат вълшебници - детски писатели, и вълшебни птици - техните книги. Много от тези вълшебни птици прелитат границите на своите страни, за да зарадват малките си приятели в други краища на земята.

Прочетете спомените на видни личности - писатели, художници,

мореплаватели, откриватели, борци за свобода. Всички споменават книги, които на младини са им дали крила за полет в живота.

Разбира се, сили за полет дават само хубавите книги, които изви-сяват човека, а не булевардните съчинения, които го въвеждат в бла-тото...

Хубавите книги дават крила и на днешните деца.

А детство без книги е обезкрилено детство.

НИЧИЯ ЗЕМЯ

И улиците днес продават свещи
от претопените усмивки
на душите ни.

И те са някак си
по-малко грешни
след храмове
пияни от измисляне.

И улиците днес са малки —
такива
вечно си останаха.

И хвърляха в сърцата им
безумни камъни...
със жаждата
за по-голямо.

И някъде,
където не сънува,
а цял живот
не спи небето,
лежи едно кандило счупено,
в „земята на убитите поети”.

Лежи и тихо си измисля
целувката на кървавия вятър —
прострелян
и с юнашка риза,
венчан
за бялото разпятие.

А звездите нощем пият вино
лудо като самодивски огън.

И един войвода
цял живот обичат...

И реките пеят
с дива болка.
А земята веза пак молитви
с изранените от обич шепи.
И отново ще е хубава,
и ничия...
Ще е земята вечна
...на Поета.

КОГАТО СЕ ПОГРЕБВА ВЕЧНОСТ

През шепите на вечното небе,
което и до днес
е спомен за молитва
(нанизана от устни на жена,
която ражда син,
а той ще я убива...)
През шепите му
пак кърви
една несресана Аврора.
Години няма,
тя не ги брои
но ти си ѝ останал като болка...
И в нея винаги е май.
Куршумено тежат
дори звездите,
когато плачат
с болката на цял народ —
народа,
който те обича.

По шепите на вечното небе
е някак си
болезнено студено,
защото то
не може да те погребее...
Не знае как
и няма сили...
да погребва вечност.

*Ренета Георгиева Бакалова, 17 г.
Пловдив*

КАМЪЧЕТО

*Ех, Народе! Защо търпиш всичко?
Едната чест ни е останала и едната
вяра!*

Христо Ботев

Какво е честта на един народ, ако той е загубил достойнството и вярата си по пътищата на времето... Свободата е като магия, която преобръща света и дава крила на тези, които искат да полетят, изправя на крака хромите и отваря очите на слепите... За тази свобода си струва да се направи и онова, което може да струва последната капка кръв от сърцето. Останалото е имитация на живот, илюзия за щастие или просто измама на сетивата...

Взирам се в земята на Ботев днес и в сърцето ми се забива острието на реалността. Сякаш съм онзи славей от приказката на Оскар Уайлд, който пее и забива сърчицето си в острия бодил на розата, за да я събуди за живот през зимата и да види разцъфналия ѝ кадифен цвят... Той после ще бъде поднесен на друг, който няма да оцени нито жертвата, нито стойността на подаръка, но така е в човешкия живот - винаги се случва онова, което не трябва да ни се случи. Вероятно достигайки до същия извод Мърфи е формулирал своите закони, за да не повтаряме една и съща грешка. Само че хората не се учат от грешките си! Понякога упорито и дълго си повтарят прословутата максима за глупостта - че тя е в повторението на едни и същи действия с очакването за различен резултат... Аз пък упорито си повтарям, че трябва да имам силата на Ботев, съобразителността на Левски и смелостта на Райна Княгиня, за да остана това, което съм. За да се впиша в пъзела на своя си народ, а не да търся късмета си по белите пътища на чужбината. Не искам родната ми земя и мене да прокуди, както хилядите мои връстници. Кой ще чуе и днес нашето: " да ходим да се скитаме / по тая пуста чужбина/ немили, клети, недраги..."

Вярно е - "чужбината" сега е друга! Всъщност - тя вече не съществува. Всички сме деца на глобалния единен свят. Европейци сме! Ня-

ма граници пред нашите пътища към света. Обаче земята ни си остава... Ботевска! Много кръв е попила - затова са червени розите ѝ. Много злато са ѝ отнели, затова е златно житото ѝ. Много синове и дъщери е загубила в битки или предателства, затова сме нацията с най-красиви и талантливи хора. Остава само да я обикнем - тази наша изстрадала земя! Да ѝ останем верни, въпреки примамливото лице на света, въпреки огромното вътрешно разочарование, въпреки грешките на нашите управници... Нали днес не помним кой е Спас Турчев, но не сме забравили Капитан Петко Войвода... Не сме забравили гневния глас на Войводата и все още настръхваме от камшика на правотата в думите му...

Искам да се кача нависоко - на върха на паметника в Шипка и горе, под небето, да извикам: "Войводо! Ако ти трябват души за битка със злото - вземи ме! Ако искаш да разделим хляба си - ще го направя! Ако искаш да те следвам самоотвержено - повикай ме! И ще дойда, Войводо! И ще те следвам! Защото това ми остана - едната чест и едничката вяра!"

Вятърът ще отнесе думите далече, далече и ще покрие и планината, и равнината, и накачалите в зеленото градчета и селца... Надалече се вижда от Шипка, надалече. И навътре - към сърцето! И в това сърце кътам любовта към родината си. Достигат ме думите на Апостол Павел от послание към коринтяните: "Любовта всичко търпи! Не се възгордява! Не безобразничи! На всичко прощава! На всичко хваща вяра!... Може да имаш дом и имот! Злато и добитък! Ако любов нямаш - значи нищо нямаш! Ако любов нямаш - значи нищо не си!"...

И вървя през света, стиснала с малките си юмручета камъчето от родното място, камъчето - сълза на земята, в което може би е скрита и капката кръв от светлото чело на Войводата... Той нямаше друго - освен кръвта на сърцето си. Тази кръв ни завеща и тя прави българската земя... Ботевска.

В тази земя днес вграждам душата си. Бъди с мен, Войводо!

Антония МАРКОВА
студентка, Пловдив

ЛЕГЕНДАТА РАЗКАЗВА

Чуваш ли го? Аз го чувам
този вой на шумна тишина,
този звук от славни времена!
Чуваш ли го? Аз го чувам.

.....
Всеки път Балканът ми припомня
шепота в така познат рефрен.
Там винаги е кървав сводът —
вече роден, никога сломен.

Този свод над връх безсмъртен
знае име на един борец,
който вечно ще е спомен,
символ на бунтовник и творец.

Вплетени са днес в земята
вените на Ботевската кръв.
Те пулсират във недрата,
връщат ни по неговия път.

И когато някъде далече,
разпилени пътьом по света,
си припомним облика му вечен,
той ни праща тука — у дома.

Даже делникът да ни е смазал,
континент дори да ни дели,
спомним ли си подвига в Балкана,
песничката почва да звучи...

Чуваш ли го? Аз го чувам.
Този звук на тази тишина.
Чуваш ли го? Аз го чувам,
с впито в него борбено „Ура!“

*Венета Владимирова Димитрова, 18 г.
София*

ЗАЕДНО С БОТЕВ

Аз съм Фериха —
зюмбюл — розов и син.
Заставам пред тебе
Като пред Господ. Амин.
Така, както баща ми,
ходжата,
коленичи пред своя Аллах.
Не е парадокс, не е и обида -
просто светът е един.
Аз се моля за всички
в моето село от яворова горичка.
За тебе — моя Христо, Христос
и дори за една циганка боса.
През стъпалата на белите ручей
проблясва трендафил от кръв.
Любов и омраза смучат ни,
а Разумът — твоят Бог, е пак пръв!
Плаче нашата история стара,
поставена на дръвника.
Плаче Околчица — последната гара.
Печал и кинжали викат ни.
Горе, в небето, се рее славеят.
Ботев — най-славният!
Една е земята ни, но много народите в нея.
Земята е Ботева, но и аз за нея милея.
Единствена. Свята.

Заедно пеят сърцата.

*Фериха Исмаил, 17 г.
с. Яворница, Петричко*

ЕДИНСТВЕНА

Със силата на пролетна магия
връхлита ме нечакана тъга
и няма как, Родино, да прикрия
сълзите си по свидната земя.
Огньовете ти стари още пазя
във дъното на своята душа,
те карат ме да любя и да мразя,
със гордост тебе майка да зова.

И песните хайдушки още пея —
те символ са на нашата съдба...
Във твойта героична епопея
блести едничка дума: свобода.

Българийо, тъй пламенна и мила,
завинаги ще палиш в мен кръвта...
Със никоя не бих те аз сменила,
към теб ме връща винаги света.

*Елеонора Георгиева Граматикова, 16 г.
гр. Варна*

МОЛИТВА

Врачанският зелен Балкан
е гроб на хиляди юнаци.
Но в него ти остана сам
сред пропасти и пуцинаци...
Другарите ти, как така
забравиха и теб, и гроба?
Без кръст, без майчина ръка
да те помилва в късна доба —
лежиш незнайно днес къде...
То живите и гроб си нямат —
тупти юнашкото сърце
дори и с люта в него рана!
Тупти у мен, у вас, у нас,
у българите с чест и воля!
И не пред вехт иконостас —
пред Теб, Войводо, днес се моля
за утрешния ведър ден
на моята страна несретна...
Бъди, Войводо наш, до мен —
та в устрема си да не трепна!

*Антония Маркова,
студентка, Пловдив*

ЗА СВЕСТНИТЕ И ЛУДИТЕ

Да си луд или да не си? - това е въпросът. Стоиш пред избор, съдебовен житейски избор: да си добре приет от обществото, или пък... свестен.

Свестните у нас считат за луди. Трудно е да си човек в нечовешки времена. Да си "свестен", но считан за луд, или добър за другите, но лош за самия теб?

Какво се случва с обществото ни?

Във века на техническия прогрес деградираме духовно. Непрекъснато гоним просперитета, а губим морала си. В духовното си развитие се връщаме векове назад, за да потърсим водач. И откриваме - Ботев. Пял, за да изгради идеалите на предците ни, той ще ги припомни и на нас. Защото макар времето да е осквернило много от ценностите, Ботев все още звучи гордо. Звучи гръмко, точно както България. И като "Борба". Поставя се вечния въпрос: "добро ли, зло ли насреща иде?"... Доброто и злото са в непрекъснат двубой не само в приказките и песните, а, за жалост, и в живота. Твърде размита е границата. Непосилно е за нас, хората, да дадем еднозначен отговор на въпроса кое е добро и кое - зло. Това е познание, което започваме да трупаме от най-ранна възраст, но не успяваме да усвоим дори в дълбока старост. А може би така трябва - да останат вечни въпроси, които да вълнуват света, да стимулират стремежа му към самоосъвършенстване.

*Добро ли сме, зло ли правила,
потомството нази ще съди.*

Свестни или луди - отново потомството ще отсъди. Ако да си луд значи да си свестен, то лошо нещо ли е лудостта? Та нали Вазовия Чорбаджи Марко благославя: "Лудите, лудите - те да са живи!"... Лудостта, съхранила добродетелите, ще спаси света. Вярно, сега свестните приличат на Дон Кихот - смешни и странни за околните, но те запазват идеалите си, следват ги и неотлъчно ги търсят. А и лудостта е удобна маска, красив начи да избягаш от освирепелите зъби на безчовечието, за да се запазиш човек. Жестокостта също е маска. "Нападението е най-добрата защита". Като се държи свирепо, човек

всъщност прикрива уязвимостта си. И колкото по-раним е, толкова по-студено е отношението му. Коя маска ще си сложи зависи само от силата на характера на дадена личност. Това е избор. Съдбовен житейски избор. Странно. Като че ли от всичките живи същества ние, хората, сме надарени с възможността решенията ни да имат най-голяма съдбовност. Дар благословия, или дар проклятие? Зависи от нас - защото ние и само ние ръководим живота си, ние сме творци на собствената си съдба. Тежка ще е тя, ако:

*В гърди ни любов, ни капка вяра,
нищо надежда от сън мъртвешки
да можеш свестен човек събуди!*

Вяра, надежда, любов - трите най-възвишени християнски ценности е следващия проблем в стихотворението на Ботев. Интересно е, че те са обвързани смислово със съня и то с мъртвешкия сън. Сънят е границата между живота и смъртта, но може да се разглежда като бягство от действителността. Спейки, човек е неактивен и безучастен към ставащото около него, слиза до своето животинско начало (много животни преодоляват трудните за живот условия в сън, летаргия).

Отсъствието на вяра, надежда и любов в душите ни довежда до онова сънно състояние, в което сме живи за себе си (физиологично), но мъртви (духовно) за останалия свят. Вярата крепи духът ни и е мостът между нашето вчера и нашето утре. Надеждата стопля бъдещото ни съществуване, дарява го със светлина и смисъл, а любовта е нашето днес. Любовта - това е животът. Свестни или не, луди или съвсем нормални - всички се нуждаем от любов. Висше благо за носещите ги в душите си - вярата, надеждата и любовта имат силата да убедят света и категорично да докажат, че свестните не са луди. Те просто са добри.

Възможно ли е това във времето, в което живеем? Защо "глупецът вредом всеки почита", а "свестните" са някак отрицателни от обществото? Глупостта ли е новата ценност? Това ли е новият идеал? Не, невъзможно е да е така, или пък... е възможно!?! Ако глупостта се утвърди като съвременна ценност, то не искам да знам какъв ще е моделът на новото "утре". Предпочитам да съм "луда", но далеч от "обществен тоя мъчител".

Невероятно е, че човек е способен да сътвори най-финна машина, да открие лек за най-лошите болести, да кацне на Луната, но не и да излекува най-коварното заболяване - жестокостта. Моралът, а не техническото развитие трябва да превърнем в наш висш стремеж. Светът би бил доста по-различен, ако преди да дадем оценка "богат е" се запитаме:

*колко е души изгорил живи,
сироти колко той е ограбил
и пред олтара бога измамил -
с молитви, с клетви, с думи лъжливи.*

Лъжата е греховно действие, а молитвата и изречената клетва - сакрални слова. Извършването на грях в храма със сакрални оръжия, и то спрямо Бог, е тежко прегрешение за човека. В съвременieto ни се разрушават установените правила, настъпва морален погром на обществото. Редно ли е свестните да бъдат считани за луди? Нима това е действителността, към която принадлежим? И ако това е така, коя е причината?

Кресяща е нуждата от съвременен водач на обществото ни. Къде са сега Ботев и Левски? А Паисий и Вазов? Къде ли - в библиотеката на някоя тясна лавичка, покрита с прах, или в музея, гънещи в забрава. Там, на поличката са и нашите ценности, в музея - съхранените идеали, и ако не ги почистим от прахта - глупостта, жестокостта, безразличието и безочието съвсем ще ги изместят. И ако идеалите ни не се задушават от прахта, то тези плевели на новото време ще изсмучат до капка жизнените им сокове. Ако това се случи, "свестните" не просто ще са луди, те ще са и мъртви. С присъщата на Ботев непримиримост не вярвам, че това ще е съдбата на "свестните". Но от друга страна - бог не наказва когото мрази. Може би това е тяхната орисия - да са считани за луди. Ако се задълбочим, това може и да е благословия - нали все пак никой не закача лудите, никой не навлиза в техния свят.

Възможно е това да е утрешното ни бъдеще. "Свестните" да живеят в своя Вселена, а "нормалните" да се задушават в люлката на изгубените идеали. Пък току-виж им се е приискало да полудеят. Все пак... няма невъзможни неща. Слънцето свети еднакво за всички, но "свес-

тните" го благославят, а на "нормалните" им блести в очите. Всеки прави своя избор. Съдбовен житейски избор. Да си луд или да не си - това е въпросът. Но да бъдеш чужд за другите или да станеш чужд за самия себе си - това също е въпрос.

Аз помня къде е библиотеката. Знам и къде са стихосбирките на Ботев. Отивам натам. Смелост се изисква да си "луд", но аз я имам. Свестните у нас са считани за луди само защото "нормалните" им завиждат. Ако да си "нормален" значи да си безразличен, то искам да съм луда, защото свестните, скрити зад маската на лудостта, са тези, които ще променят света.

*Анета Светлозарова Стефанова, 17 г.
Силистра*

ЗРЪНЦЕ ГОРДОСТ

Когато овчарите свиреха с медни кавали по равните тракийски поля, земята цъфтеше и раждаше жито. Житото ставаше залък хляб, топящ се в устата на морни жътвари, на забрадени в черни забрадки майки, на хубави млади девойки и на всички, които бяха гладни.

Когато земята грееше в майска утрин, събрала в себе си дребните жълтици слънчеви лъчи, светът не знаеше, че там някъде, отвъд планини и стръмни могили, отвъд хладни гори, през села и дълбоки долини, гордо лежеше една земя - земята на нашия живот, на дедите ни, на хляба и сладкопойните птици - нашата земя Тракия.

Зиме, спяща под мека бяла черга, криеща в топли пазви едро жито; лете кипяща от звън на сърпове, огласяна от тъжните напеви на умерените и бедни българи, които сякаш търсят в угарта ѝ не зрънце жито, а зрънце надежда. Тракия, нашият дом, минало и нашата вечност, е събрала сълзите на целия божи свят. Сякаш всяко човешко око е плакало над нея. Тракия е взела очарованието на красивите девойки, газили с боси нозе росните ѝ треви. Това е земята, която ние носим в себе си, нашата вечно жалеца майка, която се е раздавала както от топла пита се кърши комат хляб. Давала е от себе си на света, Вселената е взела от нейните комати пръст и е раздавала на чужди, незнайни хора.

Само звънкият плач на гъдулката е останал сякаш забравен, за да запази във времето и да напомня за Тракийските съкровища, скрити в пазвите на нашата малка България. Да носи песента за ония страшни времена, в които Тракия е била обляна в кръв и черни сълзи, да разказва за самодиви, церящи хайдушки рани.

Угасне ли морният ден, смрачи ли се, тракийски самодиви лудо заиграват нестинарско хоро. Под белите им нозе блести жарта, блестят сълзите на тракийските бежанци, светят черните очи на тракийски юнаци и алени устни на гиздави моми. Белите самодивски одежди призрачно режат тъмнината и хладния мрак, а някъде горе, в тъмните усой, пее онази гъдулка, дете носи от векове песни, плач и кървава пот. Свири и пее в тъмни, дълбоки долини, пее, не спира. Реди песен за това, че вечността на Тракия не се е прекършила хиляди лета и

зими. Загубила е много от своите деца, плакала е над много юнашки гробове, простила е на много предатели. Но никога не е спирала да бъде силна и млада, сякаш новородено момиче, плачещо в люлка. Не е посървала и не е била с глава, наведена надолу. Тя пее и танцува вечното българско хоро, наредено от моми и момци, утолява нашата жажда с чиста, изворна вода, дава ни от своя хляб.

Днес нашата земя е по-китна и по-красива от всякога. Малка, колкото пролетно цвете, красива и омайна като голям майски букет! Отрязана косите ѝ, избодоха очите ѝ, но никой не успя да вземе сърцето ѝ.

Сърцето на Тракия, сърцето на България сме ние, нейните деца. Лутаме се по света, но пак се връщаме тук, в земята на Ботев. Връщаме се, защото нийде по света няма такъв мирис на обич и вярност, на топла пита и сладък мед. Други народи много са взели от нас, но и много са ни дали. Давали са ни гордост и достойнство, защото всяка капка кръв в защита на Отечеството е зрънце гордост българска. Всяка шепа пръст, подарена от тракийските земи, е три шепи величие над всички народи!

Днес отново се връщаме в твоите прегръдки. Идваме с насълзени очи и жажда, тичаме през света, за да се върнем по-бързо у дома - при хляба и виното. Хлябът, роден от белите ръце, и огънят, запален от горски съчки.

Прости ни, майко, че толкова време не запяхме твоите песни, песните на жътварките, не отчупихме от твоята топла пита, не се заслушахме в плача на гъдулката! Бяхме слепи и обезверени.

Днес се завръщаме при теб, по-копнеещи от всякога да те прегърнем и да се поклоним пред твоята обич.

*Николина Георгиева Нейкова, 21 г.
студентка, Академия за музика,
танци и изобразително изкуство -
Пловдив*

В ЗЕМЯТА НА ЧЕСТТА

Колко години още трябва да минат, вода да изтече, ние да почакаме да дойде нашия Спасител, да ни очисти от натрупаните грехове, да ни посочи звездата, която да следваме, току що върнали си зрението след десетилетия пълна слепота!... Ние още се надяваме, че Огненият лидер с остър поглед и изразителни смели очи ще преобърне цялостната политика и поведение на българина. Някой като Христо Ботев...

Безлични са някак думите ни - опити да опишем Патриота, Българина, Човека. Той, единствен той би могъл да ни върне куража, стимула, съвършенството. Някой хора живеят и крачат по пътя на съдбата си, следват я, а той се отдели от нея, сякаш за миг прекъсна живота си, притаил дъх, плаващ сред бурните води на Дунава, без страх, но с доблест срещу врага - плюнката, задушаваша обществото.

В думите си долавям нотките на респект и силна почит, усещам изразите, пълни с благодарност, наситени с необикновено спокойствие, но и оправдан драматизъм. Не идентифицирам или сравнявам Ботев с Господ, как и бих могла, прекомерна дързост е да обожествявам. Аз просто се целя на високо, решена да разкрия образа на смелия водач, патриот и боец, така както никой поет, писател или журналист не е успявал. Защо си поставям точно такава задача? За слава, за чест или пък гордост? Не! Тук тези неща - изблик на социалните, още неулегнали съвременни нрави, нямат дори второстепенна роля. Аз искам да разбера нещо съвсем различно. Откъде Ботев и всички останали борци, знайни и незнайни, богати и бедни, но еднакво нагнетени срещу робството и загрижени за бъдещето на България..., та, откъде тези смели мъже и жени са почерпили идеята, силата и куража да се справят с врага, да се докажат като Човеци?! Защо и ние днес не можем, ей така, за едното общо благо, да поработим в интереса български, да открием нови кръгозори, да спрем да крадем от семейната паничка и да проявим макар и капка достойнство и уж всепризнатата българска чест? Защото нямаме водач, ще кажат някой... За какво е пламенно и горящо сърце, сред милиони вкаменели

и сраснали се с бита, проблемите, шума от оплаквания? Ще го послушаме ли или дори няма да си направим труда веднага да го разкри-тикуваме, да го обвиним, че въобще се е родил.

Животът не може повече да продължава така! Светът ще продължи да се върти и без България, но сърцето на Европа ще спре да бие, душата на Балканите баладично ще страда и гори за великолепното минало... Бягам ли от темата или съм на прав път, като се гмурвам в невероятната ни история? Няма нещо по-ценно от Спомена и Поуката. Ние днес и едното забравихме, и другото намираме за предмет с ниска стойност. Няма да можем да п о р а с н е м, докато не се поучим от раните в детството. И да прелетим през потенциала си ще е трудно, щом забравим крилете си в дупката на забравата и вледеняващия страх... Щом сме толкова силни и могъщи, защо не се справим веднъж завинаги със ситуацията? Гордо да преминем на правилния бряг, да се справим със слоевете инат и безверие, да разрушим преградите и освободим, пак и отново, туй що си е наше, що е завещано като наш дом.

Не насиетието и наивните митинги ще ни спасят, кой не вижда, че бликат от евтин комерсиализъм и неопитен политически фалш. Ние имаме нужда от вдъхване на увереност и сила, от спокойствие и воля, от стимул и кураж... Смелост трябва на този народ, чувство за извисена свобода, без идеализирани, някак ограничени вопли, а реални дела, които ще ни отведат към успеха, щастието и окончателното решение, да станем спасители от мъките, художници на една нова, слънчева картина - със спомени от миналото и план за себедоказване и изключителна мотивация за едно ново време, за една нова България, чиито корени са в земята на Ботев...

*Петилина Тихомирова Петрова, 15 г.
Варна*

КЪСЧЕТА РАДОСТ ОТ МЛАДА "ОКОЛЧИЦА"

- из стихотворенията и есетата за Националния конкурс
"ЖИВЕЕМ В ЗЕМЯТА НА БОТЕВ", 2008 г. -

ДАЯНА АЛЕКСАНДРОВА, VIII кл.

Шумен:

България като звезда в небето
блести във всяка българска душа.
България е рядко цвете във полето -
по-различна е от другите цветя.

ДАНИЕЛА СТЕФАНОВА ПЕТРОВА, XI кл.

Дулово:

Ботев е името на българската свобода.

ЕЛКА КОСТАДИНОВА ЧУЧУГАНОВА, XI кл.

гр. Дупница:

Всеки май, всяка година духът на Ботев ни мами и вика от она върх,
където витае вечното и великото. Тогава земята брои стъпките ни,
запомня редиците ни и ги предава на поета.

МАРИЯ КИРИЛОВА ГАЛЧЕВА, 16 г.

гр. Дупница:

Той е не само велик българин, но и един от великите европейци в
модерната история на Стария континент.

ИЛИЯНА ВАСИЛЕВА ИЛИЕВА, 17 г.

с. Мало село, област Кюстендил:

Духът му в земята събран е,
любовта му - сърцата ни грее!
Земята на Ботев това е:
земята, в която живеем!

МИЛА СТЕФАНОВА КЪРПАЧЕВА, IX кл.

Ловеч:

Над българската земя винаги ще свети слънцето на Ботевия дух. И ще ни напомня, че огънят е неподвластен на времето.

ДИМИТЪР ПЛАМЕНОВ БОРИСОВ, VIII кл.

с. Владая, Софийско:

Домът е там, където е сърцето, а моето сърце е тук, в България, в земята на Ботев. Тя е прекрасна: пъстрейт живописни долини и като изумруди греят низини, извисяват се горди и величествени планини, приютили в пазвите си много български юнаци, зеленейт се плодородни равнини, люлеят се златни класове.

ЛИЛИЯ ЛАТЕВА, XI кл.

Харманли:

Аз обичам България и ще остана завинаги в нея.

АЛЕКСАНДРА ЛЮДМИЛОВА НИКОЛОВА, XI кл.

Своге:

България и сега е велика! Само трябва да я потърсим в сърцата си, защото тя е там.

ДЕСИСЛАВА БОЙКОВА ЯНЕВА, XI кл.

Благоевград:

В мен няма да умрат посланията на Ботев, няма да умрат мечтите ми, няма да се примиря с положението, няма да се предам, няма да изчезне вярата ми, няма да умрат надеждите ми.

Ще се боря, защото живея в земята на Ботев и съм негова наследничка!

ЕЛИЦА ГЕОРГИЕВА ХРИСТОВА, IX кл.

гр. Бяла :

Аз съм също родена на 6 януари - Богоявление. Този факт ме кара да се чувствам горда и радостна... И аз отстоявам себе си, браня принципите и разбиранията си, не се огъвам лесно пред трудности, негодувам срещу "приятелите", които в един момент се превръщат в предатели, за да насочат вниманието към другите, а не към себе си.

НЕЛИ ВАСИЛЕВА НИКОЛОВА, XII кл.

Радомир:

Храбрият не живее вечно, но страхливият изобщо не живее.

ДАРИН ДИМИТРОВ, IX кл.

Велико Търново:

Живеем в свят, в който чувствата, честта и достойнството остават на последно място.

ЕЛЕНА ГЕОРГИЕВА КАСЪРОВА, VII кл.

Варна:

Поискаме ли да се противопоставим на пошлостта, нека се обърнем към Ботевото слово - то ще ни напомни истинската мяра за нещата.

АНЕТА СВЕТЛОЗАРОВА СТЕФАНОВА, XI кл.

Силистра:

Трудно е да си човек в нечовешки времена.

Околчица/167

ХРИСТО ГЕОРГИЕВ ЧИПИЛСКИ, VIII кл.

Бургас:

Макар да ни отвращават, те са сред нас. Сред нас са децата им, облечени в скъпи маркови дрехи, с последния модел мобилни телефони и нагло самочувствие. Бащите им плащат, за да могат един ден отрочетата им също да станат продажници. А това, както самите те знаят, се купува на гърба на "клети сиромаси".

МАРИЯ НИКОЛОВА НИКОЛОВА, XI кл.

Свиленград:

А ние? Както и по времето на Ботев, мълчим, за да не загубим и малкото, което имаме. И продължаваме да чакаме този, който ще извърши чудото на спасението. Никой не се докосва до великия урок на Ботев - че то зависи от самите нас, от нашата готовност за лична жертва, от нашата активност и борбеност.

ЕКАТЕРИНА ЗАЙЦЕВА, XI кл.

В. Търново:

Свободата е най-ценното, което притежаваме, нищо не е толкова красиво и същевременно толкова трудно постижимо, като нея.

ЕВЕЛИНА ВЕНЦИСЛАВОВА ТОДОРОВА, XI кл.

Гара Бов:

Гордея се, че живея в свободна България.

РАЛИЦА ЙОРДАНОВА УЗУНОВА, X кл.

Шумен:

Ботев и България, земя и Родина, история и бъдеще са свързани в неразделно единство.

ЕКАТЕРИНА ЦОНКОВА ДРАГОМИРОВА, VIII кл.

Разград:

Ние нямаме по-величествен и по-разтърсващ пример за саможертва.

АДРИЯН ИВЕЛИНОВ АТАНАСОВ, IX кл.

с. Окорт:

Трябва да посрещаме сините очи на утрото, носейки в шепи мечтите си.

ДЕЯН ЗЛАТКОВ ДИМИТРОВ, X кл.

гр. Монтана:

Казват че земята, на която си се родил, е златна, а водата, която си пил в детството си - целебна.

МИЛА ВЕСЕЛИНОВА БОЖИНОВА, 16 г.

Варна:

Ако имах възможност да избира отново живота, който да водя, съм убедена, че винаги бих се раждала и живяла на едно и също, но лъвско петънце на европейската карта.

РОСЕН СЕРГЕЕВ БАШОВ, 18 г.

Хасково:

Ако погледнем на картата нашата земя ще видим, че тя прилича на протегнати между Изтока и Запада, вплетени една в друга длани.

БОРИС ЖИВКОВ ПЪРВАНОВ, XI кл.

Раднево:

Момичета, момчета, вижте "свода небесен"! Да поемем Ботевата магия и енергия и да ги превърнем в достойни дела, за да се слее името на България с цялата Вселена!

"Той не умира!"

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	стр.
Христо Ботев - До моето първо либе	3
<i>А н т о л о г и я "Този връх висок е..."</i>	
Дамян Дамянов - Христо Ботев	5
Георги Ангелов - *** Попитат ли ме имам ли зора	7
- 1396	8
- Молитвата на Волон	9
- В Народното събрание	10
- Писатели	11
- Духът на поезията	12
Георги Константинов - Човешки маршрути	13
- Звезди в кафето	14
- Аз, един от многото	15
- Броня	16
- Под залпа на звездите	17
- Най-хубавото в живота	18
Найден Вълчев - Слънцето, нейният златар небесен	19
Лиана Даскалова - Капитан Енгледер	20
- *** Не, не бива	21
- *** И така, какво разочителство	22
- Обичай ме	23
- Късна есен	25
- Живот	26
- Премълчавах досега	27
Воймир Асенов - Задушница	28
Светла Дамяновска - Пролетно топене	29
Евгений Евтушенко (превод - Надя Попова)	
- *** Аз във двайсет и първи век	33
- Царят мужик	35
Атила Йозеф (превод - Петър Анастасов)	
- Модерен сонет	37
- Накрая	38
- Песен на младите жени	39
- Казват	40
- Ще замръзнат накрая песните	40
Владимир Соловьев (превод - Андрей Андреев)	
- *** В мъглата ранна с крачки колебливи	41
- L'onda dal mar' divisa	42
- *** Зной без сияние, облак безводен	43
- *** И нека ранна есен да ми се присмива	44
- *** Аз бях велик, гълпа убога	45
- Памет	46
- *** Там, дето на гълпа върбите	47

	- Скромно пророчество	48
Стефка Тотева	- *** Привлечени незная от какво	49
	- *** По улицата идва пролетта	49
Кина Къдрева	- Нощ във Василюко	50
	- Порастване	50
	- Великденско	51
Иван Пенев	- *** Пак приведен над белия лист	52
	- *** Този кучешки свят	53
	- *** Ние бяхме "тихите" поети	54
	- Разминаване	55
	-пейзаж в душата	56
	- *** Опияняваща тишина	57
Цветан Илиев	- Изконна кръв	58
	- Борованската могила	59
	- Българска душа	60
Яна Кременска	- Нищо не струва без теб	61
	- Така го обичам	62
	- Приказно	63
	- Знаел е, че чакам	65
Вера Балева	- Тя е с руса коса и е кръгла като слънцето	67
	- До върбите и тополите	68
	-пейзажът и вечерта	69
	- От смачкана рекламна листовка	70
Полина Лазарова	- 2 юни	71
	- Архангелова задушница	72
	- *** В градината на мама	73
Росен Стойнев	- Ушите на желанието, <i>разказ</i>	74
Диана Иванова	- Страх ме е, много е хубава, <i>разказ</i>	93
Камелия Кондова	- Сърдечна недостатъчност	100
	- Неродената ми дъщеря	101
Евдокия Марангозова	- Въздишка	102
	- Размисъл	103
Виктория Иванова	- *** А беше една възхитителна къща	104
	- *** На гребена на очакването	105
Тодор Ваков	- Бедният хляб	106
Петър Донеvски	- Дива кръв, <i>разказ</i>	107
Захарий Стоянов	- Христо Ботйов	112
Атанас Далчев	- Омразата у Ботев	126
Иван Пауновски	- Херцен - пътник на "Радецки"?	128
 Х у м о р * С а т и р а		
Орлин Орлинов	- И всичко ли...	135
	- Иронична броеница	136
	- Пражко	139
	- Лондонско време	140

Александър Миланов	- Упрек към Христо Ботев	141
	- Уточнение	141
<i>Документация "Околчица"</i>		
Иван Гранитски	- Спасение на българското Отечество и на българския дух	142
<i>Корени</i>		
Асен Босев	- Вълшебни птици на детството	146
 <i>Млада "Околчица"</i>		
Ренета Георгиева Бакалова	- Ничия земя	148
	- Когато се погребва вечност	149
Антония Маркова	- Камъчето	151
Венета Владимирова Димитрова	- Легендата разказва	153
Фериха Исмаил	- Заедно с Ботев	154
Елеонора Георгиева Граматикова	- Единствена	155
Антония Маркова	- Молитва	156
Анета Светлозарова Стефанова	- За свестните и лудите	157
Николина Георгиева Нейкова	- Зрънце гордост	161
Петилина Тихомирова Петрова	- В земята на честта	163
Късчета радост от Млада "Околчица"	.....	165

Литературно —художественият алманах
“О К О Л Ч И Ц А” , 2008
се издава с финансовата подкрепа на
Ботевския организационен комитет
и Община Враца

“О К О Л Ч И Ц А”, 2008

първо издание
Формат 70 x 90 / 16
Печатни коли - 11
Тираж - 500 бр.
ISBN 0205 - 339 X

Печат: “БГ-Принт” - Враца
Предпечатна подготовка : "Контакт - 92"
Технически редактор - Стоян Стоянов

*Корица, първа страница - фрагмент от картината
"И ний сме дали нещо на света", художник Йоан Левиев;
втора страница - "Пътят е страшен, но славен",
рисунка: Георги Недялков;
четвърта страница - "Войводата",
рисунка Жечко Попов*

Околчица/176